

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Äriõiguse ja intellektuaalse omandi õppetool

Merit Tammik

**AJUTISE HALDURI JA PANKROTIHALDURI TASU
NING KULUDE HÜVITAMINE PANKROTIMENETLUSES**
Magistritöö

Juhendaja
dotsent Andres Vutt

Tallinn
2015

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. AJUTISE HALDURI TASUSTAMINE JA SELLE ÕIGUSLIK TAGATUS	7
1.1. Ajutise halduri tasu	7
1.2. Tasu väljamõistmine.....	10
1.2.1. Ajutise halduri tasu väljamõistmine juhatuse liikmelt	13
1.2.2. Ajutise halduri tasu katmine võlgniku vara arvel menetluse raugemisel.....	18
1.3. Riigi osalemine ajutise halduri tasu ja kulude kandmisel.....	21
2. PANKROTIHALDURI TASUSTAMINE JA SELLE ÕIGUSLIK TAGATUS.....	27
2.1. Pankrotihalduri tasu	27
2.2. Tasu suurus	30
2.3. Tasu määramise ja väljamaksmise aeg.....	36
2.4. Tasu määramine riigipoolse menetlusabina	41
2.5. Pankrotihalduri tasu maksustamine	46
3. PANKROTIMENETLUSE KULUDE KANDMINE VÕLGNIKU VARA ARVEL	54
3.1. Ajutise halduri ja pankrotihalduri tehtud vajalikud kulud.....	54
3.2. Võlausaldaja kohustus osaleda pankrotimenetluse kulude kandmises.....	61
3.3. Pandipidajast võlausaldaja piiratud kohustus osaleda pankrotimenetluse kulude kandmises	65
KOKKUVÕTE.....	78
REMUNERATION OF INTERIM TRUSTEE AND TRUSTEE IN BANKRUPTCY AND REIMBURSEMENT OF EXPENSES. SUMMARY	82
KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU	89
Kirjandus	89
Normatiivaktid.....	91
Kohtupraktika	92
Muud allikad.....	94

SISSEJUHATUS

Mitte ükski menetlus (sh pankrotimenetlus) ei saa toimuda ilma kuludeta. Kui soovitakse ebaõnnestumisi menetleda avalikult ja kindlas korras, tuleb aktsepteerida ka pankrotimenetluse kulusid, mistõttu on menetluskuludel prioriteet pankrotivõlausaldajatele tehtavate väljamaksete suhtes. Samas on selge, et menetluskulude, sh ajutise halduri ja pankrotihalduri tasu suurusest sõltuvad võlausaldajatele tehtavad väljamaksed, mistõttu peab järelevalve tagama menetluse läbiviimise optimaalsete kuludega.¹ Seega on asjakohane märkida, et halduri tasustamise kord peab olema eelkõige läbipaistev, kuid ka õiglane kõigi menetlusosaliste huvide ja panustatud töö seisukohalt.

Pankrotimenetluses on sageli vastamisi radikaalselt erinevad huvid ning halduri kui sõltumatu isiku ülesandeks on kaitsta nii võlausaldajate kui võlgniku õigusi ja huve. Eelnimetatu taustal jääb aga praktikas tihti pigem kõrvaliseks asjaoluks see, et pankrotimenetlust läbiviival halduril on menetlusosalisena olemas ka isiklik huvi. Vaatamata Eesti pankrotiseaduse² pidevale uuendamisele ning püüdlusi kõigi osapoolte huve mõistlikult arvesse võtta, esineb jätkuvalt lahkavamusi ja segadust ajutise halduri ja pankrotihalduri töö tasustamisel. Autor toob välja, et antud probleemi möönis professor Paul Varul juba 1994. aastal³ ning vaatamata vahepealsetele seadusreformidele ei ole olukord sisuliselt muutunud.

Pankrotiseaduse (PankrS § 15 lg 1) kohaselt otsustab kohus ajutise halduri nimetamise, kui on võtnud pankrotiavalduse menetlusse. Ajutine haldur on isik, kelle kohus nimetab ametisse võlgniku vara ja kohustuste väljaselgitamiseks. Erinevalt pankrotihaldurist pole tal võlgniku esindamise õigust, vaid ainult õigus võlgniku tegevust kontrollida ja vajadusel keelata. Pankrotihaldur on pankrotimenetluses aga võlgniku kohtu poolt nimetatud ja võlausaldajate poolt ametisse kinnitatud seaduslik esindaja, kelle ülesanne on kaitsta kõigi võlausaldajate, samuti võlgniku õigusi ja huve, selgitada välja võlausaldajate nõuded, valitseda pankrotivara, korraldada selle moodustamise ja müük ning pankrotivara arvel võlausaldajate nõuete rahuldamine (PankrS § 31 lg 6, § 541 lg 1, § 55 lg 1 ja 3 p 1).

Täna sel päeval, nagu ka 20 aastat tagasi, on üheks peamiseks probleemiks olukord, kus suur osa pankrotte lõppeb raugemisega ning puuduvad piisavad rahalised vahendid menetluse

¹ K. Kerstna-Vaks. Pankrotimenetluse kulud – vältimatu osa pankrotimenetlusest. – *Juridica* 2008/6, lk 390.

² Pankrotiseadus. - 22.01.2003 (RT I 2003, 17, 95; RT I, 21.06.2014, 20).

³ P. Varul. Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele. – *Juridica* 1994/1, lk 23.

läbiviimiseks, mis tähendab, et suur osa menetlusi jääb võlausaldajate jaoks positiivse tulemuseta. On leitud, et pankrotiavaldused esitatakse liiga hilja, mille põhjuseks on tihti kas põhjendamatu lootus, et olukord paraneb, või on tegemist pahatahtliku viivitamisega.⁴ Kui võlgnik esitab pankrotiavalduse, siis ei võimalda Eesti seadusandlus avaldust mitte menetleda, mis tähendab, et kujunenud on olukord, kus pankrotimenetlus tuleb läbi viia olenemata, kas halduri töö saab ka tasustatud. Sellega seoses on tõusnud üles ka küsimus, kas menetluskulude kandmiseks on vaja ka riigipoolset abi ja kui on, siis kui suures ulatuses.

Viimaste aastate statistiliste andmete kohaselt pankrotistub umbes 400-500 äriühingut aastas.⁵ Juriidilise isiku suhtes esitatud pankrotiavalduste läbivaatamise menetlustest on aastatel 2004-2012 58% juhtudel lõppenud raugemisega pankrotti välja kuulutamata, füüsiliste isikute pankrottidest lõppes aastatel 2004-2012 31% raugemisega pankrotti välja kuulutamata.⁶ Kahjuks ei kogutud kuni 2004. aastani Eestis ametlikke statistilisi andmeid näiteks maksejõuetute äriühingute majandusnäitajate, pankrotihalduritele väljamakstud tasude, pankrotimenetluse kulude jms kohta.⁷ Arvestades aga, et Eesti esimene pankrotiseadus hakkas kehtima alles 1. septembril 1992, siis võib kõigi pankrotimenetluse ja raugivate menetluste arvu kasvu siiski eeldada. Üheksakümnendatel oli pankrotimenetluse läbiviimine uudne nii vastsetele pankrotihalduritele, kohtunikele, kui ka kõigile ülejäänud kodanikele. Menetluste arvu järk järgulist kasvu kajastavad ka avalikust Äriregistrist kättesaadavad andmed – aastatel 2000 – 2009 oli pankrotimenetluste raugemiste arv tõusu teel. On viidatud, et 2000. aastal oli kokku 145 raugenud pankrotimenetlust, 2003. aastaks oli kõnealune arv tõusnud 264 menetluseni.⁸ 2009. aastal seoses majanduskriisiga rauges kokku 562 ettevõtte pankrotimenetlust, millest tulenevalt võib möödusteta öelda, et viimase kümne aasta jooksul on pankrotihaldurid viinud ligi 60 - 70% kõigist pankrotijuhtumistest läbi osaliselt isiklikest vahenditest, mis ei saa aga olla seaduse mõtte ega eesmärk.

⁴ Riigikantselei maksejõuetuse menetlemise tõhususe uuring. 19. märts 2013. Koostanud AS PricewaterhouseCoopers Advisors. Uuringu tellija: Riigikantselei, tarkade otsuste fond, lk 10.

⁵ Krediidiinfo paneeluuring: pankrotid Eestis 2013. Tallinn, märts 2014. – Arvutivõrgus: <http://www.krediidiinfo.ee/files/pankrotid2013.pdf> (20.03.2015).

⁶ Riigikantselei maksejõuetuse menetlemise tõhususe uuring, lk 7.

⁷ P. Manavald. Likvideeriva pankrotimenetluse alternatiivid maksejõuetuse tingimustes. Magistritöö 2004, lk 8.

⁸ O.Lukason. Maksejõuetuse põhjuste analüüs. Kokkuvõte olulisematest uurimustulemustest. Justiitsministeerium, 2010, lk 15-16.

Maksejõuetusõiguses tuleb arvestada osapoolte paljususega ja huvide erinevusega, mistõttu on seadusega ette nähtud pankrotihalduri amet, kes peaks optimaalselt kaitsma ja esindama kõikide osapoolte huvisid seadusele vastava pankrotimenetluse läbiviimisel. Haldurid teenivad aga oma kutseülesannete täitmisel eelkõige elatis - täites kohtu usaldusisiku rolli, kandes seadusest tulenevat isiklikku vastutust oma ülesannete täitmisel, osaledes riigi maksejõuetusõiguse kujundamisel on halduri peamine eesmärk tagada enesele püsiv sissetulek. Kui selline sissetulek ei ole eranditult tagatud, siis ei saa oodata, et kodanikud oleks motiveeritud halduri ametialal praktiseerima ning võlgnike menetlusi läbi viima, mis kujutab aga endast tõsist probleemi Eesti maksejõuetusõiguse arengus.

Seega eelviidatud asjaoludest nähtuvalt leiab autor, et üheselt võib asuda seisukohale, et tegemist praktilise ja vägagi aktuaalse teemavalikuga, kuna jätkuvalt on kõne all halduri tasustamisega seonduvate probleemide lahenduste väljatöötamine, mis seejuures rahuldaks ka kõiki menetlusosalisi. Sellest tulenevalt on töö eesmärgiks leida vastused küsimustele, millised on ajutise halduri ja pankrotihalduri tasustamise põhimõtted, kas tasu suurus on mõistlik, piisav ja menetlusosaliste huve silmas pidav ning kas tasu saamine on realselt tagatud. Saadud vastuste põhjal on töös esitatud ettepanekud halduri tasustamise ja kulude kandmisega seotud esinevate probleemide leevendamiseks pankrotiseaduses. Töö eesmärgid määravad ära ka käesoleva magistritöö struktuuri. Magistritöö on jagatud kolmeks peatükiks.

Esimeses peatükis käsitleb autor ajutise halduri tasustamist pankrotimenetluses. Peatükis tuuakse välja ajutise halduri tasustamise üks peamisi probleeme, milleks on raugavad pankrotimenetlused. Võrdlusena kaasab autor töösse ka teistes riikides kehtiva seadusandluse, mis reguleerib ajutise halduri kui pankrotimenetluse ühe organi tegevust ja tema tasustamist. Autor käsitleb pikemalt erinevaid seadusest tulenevaid variante halduri tasu ja kulude kandmiseks, kui võlgnikul endal vahendid puuduvad ning nende efektiivsust. Teises peatükis käsitletakse pankrotihalduri tasustamist pankrotimenetluses. Analüüsitakse pankrotihalduri tasu määramise kriteeriume ning probleemkohti, tuuakse välja võimalikud eriarvamused seoses riigipoolse menetlusabi andmisega. Lisaks on käsitletud pankrotihalduri tasu maksustamist ning vastavate maksustamissätete võimalikku õigusvastasust pankrotiseaduses. Kolmandas peatükis analüüsitakse võlausaldajate kohustust osaleda menetluskulude kandmisel ning eraldi alapunktina käsitletakse pandipidajast võlausaldaja erisusi kulude kandmisel ning selle mõju ajutise halduri ja pankrotihalduri tasustamisele.

Magistritöös on kasutatud peamiselt süstemaatilist analüüsi ja võrdlevat meetodit. Töös püstitatud küsimustele vastuseid andes teeb töö autor ettepanekud olemasoleva regulatsiooni muutmiseks ja täiendamiseks, et seeläbi tagada menetlusosaliste õiguste ja huvide järgimine. Autor on võrdlusmaterjalidena kasutanud Soome, Rootsi, Saksamaa, Leedu ja Ühendkuningriigi maksejõuetuse alaseid õigusakte, et analüüsida, milline on halduri tasustamist puudutav reeglistik neis riikides. Eesti pankrotiseaduse vastuvõtmisel ja selle hilisemal täiustamisel on lähtunudki suures osas just Saksamaa ja Rootsi kui pikaajaliste maksejõuetuse alaste traditsioonidega riikide seadusandlusest.⁹ Pikaajalist kogemust pankrotiõiguse reguleerimisega omab ka Soome. Ühendkuningriigi pankrotiõigus omab aga tähtsust, kuna pankrotimenetluse kulude, sh halduri tasustamise temaatikat on seal analüüsinud nii õigusteadlased kui ka mitmed riiklikud komisjonid (Corki komitee¹⁰ ja kohtunik Ferrise komisjon¹¹). Leedu seevastu olid sarnaselt Eestiga samal stardipositsioonil 1991. aastal, mil ajakohast pankrotiseadust ning pankrotihalduri kutsele kohalduvat reeglistikku tuli alles asuda välja töötama.

Autor on töös kasutanud rahvusvaheliselt tunnustatud autorite B. Wessels'i, I. Fletcher'i, G. V. Finch'i, P. Varul'i, jt poolt välja antud õiguskirjandust ja avaldatud artikleid. Eestikeelne õigusteoreetiline kirjandus käesolevas magistritöös käsitletaval teemal on praktiliselt olematu või oma sisult aegunud, mis mõneti muutis töö kirjutamise keerulisemaks. Autor kasutab töös Eesti õigusteadlaste ja -praktikute T. Toom'i ja K. Kerstna-Vaks'i poolt avaldatud teadusartikleid ajakirjas *Juridica* ning ka A. Mihhailjova magistritööd, kuivõrd nimetatud töö on tihedalt seotud käesoleva magistritööga, kus on samuti paar aastat tagasi analüüsitud pankrotihalduri tasu ja kulusid puudutavaid õiguslikke küsimusi. Autor kasutab töös ka asjakohast Riigikohtu ja madalama astme kohtute praktikat.

⁹ P. Varul. Viidatud töö, lk 2.

¹⁰ *Insolvency Law and Practice. Report of The Review Committee. Chairman Sir Kenneth Cork, GBE. June 1982. Presented to Parliament by the Secretary of State for Trade by Command of Her Majesty June 1982. London: Her Majesty's Stationery Office, 461 lk (edaspidi: Corki aruanne).*

¹¹ *Report of Mr. Justice Ferris' Working Party on the remuneration of office-holders and certain related matters. Arvutivõrgus: www.dca.gov.uk/civil/ferrisfr.htm (20.03.2015) (edaspidi: Ferrise komisjoni seisukohad).*

1. AJUTISE HALDURI TASUSTAMINE JA SELLE ÕIGUSLIK TAGATUS

1.1. Ajutise halduri tasu

Ajutise pankrotihalduri ülesanne on selgitada välja võlgniku vara, sh võlgniku kohustused, ning kontrollida, kas võlgniku vara katab pankrotimenetluse kulud, anda hinnang võlgniku varalisele seisundile ja maksejõulisusele, samuti võlgniku ettevõtte tegevuse jätkamise ja juriidilisest isikust võlgniku tervendamise väljavaadetele, tagada võlgniku vara säilimine ning anda käsutuskeelu korral võlgnikule nõusolek vara käsutamiseks või see keelata. Lisaks nimetatule täidab ajutine pankrotihaldur muid ülesandeid, mida kohus on talle pankrotimenetluses andnud. Selleks et ajutine pankrotihaldur saaks nimetatud ülesandeid täita, on tal õigus saada võlgnikult, riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuselt, krediidiasutuselt või muult isikult vajalikku teavet ja dokumente, mis on vajalikud võlgniku varalise seisundi väljaselgitamiseks. Kogutud andmete põhjal koostab ajutine pankrotihaldur aruande ja arvamuse võlgniku maksejõuetuse tekkimise põhjuste kohta. Arvamus tuleb märkida sedagi, kas võlgniku maksejõuetuse põhjuseks on kuriteo tunnustega tegu, raske juhtimisviga või muu asjaolu (PankrS § 22 lg 2-3). Ajutisel halduril on õigus saada oma ülesannete täitmise eest tasu (PankrS § 23 lg 1).

Arvestades ajutise halduri töö sisu ja eesmärki, lähtutakse ajutise halduri tasustamisel pankrotihalduriga võrreldes erinevatest tasustamise põhimõtetest. Ajutine haldur täidab kohtu määramisel eelkõige maksejõuetuse eksperdi funktsiooni, kellel puudub võimalus võlgniku vara käsutada ja tasu peab olema talle oma kohustuste täitmise korral garanteeritud.¹² Ajutise halduri tasu suuruse määrab ja kinnitab kohus. Ajutise halduri tasu suuruse arvestamise aluseks võetakse ajutise halduri poolt oma ülesannete täitmisele kulunud aeg. Tasu suuruse määramisel arvestab kohus ajutise halduri ülesannete mahtu, keerukust ja ajutise halduri kutseoskusi. Selle tarbeks esitab ajutine haldur koos ajutise halduri aruandega kohtule andmed tema poolt täidetud ülesannete ning tööaja arvestuse kohta. Kohus võib ajutise halduri tasu määrata ka büroole, mille kaudu ajutine haldur tegutseb (PankrS § 23 lg 6).

Ajutise halduri tasumäärad kehtestati esimest korda justiitsministri 18. detsembri 2003. aasta määruses nr 71 (edaspidi justiitsministri määrus).¹³ Justiitsministri määrusega reguleeriti

¹² K. Kerstna-Vaks. Viidatud, lk 397.

¹³ Pankrotihalduri ja ajutise pankrotihalduri tasude piirmäärad ja hüvitamisele kuuluvate kulutuste arvestamise kord. - 18.12.2003 (Kehtetu – RTI 2009, 68, 463 – jõust. 01.01.2010).

ajutisele haldurile ja pankrotihaldurile tasu maksmist ning nende poolt pankrotimenetluse ajal tehtud kulutuste hüvitamist. Vastavalt nimetatud korrale määras tasu ja kulutuste suuruse kindlaks kohus ajutise halduri või pankrotihalduri taotluse alusel, mis tuli esitada koos ajutise halduri aruandega. Enne justiitsministri poolt ajutise halduri tasumäärade esmakordset kehtestamist määras kohus ajutise halduri tasu omal äranägemisel, võttes arvesse töö mahtu, keerukust ja ajutise halduri kutseoskust vastavalt tollel ajal kehtinud pankrotiseaduse §-le 12¹ lg-le 5.¹⁴ 2004. aastal kehtima hakanud pankrotiseaduse eelnõu seletuskirja kohaselt leiti, et ei saa pidada õigeks, et pankrotihalduri tasu on seotud konkreetsete, justiitsministri määrusega kehtestatud piirmääradega, seevastu ajutise halduri tasule ning tema poolt tehtud kulutuste hüvitamisele seadus mingeid piire ei kehtesta.¹⁵ Seega sätestati 18. detsembri 2003. aastal eelviidatud justiitsministri määruse §-s 2 lg 6 ajutise pankrotihalduri tunnitasu ülemmäär, milleks oli 1500 Eesti krooni (95,87 eurot). Ülemmäär ei rakendatud ajutise halduri tasu määramisel riigi vahenditest. Tasu suuruse määramisel arvestas kohus nagu ennegi ajutise pankrotihalduri ülesannete mahtu ja keerukust ning ajutise pankrotihalduri kutseoskusi. Tasu määramisel võis kohus lähtuda ka võlgniku tegevusalast ja pankrotivara iseloomust (§ 2 lg 5).

Alates 01. jaanuarist 2010 viidi ajutise halduri ja pankrotihalduri tasustamise ning nende poolt tehtud vajalike kulutuste hüvitamise regulatsioon seaduse tasandile, seejuures kogu justiitsministri määruse sisu üle ei võetud. Kohtutäituri seaduse eelnõu seletuskirja kohaselt leiti, et võimalike vaidluste vältimiseks tuleb seni justiitsministri määruses olev regulatsioon tuua pankrotiseadusesse.¹⁶ Siiani oli halduri tasu piirmäärad kehtestatud justiitsministri määrusega, kuid kuna halduri tegevus on avalik-õigusliku ülesande täitmine, siis leiti, et halduri tasud kuuluvad põhiseaduse (PS)¹⁷ § 113 kaitsealasse. PS § 113 kohaselt sätestab riiklikud maksud, koormised, lõivud, trahvid ja sundkindlustuse maksed seadus. Eelnimetatud põhjusel tuli ka halduri tasu piirmäärad kehtestada seadusega. Võrreldes kehtiva õigusega tasumäärasid ei muudetud. Ajutise halduri tunnitasu ülemmääraks jäi 1 500 Eesti krooni (95,87 eurot) ja on ka tänasel päeval 96 eurot (kehtiv PankrS § 23 lg 3). Tasu arvestamise aluste puhul vähendati ainult tasumäärade ülemmäärade kohaldamise aluseid andes kohtule selles küsimuses suurema pädevuse otsustamiseks, millistel juhtudel on ülemmäär

¹⁴ Pankrotiseadus. - 10.06.1992 (RT 1992, 31, 403). Kehtis kuni 31.12.2003.

¹⁵ Seletuskiri pankrotiseaduse eelnõule. – 04.06.2002. Arvutivõrgus: www.riigikogu.ee.

¹⁶ 2009. aasta kohtutäituri seaduse eelnõu seletuskiri. 462 SE III, lk 36 – Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/index.php?page=en_vaade&op=ems&enr=462SE&koosseis=11 (17.01.2015).

¹⁷ Eesti Vabariigi põhiseadus. - 28.06.1992 (RT 1992, 26, 349; RT I 2007, 43, 311).

kohaldamine põhjendatud. Teisisõnu alates 01. jaanuarist 2010 kaotati ära kohustus arvestada ajutise halduri tasu määramisel võlgniku tegevusala ja pankrotivara iseloomu.

Kohtupraktikas on ajutise halduri tasu määratud tunnitasa. Õiguskirjanduses on viidatud, et kohtud on arvestanud tasu määramisel nii Eesti Pankrotihaldurite Koja soovitatud tunnitasa määra¹⁸, kui ka konkreetse töö keerukust ja halduri edukust.¹⁹ Esmakordselt kehtestati Eestis ajutise halduri tasumäärad 1. jaanuaril 2004 halduri tasu ja kulutuste arvestamise korraga. Tasu arvutamise aluseks tuleb võtta ülesannete täitmisele kuluv aeg, kusjuures ajutine haldur peab esitama kohtule tööaja arvestuse andmed. Praktikas ajaarvestuse kohta andmed üldjuhul ka edastatakse ja on välja kujunenud keskmised hinnad.²⁰ Autori poolt vaadeldud pankrotiasjade põhjal oli keskmine ajutise halduri tasu menetluse kohta aastal 2014 umbes 1 500 eurot. Võrdluseks toob autor 2008. aasta Riigikohtu analüüsi, mis näitas, et ajutise halduri tasu määrati aastatel 2006/2007 vahemikus 3000 – 20 000 krooni (192 – 1 278 eurot), kõige sagedamini määrati ajutise halduri tasuks 12 000 – 13 000 krooni (767 – 831 eurot). Eeltoodust tulenevalt leiab autor, et võrreldes 7 aastase taguse ajaga, on ajutise halduri tasu menetluse kohta tõusnud kuni poole võrra. Pidades aga silmas hindade ja ka üldise elatustaseme tõusu, siis saab ajutise halduri keskmise tunnitasa suurenemist pidada põhjendatuks.

Riigikohtu õigusteabeosakonna analüüsis on peetud kohtute põhjendusi ajutisele haldurile tasu määramisel väheseks. Analüüsis jõutakse järeldusele, et kohus mõistab peaaegu alati välja ajutise halduri tasu sellises summas, nagu ajutine haldur seda taotleb. See võib viidata nii võimalusele, et tasu suurus on kohtuga juba eelnevalt kooskõlastatud, kuid võib tähendada ka seda, et kohus on haldurile tasu väljamõistmisel asunud pelgalt konstateerivasse rolli.²¹ Praktikas on tegemist pigem viimasena nimetatud variandiga ehk kohtud ei analüüsi kuigi põhjalikult ajutise halduri poolt küsitud tasu suurust ja selle põhjendatust, kui vaidlust menetlusosaliste vahel ei teki.

¹⁸ T. Mitt. Koja katus peab juba vett. – *Juridica* 1994/1, lk 28. 300 krooni (19,17 eurot) tunnis oli aastatel 1993-1995 väga kõrge tasu.

¹⁹ M. Seppik. Pankrotiasjade kohtumenetluse probleeme. – *Juridica* 1994/1, lk 18-19.

²⁰ M. Vutt. Pankrotimenetluse raugemise kohtupraktika. Riigikohus. Õigusteabe osakond. Analüüs. Tartu 2008, lk 11. Arvutivõrgus www.riigikohus.ee/vfs/714/PankrotiRaugemiseAnalys080318.pdf (17.01.2015).

²¹ M. Vutt. Viidatud teos, lk 11.

On arvatud, et selline Riigikohtu järeldus on õige ning ajutise halduri tasustamise puhul on suurel määral tegemist õiguselukutsete üldise spetsiifikaga, kus teenuse hind kujuneb osaliselt tulenevalt sellest, kui palju teenuse eest tasu küsitakse. Süsteemi muutmine (nt täpsemate arvestuse aluste ja kontrollvormide sätestamine) on võimalik, kuid sellega kaasneks tõenäoliselt aruandluse ja töömahu suurenemine, millega ei pruugi aga kaasneda teenuse mahu ja kvaliteedi mõõdetavus. Pigem peab kohus ajutisele haldurile määratava tasu suurust põhjalikult põhjendama juhul, kui keegi menetlusosalistest esitab ajutise halduri tasu suuruse suhtes vastuväite (näiteks, kui kohus vähendab oluliselt taotletava tasu suurust või kui kohtu määratav tasu ületab oluliselt tasu suuruse osas välja kujunenud praktikat).²² Autor leiab, et eelkirjeldatud õiguspraktika pole tänaseks oluliselt muutunud²³. Tuginedes ligikaudu kolmekümnele vaadeldud pankrotimenetlusele kinnitab autor, et enamjaolt kõik ajutise halduri tasu väljamõistmise taotlused rahuldatakse esitatud kujul, kui võlgnik ja/või võlausaldajad vastuväiteid ei esita.

Autor asub seisukohale, et õiguse ühetaolise kohaldamise ja arusaamise eesmärgil oleks vajalik, et kohtud selgitaksid põhjalikumalt oma tasu määramise otsuseid. Seda ka juhul, kui menetlusosalistel ja ka kohtul endal vastuväited halduri poolt küsitud tasule esmapilgul puuduvad. Põhjenduste esitamine oleks sellises juhul küll formaalsus, kuid autor leiab, et tulenevalt pankrotimenetluste erinevast keerukustasemest, oleks mõistlik, et kohus selgitaks, mille eest ja millises määras tasu makstakse, sest see kohustaks kohust süvenema halduri tasu taotlusesse ning veendumata selle põhjendatuses igas läbiviidud menetluses.

1.2. Tasu väljamõistmine

Ajutise halduri tasu ja kulude tasumine mõeldav järgnevatest allikatest: võlgnikult (pankrotivarast), avalikest vahenditest (riigilt), võlausaldaja(te)lt, võlgniku juhtorgani liikmelt (PankrS § 30 lg 3) ja muudelt huvitatud isikutelt. Võlgniku pankroti väljakuulutamise korral mõistetakse ajutise halduri tasu välja reeglina pankrotivarast. PankrS § 23 lg 4 võimaldab küll ajutise halduri tasu võlgnikult välja mõista ka pankrotivarast eraldi, kuid seda üksnes juhul, kui pankrotimenetluse on alustanud võlgnik ise. Pankrotiseaduse üldine põhimõte on kanda pankrotimenetlusega seotud kulud pankrotivarast. See on efektiivne viis kulude hüvitamiseks

²² K. Kerstna-Vaks. Viidatud teos, lk 398.

²³ Samale järeldusele on jõudnud Angelina Mihhaljova oma 2013.aasta magistritöös „Ajutise halduri ja halduri tasustamine ja nende ülesannete täitmiseks tehtud vajalike kulutuste hüvitamine“, Tallinn, lk 12-13. Angelina Mihhaljova analüüsis erinevaid kohtulahendeid, mis on tehtud pärast kõnesoleva Riigikohtu analüüsi.

aga vaid siis, kui võlgnikul on vara, millest nimetatud nõuet täita. Praktikas see sageli nii ei ole.²⁴

Tihti puudub võlgnikul igasugune vara ning kohus lõpetab pankrotimenetluse pankrotti välja kuulutamata raugemise tõttu. Ajutise halduri tasustamisega tekivad enamasti probleemid raugEVates pankrotimenetlustes, mil pankrotivara puudub või ei ole kulutuste katmiseks piisav. Olukorras, kus pankrotiavalduse on esitanud võlgnik ning vara ei ole, ei võimalda Eestis kehtiv pankrotiseadus kohtul keelduda pankrotiavaldust menetlemast.²⁵ Praktikas esineb juhtumeid, kus kohtumääruse motiveeriva osa kohaselt puudus ühingul vara täielikult, kuid resolutiivosas mõistab kohus halduri tasu ja kulutused välja ikkagi võlgnikult. Siinkohal tekib küsimus, millisel viisil täidetakse ajutisele haldurile tasu määramise määrust, kui pankroti raugemise määruse kohaselt on ühingul vara ja likviidseid vahendeid vähem, kui on haldurile ühingu arvelt välja mõistetud tasu.²⁶

Võlausaldaja avalduse alusel algatatud pankrotimenetluses on ajutise halduri tasu ja kulutused võimalik tagada võlausaldaja poolt kohtu deposiiti tehtud menetluskulu ettemaksu arvel (PankrS § 11). Kui võlausaldaja jätab kohtu määratud rahasumma tasumata, võib kohus jätta pankrotimenetluse algatamata (PankrS § 15 lg 3 p 5). Deposiiti nõutava summa suuruse määrab kohus. Kohtud on ettemaksu määramisel õigesti rõhutanud, et „kohus ei saa sundida ajutist haldurit tööd tegema, tasu saamata“²⁷ ega „oma ülesannete täitmiseks oma enda vara arvelt kulutusi tegema“.²⁸ Samas ei tohiks kohtu poolt liiga suure ettemaksu nõudmine saada takistuseks pankrotimenetluse algatamisele. Töö autor on seisukohal, et Eestis on põhjendatud nõuda võlausaldajatelt kohtu deposiiti vähemalt 2 000 euro tasumist ajutise menetluse jooksul tekkivate menetluskulude katteks. Kalkulatsioon tugineb asjaolule, et deposiidist kuulub

²⁴ Õiguskantsleri märgukiri. Pankrotiseaduse § 11 lg 1, § 27 lg 4 ja töötuskindlustuse seadus § 19, lk 4. 22.07.2013. Arvutivõrgus:

http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&cad=rja&uact=8&ved=0CDIQFjAE&url=http%3A%2F%2Fõiguskantsler.ee%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Ffield_document%2Fõiguskantsleri_margukiri_pankrotiseaduse_ss_11_lg_1_ss_27_lg_4_ja_tootuskindlustuse_seadus_ss_19.pdf&ei=P2roVPulOYfi_au7HguAF&usq=AFQjCNEyik7i2Q4hCFpYWALamj2g5bqqkA&sig2=1OZhTMRX1ItG5nvwWBXL6w&bvm=bv.86475890,d.d2s (21.02.2015), edaspidi Õiguskantsleri märgukiri.

²⁵ K. Kerstna-Vaks. Viidatud töö, lk 398.

²⁶ HMK 2-14-2495; 2-13-61708; 2-14-51274.

²⁷ TlnRnKo 16.10.2003 määrus, 2-2/1427/03.

²⁸ TlnRnKo määrus 14.04.2004 määrus, 2-2/713/04.

tasumisele nii ajutise halduri tasu, maksud, kui ka ajutise halduri kulud. Väiksema summa puhul ei oleks tagatud halduri huvide kaitse pankrotimenetluse läbiviimisel, milleks muu hulgas on oma töö eest ettenähtud tasu saamine.

Deposiitmakse pankrotiavalduse esitajalt (nt võlausaldajalt) nõudmise peamiseks eesmärgiks on kindlustada raha olemasolu ajutisele pankrotihaldurile tasu maksmiseks ja talle pankrotiprotsessis tekkivate kulutuste hüvitamiseks. Samuti võib deposiitmakse eesmärgiks pidada kohtumenetluse ökonoomia tagamist ning ka nn heauskse isiku kaitset kergekäeliste ja pahatahtlike pankrotiavalduste esitamise eest, s.t et avaldaja kaaluks pöördumise perspektiivi ning arvestaks talle tekkivate kulude võimalusega. Lisaks tuleb arvestada olukorraga, mil võlgnevuse kättesaamisele suunatud täitemenetlus ei ole tulemust andnud. Arvestades täitemenetluse seadustikuga kohtutäiturile antud ulatuslikku pädevust nõuete täitmisel, võib kohus põhjendatult eeldada, et ka pankrotimenetlus ei pruugi olla tulemuslik.²⁹ Eeltoodust tulenevalt peaks kohus kindlasti süvenema pankrotiavalduses kaasatud materjalidesse enne avalduse menetlusse võtmist, tegemaks kindlaks, kas on põhjendatud võlausaldajalt deposiidimakset küsida ajutise menetluse kulude katteks või on olemas ka võimalus kulude katmiseks pankrotivara arvelt.

Kui kohus kuulutab välja võlgniku pankroti, siis üldkorras piisab võlgnikul olemasolevatest vahenditest vähemalt esialgsete pankrotimenetluse kulude katteks ega ole probleeme ka ajutisele haldurile tasu maksmisega.³⁰ Eeldusel, et selline vara eksisteerib ning tegemist on likviidse varaga, näiteks on võlgniku arvelduskontol olemas rahalised vahendid või on näiteks võlgnikul tehtud seoses majandustegevusega teatud ettemaks mõnes asutuses, millist on võimalik halduril tagasi küsida. PankrS § 150 lõige 2 sätestab selgelt ajutise halduri tasu maksmise pankrotivarast, kui kohus pankroti välja kuulutab. Samas kui võlgniku vara koosneb peamiselt tagasivõitmise nõuetest või muudest nõuetest kolmandate isikute vastu, on võimalik, et ka pankroti väljakuulutamisel mõistab kohus ajutise halduri tasu välja kohtu deposiiti PankrS § 11 ja/või § 30 alusel makstud rahasumma arvel. Sellisel juhul tekib võlausaldajal nõue pankrotivõlgniku vastu menetluskuluna (PankrS § 150 lg 1 p 6).³¹

²⁹ Õiguskantsleri märgukiri, lk 4.

³⁰ Erandiks on füüsilisest isikust võlgniku pankrotiavalduse menetlemine, kes on ühtlasi esitanud ja võlgadest vabastamise avalduse. Samuti on erandiks võlausaldaja pankrotiavalduse menetlemine, kes on kandnud pankrotimenetluse kulude kandmiseks deposiiti raha, kui võlgnikul endal vahendid puuduvad.

³¹ K. Kerstna-Vaks. Viidatud töö, lk 398.

Autor toob välja, et ta ei leia kuigi palju pankrotimenetlusi, kus võlausaldajale oleks menetluse lõpus makstud tagasi menetluskulude katteks deposiiti kantud raha PankrS § 150 lg p 6 alusel. See asjaolu võib viidata eelkõige sellele, et kui võlgnik on juba menetluse alguses varatu ja võlausaldaja peab ise menetlust finantseerima, siis erinevad vara tagasivõitmise katsed või näiteks juhatuse liikme tsiviilvastutusele võtmine ei ole alati kuigi tulemusrikkad. Eeltoodu aga tähendab, et võlausaldaja kannab lisaks oma võlanõudele võlgniku vastu veel oluliselt lisakulusid halduri tasu ja kulude katmisel, mis üsna sageli ei pruugi talle soovitud tulemust saavutada. Seega autor leiab, et asjaolu, et menetluskulud jäävad pankrotiavalduse esitanud võlausaldaja kanda, on ka üks põhjustest, miks paljud menetlused raagevad – pankrotivara tagasivõitmise võimalused on ebakindlad ning deposiiti makstavad summad menetluskulude, ajutise halduri ning pankrotihalduri tasu katmiseks arvestatavad. On arusaadav, et võlausaldaja jaoks on menetluse rahastamine riskantne ettevõtmine, kuna tulemused on etteteadmata.

1.2.1. Ajutise halduri tasu väljamõistmine juhatuse liikmelt

Eestis läbiviidud pankrotimenetlustes esineb erinevaid juhtumeid, mil kohus mõistab võlgniku pankrotimenetluse raugemisel ajutise halduri tasu välja võlgniku juhatuse liikmelt või liikmetelt solidaarselt, võlgniku likvideerijalt või ka võlgniku osanikult.³² Selline praktika ei tulene seadusest, ega muust õigusaktist, vaid ilmselt asjaolust, et enamjaolt saab äriühingu juhtkonda kasvõi kaudselt seostada ettevõtte maksejõuetuse seisundi tekitamisega ja käibes vajaliku hoole järgimata jätmisega. Õiguskirjanduses on aga leitud, et sellise lahendi täitmise võimalikkus on väidetavalt äärmiselt küsitav ning olukorras, kus juhatuse liige või likvideerija ei osalenud ka kohtumenetluses, võib koguni olla tegemist teistmise alusega.³³

Samas näiteks Harju Maakohtu menetluses olnud tsiviilasjades nr 2-11-38071, nr 2-11-40673 ja nr 2-12-30609 tehtud määrustes, millistega ajutise halduri tasu mõisteti välja juhatuse liikmelt, likvideerijalt või ka osanikult, oli märgitud, et nimetatud isikud on nõus ajutise halduri tasu isiklikult tasuma ning on esitanud vastavasisulise avalduse kohtuistungil. Kohus juhindudes tsiviilkohtumenetluse seadustiku³⁴ (TsMS) 18 §-st 146 lg 1 p 2, mille kohaselt

³² PMK tsiviilasjas nr 2-12-50609 tehtud 14.01.2013 kohtumäärus, PMK tsiviilasjas nr 2-12-4313 tehtud 05.03.2013 kohtumäärus, HMK tsiviilasjas nr 2-12-45765 tehtud 15.01.2013 kohtumäärus ja HMK tsiviilasjas nr 2-13-59828 tehtud 13.03.2014 kohtumäärus.

³³ M. Vutt. Viidatud töö, lk 17.

³⁴ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. - 20.04.2005 (RT I 2005, 26, 197; RT I, 31.12.2014, 5)

menetluskulud kannab isik, kes on kulud võtnud enda kanda kohtule esitatud avaldusega või kokkuleppega, mõistis ajutise halduri tasu välja nimetatud isikutelt. Autor leiab, et nõusoleku küsimine ootuses, et juhatuse liikme(te)l puuduvad vastuväited isiklikult halduri tasu maksmisele tulenevalt heast tahtest, ei ole piisav meede tagamaks halduri tasu hüvitamise olukorras, kus võlgnikul puudub vara tasu kompenseerimiseks. Tuleks pigem kaaluda võimalikku juhatuse liikme kohustuste rikkumise tuvastamist, mille olemasolu korral oleks teoreetiliselt mõistlik halduri tasu väljamõistmine juhatuselt ka ilma viimase nõusolekuta.

Eestis valitses 1990. aastatel arusaamine, et pankrotimenetluse raugemisel ei peagi ajutine haldur pankrotivara puudumise tõttu alati tehtud töö eest tasu saama. Võis juhtuda ka nii, et menetlusega seotud hädavajalikke kulutusi tehes pidi ajutine haldur menetlusele n-ö peale maksta.³⁵ Tänapäevaks on kirjeldatud seisukoht küll muutunud, kuid kahjuks on probleemid ajutise halduri tasustamisel menetluse raugemisel siiski säilinud. Vastavalt PankrS §-le 23 lg 4, kui võlgniku avalduse alusel alustatud menetlus lõpetatakse raugemisega pankrotti välja kuulutamata ja võlgniku varast ei jätku vajalikeks väljamakseteks, mõistab kohus ajutise halduri tasu ja hüvitatavad kulutused välja võlgnikult, kuid võib määrata nende hüvitamise riigi vahenditest. Autor leiab, et PankrS §-s 23 lg-s 4 esineb sisuline vasturääkivus. Esmalt kirjeldatakse olukorda, kui võlgnikul varast ei jätku vajalikeks väljamakseteks, seejärel mõistab kohus nagu selle olukorra lahendamiseks halduri tasu ja kulud sellelt samalt võlgnikult ikkagi välja, kuigi on just jõudnud järeldusele, et vara pole, mille arvelt kulusid katta. Nimetatud säte vajab ümbersõnastamist.

Kuna juriidilisest isikust võlgnik esitab pankrotiavalduse väga tihti hilinenult, siis tekivad just võlgniku avalduse alusel algatatud menetlustes ajutise halduri tasustamise probleemid, mis võivad kaasa tuua pankrotimenetluse raugemise. Eesti pankrotiseadus ei näe ette võimalust, et vara puudumisel keelduks kohus võlgniku pankrotiavaldust menetlemast. PankrS § 15 lg 3 p 5 kohaselt võib kohus aga jätta ajutise halduri nimetamata, kui võlausaldaja on jätnud tasumata PankrS §-s 11 nimetatud rahasumma, kui kohus on nõudnud selle tasumist enne ajutise halduri nimetamist. PankrS § 11 lg 1 kohaselt võib kohus määrusega kohustada pankrotiavalduse esitanud võlausaldajat tasuma ajutise halduri tasu ja kulutuste katteks deposiidina selleks ettenähtud kontole kohtu määratud rahasumma, kui on alust eeldada, et pankrotivara selleks ei jätku. Samas leiab autor, et võlausaldajal ei ole laialdaselt võimalusi võlgniku varalist olukorda täpselt kindlaks teha, millest tulenevalt ei saa kohus võlausaldaja

³⁵ V. Rozental. Pankrotihaldur unistab tasuvast protsessist. – Äripäev, 11. veebruar 2004.

pankrotiavallduse pinnalt alati adekvaatset informatsiooni võlgniku vara olemasolu või selle puudumise kohta. Seega leiab autor, et alati ei ole kohtul alust eeldada, et võlgnikul pankrotivara ei jätku. Võlausaldaja peab pankrotiavallduses põhistama võlgniku maksejõuetuse vastavalt PankrS §-le 10 ning ükski seadusest tulenevatest eeldustest maksejõuetuse põhistamiseks ei näe konkreetselt ette võlgniku vara suuruse kohta andmete esitamist, vaid pigem kaudselt maksejõuetusele viitamist. Võlgniku maksejõuetuse osas annab lõpliku hinnangu siiski kohus ajutise halduri töö tulemusel kogutud andmetele tuginedes.

Selles suhtes erineb Eesti regulatsioon näiteks Saksamaa pankrotiseadusest³⁶, mille § 26 kohaselt ei algata kohus võlgniku avalduse alusel menetlust juhul, kui võlgnikul puudub vara ja keegi ei ole tasunud menetluskulude katmiseks ettemaksu. Eestis kehtib sama reegel ainult võlausaldaja pankrotiavallduse puhul. Võlgniku pankrotiavallduse puhul ei ole kohtul võimalik vara puudumisel keelduda avaldust menetlemast. Kirjeldatud korda on peetud ohuks ajutise halduri sõltumatusele. Kohtu valikuvõimalused halduri nimetamisel on vara puudumise korral piiratud. On selge, et haldur ei pruugi nõustuda varatu võlgniku ajutist menetlust läbi viima või ka nõustumise korral esineb oht, et haldur ei ole oma tegevuses piisavalt põhjalik.³⁷

Vara puudumisel toimub võlgniku ajutise halduri töö tasustamine ühel järgmisel viisil: kulud jäävad võlgniku kanda, kellel jätkub vara üksnes ajutise menetluse kulude katteks; ajutise menetluse kulud katab vabatahtlikult võlgniku lähikondne või muu kolmas isik. TsMS § 146 lõike 1 punkti 2 kohaselt võib menetluskulude kandjaks olla ka isik, kes on kulud võtnud enda kanda kohtule esitatud avalduse või kokkuleppega; ajutise menetluse kulud jäävad riigi kanda. Riik kannab ajutise menetluse kulusid maksimaalselt 397 eurot ulatuses, mis sisaldab seaduses ettenähtud maksusid, välja arvatud käibemaksu (PankrS § 23 lg 3).

Varasemalt on analüüsitud olukorda, kus äriühingust võlgnikul puudub igasugune vara ajutise halduri tasu ja kulude katmiseks ning kohus on sellest tulenevalt mõistnud ajutise halduri tasu ja kulud välja juhatuse liikmelt või liikmetelt solidaarselt.³⁸ Seejuures on analüüsi koostaja viidanud M. Vutt'i koostatud Riigikohtu õigusteabe osakonna analüüsile³⁹, mille kohaselt ei saa vastavat praktikat pidada õigeaks, sest sisuliselt pannakse kohtulahendiga kohustus isikule,

³⁶ Insolvenzordnung, 05.10.1994. - BGB I 1994, 2866. Arvutivõrgus: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/inso/gesamt.pdf> (22.02.2015), edaspidi Saksamaa pankrotiseadus.

³⁷ K. Kerstna-Vaks. Viidatud töö, lk 399.

³⁸ A. Mihhailjova. Viidatud töö, lk 15.

³⁹ M. Vutt. Viidatud teos, lk 17.

kes ei ole iseseisev menetlusosaline. Sellele vaatamata on analüüsis asunud seisukohale, et kui ajutine haldur tõendab kohtule, et juhatuse liige on rikkunud oma seadusest tulenevaid kohustusi tahtlikult või raskest hooletusest, on täidetud juhatuse liikme vastutuse tekkimise alused. Teisisõnu, maksejõuetuse tekkimise ja kohustuse rikkumise vahel peab olema põhjuslik seos. Äriseadustiku⁴⁰ § 180 lg 5¹ kohaselt, kui osaühing on maksejõuetu ning maksejõuetus ei ole tema majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine, peab juhatust viivitamata, kuid mitte hiljem kui 20 päeva möödumisel maksejõuetuse ilmnemisest, esitama kohtule osaühingu pankrotiavalduse. Eeltoodust tulenevalt leiab autor, et mitteõigeaegsel pankrotiavalduse esitamisel tekib juhatuse liikmel otsevastutus, millest tulenevalt kuulub ajutise halduri tasu väljamõistmisele juhatuse liikme(te)lt tingimusel, et haldur tuvastab ajutise menetluse käigus, et pankrotiavaldus pole õigeaegselt esitatud.

Samas tuleb tõdeda, et juhatuse jaoks võib otsustamine, kas tegemist on ajutiste raskuste või püsiva maksejõuetusega, millega kaasnevad uued kohustused juhatuse liikmetele, olla äriühingu jooksva majandustegevuse käigus keerulisem kui tagantjärele selle hetke kindlakstegemine, millest alates pidi olema juhatuse liikmele nähtav, et äriühing on püsivalt maksejõuetu ja juhatuse liikmele tekkisid kohustus esitada pankrotiavaldus ning samal ajal ka kohustus hoiduda äriühingu eest edasiste maksete tegemisest. Ka võib olla pankrotihalduril, kes ei ole igapäevaselt ja jooksvalt olnud äriühingu majandustegevusega kursis, keeruline tagantjärele tõendada konkreetset hetke, millest alates on äriühing muutunud maksejõuetuks ning juhatuse liige oleks pidanud esitama pankrotiavalduse ja hoiduma edasiste maksete tegemisest. Veelgi keerulisemaks teeb pankrotihalduri jaoks olukorra asjaolu, et tal ei pruugi olla ligipääsu kõigile vajalikele dokumentidele ja informatsioonile, mille põhjal hinnata äriühingu maksejõuetuse tekkimise püsivust.⁴¹ Seega ei saa mingil juhul väita, et juhatuse liikme vastutusele võtmiseks piisab ainult halduri poolsest väitest, et pankrotiavaldus pole õigeaegselt esitatud. Tegemist on rangelt tõendamist ja põhjendamist nõudva küsimusega.

Riigikohtu tsiviilkolleegium on asjas 3-2-1-188-12 leidnud, et võlgniku objektiivne püsiv maksejõuetus on ilmne, kui andmed majandusliku olukorra kohta annavad objektiivsele ja asjatundlikule kõrvalseisjale alust pidada võlgnikku püsivalt maksejõuetuks.⁴² Tõendamisel

⁴⁰ Äriseadustik. - 15.02.1995 (RT I 1995, 26, 355; RT I, 12.07.2014, 162).

⁴¹ T. Toom. Äriühingu püsiv maksejõuetus ja edasiste maksete tegemine. Kus on piir keelatu ja lubatu vahel? – Juridica 2014/6, lk 486.

⁴² RKTko 3-2-1-188-12, p 14.

tulebki ennekõike näidata, et äriühing on objektiivselt maksejõuetu. Arvestamine subjektiivse külje ja juhatuse liikme isikuga saab olla võimalik üksnes siis, kui on kindlaks tehtud, et äriühing on tõepoolest muutunud objektiivselt maksejõuetuks. Seda on rõhutanud ka Saksa ülemkohus, leides, et äriühingu püsiva maksejõuetuse ilmnemisest tekkivate juhatuse liikme kohustuste rikkumise hindamisel tuleb ühest küljest vaadata, kas äriühing on objektiivselt maksejõuetuse olukorras, kuid samas teisest küljest on oluline hetk, mis ajast isik pidi aru saama, et ühing on maksejõuetu.⁴³ Äriühingu juhatuse liige peab olema pidevalt kursis ettevõtte majandusliku olukorraga ja makseraskuste püsivuse hindamisel arvestama lisaks bilansilistele näitajatele ka reaalsete rahavoogudega ning äritegevuse eripäraga. Juhatuse liige peab oma teadmiste ja kogemuste põhjal hindama makseraskuste ületamise võimalikkust ja vajadusel õigel ajal otsustama äriühingu püsiva maksejõuetuse ilmnemise üle.⁴⁴

Lisaks on viimastel aastatel sagenenud ka tahtlik maksejõuetus ettevõtjate seas.⁴⁵ Tahtlikust maksejõuetusest saab ennekõike rääkida siis, kui ettevõtjad teavad, et nende tegevus viib teatud aja jooksul kindlasti situatsiooni, kus olemasolevate ja loodavate varadega pole võimalik kohustusi täita, kuid selles osas ei võeta midagi ette ning samuti ei teavitata erinevaid osapooli. Seega erinevalt tavapärasest ettevõtlustegevusest, millega seonduvate riskide realiseerumine võib samuti viia suutmatuseni kohustusi täita, iseloomustab tahtlikku maksejõuetust soov olemasolevaid ja tulevikus tekkivaid kohustusi mitte täita.⁴⁶

Võlaõigusseaduse (VÕS)⁴⁷ §-s 104 on sätestatud, et seaduses või lepingus ettenähtud juhtudel vastutab isik oma kohustuse rikkumise eest üksnes süü olemasolu korral. Süü vormid on hooletus, raske hooletus ja tahtlus. Hooletus on käibes vajaliku hoole järgimata jätmine. Raske hooletus on käibes vajaliku hoole olulisel määral järgimata jätmine. Tahtlus on õigusvastase tagajärje soovimine võlasuhte tekkimisel, täitmisel või lõpetamisel. Kui isik seadusest või lepingust tulenevalt peab ilmutama üksnes niisugust hoolt, nagu ta rakendab oma asjades, vastutab ta siiski ka tahtluse ja raske hooletuse korral. Kui vahetegemine tahtlusel ja hooletusel ning tahtlusel ja raskel hooletusel on lihtne, siis eristada rasket

⁴³ BGH, Urteil vom 12. oktober 2006. – IX ZR 228/03.

⁴⁴ T. Toom. Viidatud töö, lk 486 – 487.

⁴⁵ M. Jaakson. Pankrotimeister saab parema elu. Äripäev, 07.07.2014. Arvutivõrgus: <http://www.aripaev.ee/uudised/2014/07/07/pankrotimeister-saab-parema-elu> (28.04.2015).

⁴⁶ O. Lukason. Maksejõuetuse põhjuste analüüs. Kokkuvõtte olulisematest uurimustulemustest. Justiitsministeerium, 2010, lk 11.

⁴⁷ Võlaõigusseadus. - 26.09.2001 (RT I 2001, 81, 487; RT I, 11.04.2014, 13).

hooletust ja hooletust üldiste reeglite alusel on sisuliselt võimatu, kuna „oluline määr“ on alati fakti küsimus ja kuulub igal konkreetsel juhul tuvastamisele kohtu poolt. Seega juhatuse liikme vastutuse kindlakstegemiseks tuleb tuvastada, kas kahju tekkimist põhjustas käibes vajaliku hoole järgimata jätmine ja kas hoole järgimata jätmine toimus olulisel määral. Tuvastamine saab toimuda sisuliselt iga kaasuse kohta eraldi ja vaid kohtu poolt.

Autor leiab, et on põhjendatud kohustada juhatuse liiget, kes on tahtlikult põhjendanud maksejõuetuse, tasuma menetlusega kaasnevad kulud, kui muu vara puudub ja halduril on õnnestunud kindlaks teha ja veenvalt põhjendada juhatuse liikme süü. Vastava kohustuse rakendamine juhatuse liikme osas peaks olema pankrotiasja menetleva kohtuniku diskretsiooni otsus. Ajutisel halduril peab olema tagatud võimalus oma töö eest tasu saada ja seda olenemata sellest, kes pankrotiavalduse esitab või kas võlgnik on varatu või mitte. Eeltoodu tagamiseks teeb autor ettepaneku täiendada PankrS §-i 23 lg-t 4 sõnastada see näiteks alljärgnevalt: kui võlgniku avalduse alusel alustatud menetlus lõpetatakse raugemisega pankrotti välja kuulutamata ja võlgniku varast ei jätku vajalikeks väljamakseteks, mõistab kohus ajutise halduri tasu välja võlgnikult või isikutelt, kes on oma kohustusi rikkudes jätnud pankrotiavalduse õigeaegselt esitamata.

1.2.2. Ajutise halduri tasu katmine võlgniku varas arvel menetluse raugemisel

PankrS § 29 alusel pankrotimenetlust lõpetavat määrust täita soovivad ajutistel halduritel ei õnnestu alati saada kätte ajutise halduri tasu ja vajalike kulude hüvitist ega teostada muid makseid, milleks ajutisel halduril on olemas seaduslik alus. Väga sagedased on juhtumid, mil ajutistel halduritel ei ole võimalik, vaatamata vastava maksekorralduse esitamisele ja võlgniku kontrol makse teostamiseks vajalike vahendite olemasolule, endale kohtu pool väljamõistetud tasu ja kulusid üle kanda, kuna võlgniku arvelduskontol lasuvad erinevad kolmanda isiku arestid (näiteks Maksu-ja Tolliameti ja/või täituri omad) pankrotieelsest perioodist.

Kooskõlas PankrS § 29 lõikega 1, mis reguleerib pankrotiavalduse menetluse raugemist ilma pankrotti välja kuulutamata, lõpetab kohus “määrusega menetluse pankrotti välja kuulutamata raugemise tõttu olenemata võlgniku maksejõuetusest, kui võlgnikul ei jätku vara pankrotimenetluse kulude katteks ning ei ole võimalik vara tagasi võita või tagasi nõuda, sealhulgas puudub võimalus esitada nõue juhtorgani liikme vastu”. Sama paragrahvi lõige 8 sätestab (esimeses kolmes lauses), et “kui juriidilisest isikust võlgniku pankrotimenetlus lõpetatakse raugemise tõttu, likvideerib ajutine haldur juriidilise isiku kahe kuu jooksul

menetluse lõpetamise määruse jõustumisest arvates likvideerimismenetluseta. Kui pankrotimenetluse raugemisel on võlgnikul näiteks likviidset vara (või ka muud vara), makstakse sellest kõigepealt ajutise halduri tasu ja kaetakse vajalikud kulutused.“ Autor on seisukohal, et pankrotiseadusest tuleneb otseselt, et võlgniku järelejäänud vara kasutatakse esmalt kohtu poolt määratud ajutise halduri tasu ja kulude katteks. Eeltoodust tulenevalt peab olema ajutisele haldurile automaatselt tagatud võimalus temale määratud tasu ja kulude hüvitamine ka võlgniku arvelduskontol olevatest vahenditest, olenemata kontole seatud arestidest. Autor on seisukohal, et ajutise halduri vastav taotlus võlgniku kontol olevate rahaliste vahendite ülekandmiseks peaks kuulub viivitamatult täitmisele.

Praktikas on ajutised haldurid pidanud laskuma aeganõudvatesse vaidlustesse aresti seadjatega ning lõpptulemusena on aresti seadjad sageli ikkagi alusetult keeldunud aresti eemaldamisest, millest tulenevalt peab ajutine haldur jällegi abi saamiseks pöörduma kohtu poole. Eeltoodu pole aga menetlusökonoomika, seaduse ega ka mõistlikkuse põhimõtetega kooskõlas. Krediidiasutustel on olemas PankrS §-st 29 lg 8 tulenev alus võimaldada ajutisel halduril tasu ja kulude ülekandmine ning puudub põhjus nõuda, et haldur korraldaks ennem kolmandate isikute arestide eemaldamise, mis hetkel on aga praktikas väga tavapärane.

Vastavalt Riigikohtu 21.05.2008 lahendile nr 3-2-1-38-08⁴⁸ on täitemenetluse peatamise aluse äralangemise tõttu (milleks on muu hulgas võlgniku pankrotimenetluse raugemine) täitemenetlus lubatav ning täituril õigus võlgniku kontot käsutada. Tegemist on paljuviidatud Riigikohtu lahendiga, mille sisu on tänaseks uuenenud seadusloome taustal aegunud. Riigikohtus asus viidatud lahendis seisukohale, mille kohaselt kehtib menetluskulude prioriteet üksnes pankroti väljakuulutamisel ja PankrS § 146 sätteid ei kuulu kohaldamisele pankrotimenetluse lõppemisel raugemise tõttu PankrS § 29 alusel. Maakohus mõistis pankrotimenetluse raugemisel ajutise halduri tasu välja võlgnikult. Rahalised vahendid võlgniku pangaarvel oli aga enne pankrotimenetluse algatamist arestinud kohtutäitur sissenõudja (töötaja) nõude katteks. Pärast pankrotimenetluse lõppemist jätkas kohtutäitur täitemenetlust, mistõttu ajutisel halduril puudus võimalus saada tasu vastavalt pankrotimenetluse lõpetamise kohtumäärusele. Riigikohtu seisukoha kohaselt juhul, kui pankrotimenetlus lõpeb raugemisega PankrS § 29 alusel ning kohus on mõistnud ajutise halduri tasu ja muud menetluskulud välja võlgnikult, puudub ajutise halduri menetluskulude

⁴⁸ RKTko 3-2-1-38-08.

nõudel teiste võlausaldajate suhtes prioriteet ning lähtuda tuleb täitemenetluse seadustiku sätetest. Riigikohtu seisukoht ei käi aga täna kehtiva õiguse kohta

Täitemenetluse seadustiku⁴⁹ (TMS) § 100 kohaselt kohaldatakse varalistele õigustele sissenõude pööramisel vallasasjadele sissenõude pööramise sätteid. Siinkohal viitab aga autor TMS §-le 66 lg 1 p-le 12, mille kohaselt ei või täitemenetluses müüa või arestida asju, mille arestimine on vastuolus seadusega või heade kommetega. Täituri poolt võlgniku konto arestimine ajutise halduri (likvideerija ülesannetes) töötasu osas on vastuolus nii seadusega kui ka heade kommetega. Pankrotimenetlus on täitemenetluse eriliik⁵⁰ ning pankrotiseaduses toodud sätted peavad kindlasti ühilduma täitemenetluse seadustikus toodud sätetega. PankrS § 29 lg 8 mõttest ja eesmärgist tuleneb üheselt keeld lubada täituril rahuldada sissenõudjate nõudeid ajutise halduri tasu arvel.

Teistsugune PankrS § 29 lg 8 sätete rakendamise praktika ei ole autori hinnangul kooskõlas PankrS § 29 sisu ja eesmärkidega, mida nende kehtestamisel 2009. aastal esitatud kohtutäituri seaduse muutmise eelnõu 463 SE seletuskirjas põhjendatakse alljärgnevalt: PankrS § 29 muutmise üheks eesmärgiks oli „korrastada ja täielikult ümber kujundada praegu kehtiv segasevõitu regulatsioon pankrotimenetluse raugemise kohta enne pankroti väljakuulutamist (vt ka § 30 muutmise kommentaaris öeldut). Paragrahvi 29 lõike 8 kohaselt peab menetluse lõpetamisel raugemise tõttu ajutine haldur juriidilisest isikust võlgniku likvideerima ilma likvideerimismenetluseta. Lõige 8 lahendab ka järelejäänud varaga seonduva kitsaskoha. Nimelt tõstatasid pankrotihaldurid probleemi, et aeg-ajalt jääb § 29 lõike 1 või 2 alusel likvideeritud isiku puhul alles vähesel määral vara, millega ei osata midagi peale hakata. Näiteks on likvideeritava äriühingu pangakontol mõnikümmend krooni. Seda vara äriühingu osanikele või aktsionäridele välja jagada oleks justkui ebakohane, arvestades seejuures, et samal ajal tasub riik halduri töötasu ja kulutusi (kui isiku varast ei jätku, mis on sellistel juhtudel väga tavaline). Nii peakski tulevikus loodava § 29 lõike 8 teise lause kohaselt kuuluma allesjääv vara ajutisele pankrotihaldurile, mille arvelt võib vähendada temale riigi eelarvest makstavat töötasu või hüvitist.“⁵¹

⁴⁹ Täitemenetluse seadustik. - 20.04.2005 (RT I 2005, 27, 198; RT I, 31.12.2014, 14).

⁵⁰ RKTko 3-2-1-64-09, p 9.

⁵¹ 2009. aasta kohtutäituri seaduse eelnõu seletuskiri. 462 SE III.

Eeltoodule tuginedes leiab autor, et seadusest tulenevate õiguste tagamiseks vajaliku PankrS § 29 lõike 8 ühtse rakenduspraktika kujundamiseks on vaja, et Eestis tegutsevad pangad aktsepteeriks PankrS § 29 lõikest 8 tulenevat likvideerija ülesannetes tegutseva ajutise pankrotihalduri õigust kanda likvideeritava äriühingu arvelduskontol olevad rahalised vahendid kohtu poolt määratud tasu ja kulude katteks, seda olenemata kontol lasuvatest arestidest. Autor leiab, et antud olukorda pole tõenäoliselt võimalik seaduse reformimise teel lahendada, kuna täiturite arestid on täitnud ja täidavad ka edaspidi TMS tulenevat eesmärki, seda olenemata võlgniku pankrotimenetluse raugemisest. Samas oleks hädavajalik, et pangad aktsepteeriks ajutise halduri tasu väljamaksmise taotlusi võlgniku kontol olevatest vahenditest olenemata kontol lasuvatest kolmandate isikute arestidest.

1.3. Riigi osalemine ajutise halduri tasu ja kulude kandmisel

Alates 2006. aastast on Eestis võimalik teatud tingimuste täitmisel maksta ajutise halduri tasu ja katta tema kulutusi riigi vahenditest. PankrS § 23 lg 4 kohaselt riigi vahenditest ei hüvitata ajutise halduri tasu ja kulutusi suuremas summas kui 397 eurot, sealhulgas seaduses ettenähtud maksud, välja arvatud käibemaks. PankrS 193 lg 4 kohaselt, kui pankrotiavaldus on menetlusse võetud enne 2015. aasta 1. jaanuari, kohaldatakse ajutise halduri ja pankrotihalduri tasu maksustamisele kuni 2014. aasta 30. juunini kehtinud pankrotiseaduse § 23 lõigete 3 ja 4 ning § 65 redaktsiooni ning ajutise halduri või pankrotihalduri tasule lisatakse kas käibemaks või sotsiaalmaks. Vastavalt PankrS §-le 23 lg 3 ja § 65 lg 1¹, kui pankrotiavaldus on võetud menetlusse aga pärast 2015. aasta 1. jaanuari, siis arvestatakse sotsiaalmaks ajutise halduri tasu sisse. Sisuliselt tähendab see, et kui varem arvatati 397 eurolt menetlusabilt maha ainult tulumaks, siis alates 01. jaanuarist 2015 alustatud menetlustes arvutatakse menetlusabist maha ka sotsiaalmaks. Kehtivaid maksumäärasid arvestades saab ajutine haldur riigi vahenditest kätte seega ainult umbes 260 eurot, kui haldur just ei tegutse läbi büroo ning tema tasu ei kuulu maksustamisele käibemaksuga. PankrS §-le 23 lg 3 ja § 65 lg 1¹ koostoimest tulenevalt sisaldab ajutise halduri tasu alates 2015. aastast kõiki makse peale käibemaksu.

Eeltoodust nähtuvalt vähendas seadusandja 01. juulist 2014 kehtima hakanud seadusega ajutise halduri tasu riigi vahenditest hüvitamise määra ning seda olukorras, kus normaalses kapitalistlikus ühiskonnas elukallidus ja palgad aastatega tõusevad. 2006. aastal oli riigi vahenditest tasumisele kuuluva summa maksimaalne suurus 6700 krooni, 2010. aastal seda summat vähendati 6200 krooni ehk 397 euronit ning tänaseni on riigi vahenditest makstava

hüvitise ülempiir nimetatud summas ka püsima jäänud. 397 eurot on ette nähtud ühe menetluse kohta.

Riik osaleb ajutise halduri tasu maksmisel üksnes järgmistel tingimustel: 1) pankrotiavalduse on esitanud võlgnik; 2) pankrotimenetlus raueb pankrotti välja kuulutamata; 3) võlgnikul puuduvad piisavad vahendid menetluskulude katteks; 4) võlgnik, võlausaldaja või kolmas isik ei tasu menetluskulude katteks vajalikku summat kohtu deposiiti.⁵² On selge, et menetluse ühe eesmärgi – tuvastada maksejõuetuse põhjused ja võtta vajadusel vastutusele maksejõuetuse põhjustanud isikud – saavutamine on võimalik üksnes võlgniku tegevuse põhjaliku uurimise kaudu sõltumatu halduri poolt. Ühiskond ei saa nimetatud eesmärgi täitmisel loota üksnes võlgniku enda ja võlausaldajate rahalistele vahenditele, vaid menetlust tuleb vajadusel finantseerida ka avalikest vahenditest.⁵³ Selline kogemus on näiteks Saksamaal⁵⁴, Lätis⁵⁵ ja Ühendkuningriigis.⁵⁶ PankrS § 23 lg 3 kohaselt on ajutise halduri tunnitasu ülemmäär 96 eurot. Arvestades, et ajutine haldur koostab ja saadab laiali juba päringuid võlgniku vara ja võlgade kohta keskmiselt 2-3 tundi, siis on selge, et 397 eurot suuremalt jaolt halduri töötunde ei kata. Menetlustes, kus võlgnikul puudub vara ja juhatuse liige keeldub halduri tasu ja kulusid kompenseerimast, teeb haldur ülejäänud tunnid tööd isiklike vahendite arvel.

Magistritöö autor ühineb kohtunik Kersti Kerstna-Vaks arvamusega, mille kohaselt ei tohiks kehtestada ajutisele haldurile riigi vahenditest makstava hüvitise määr ja maksmise kord viisil, mis ei arvesta ajutise halduri tehtud töö mahtu ja tegelikke kulusi. Tegemist on ajutise halduri õiguste kitsendamisega. Riigi vahenditest ajutise halduri tasu ja kulusi maksmine on oma olemuselt riigipoolne menetlusabi võlgnikule menetluskulude kandmiseks. Riigipoolse menetlusabi andmise üldtingimused tsiviilkohtumenetluses on reguleeritud

⁵² K. Kerstna-Vaks. Viidatud töö, lk 400.

⁵³ Corki aruanne, lk 160.

⁵⁴ Insolvenzrechtliche Vergütungsverordnung (pankrotiõiguslike kulude hüvitamise korrd). InsVV § 11 lg 2. Kinnitatud Saksamaa Liitvabariigi Justiitsministeeriumi määrusega 19.08.1998. Arvutivõrgus: <http://www.gesetze-im-internet.de/insvv/BJNR220500998.html#BJNR220500998BJNG000100311> (21.03.2015).

⁵⁵ Par uzņēmumu un uzņēmējdarbības maksātnespēju, § 24 lg 6 (12.09.1996). Inglise keeles Law on the Insolvency of Undertakings and Companies. Arvutivõrgus: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=40681> (21.03.2015), edaspidi Läti pankrotiseadus.

⁵⁶ F. Tolmie. Corporate and Personal Insolvency Law. Second Edition. London, Sydney, Portland, Oregon: Cavendish Publishing Limited 2003, lk 206–207.

seadustega: TsMS §-dega 180–193 ja riigi õigusabi seadusega.⁵⁷ Ajutise halduri ülesannete täitmine on lähedane eelkõige eksperdi ülesannete täitmisele. TsMS § 153 lõike 1 kohaselt makstakse eksperdile tema ülesannete täitmise eest riigi arvel tasu tunnitasa Vabariigi Valitsuse määrusega kehtestatud alam-ja ülemmäära piires.⁵⁸ Määruse § 4 kohaselt makstakse eksperdile ekspertiisi eest tunnitasu, mis on 10 kuni 25-kordne Töölepingu seaduse § 29 lõike 5 alusel kehtestatud tunnipalga alammäär.⁵⁹ TsMS § 151 lõike 3 kohaselt, kui ekspert on oma kohustuse täitnud, maksab kohus talle tasu välja sõltumata sellest, kas pooled on kulud ette tasunud või kas kulud on pooltelt sisse nõutud. Kohtutel tuleks muu vahendi puudumisel pankrotimenetluse kulude katmiseks kohaldada seaduse analoogiat ning mõista ajutise halduri tasu ja kulutused välja riigi arvelt analoogselt eksperdiga. Ajutine haldur on täitnud oma kohustusi kohtu määramisel ja tal on õigus oma kohustuste täitmise eest saada tasu vastavalt tehtud tööle.⁶⁰ PankrS § 23 lõikes 1 sätestatud ajutise halduri tasu saamise õigus peab olema kohtu poolt realselt tagatud ega saa sõltuda üksnes võlgniku varalisest olukorrast.⁶¹

Lisaks esinevad teatud erisused füüsilisest isikust võlgniku pankrotiavalduse korral, kui võlgnikul vara täielikult puudub, kuid pankrot tuleb välja kuulutada seoses asjaoluga, et võlgnik on esitanud kohustusest vabastamise avalduse vastavalt PankrS §-le 170 lg-le 1. Üldjuhul tõusetub füüsilise isiku pankrotiavalduse puhul vajadus nimetada ajutine pankrotihaldur, kui võlgnik ei suuda kohtule esitada piisavalt andmeid, et kohtul oleks võimalik PankrS § 15 lg 2 alusel ajutist pankrotihaldurit nimetamata füüsilise isiku pankrot välja kuulutada ning asjaolude selgitamiseks tuleb kohtul nimetada ajutine pankrotihaldur. Üldistatult määravad kohtunikud füüsilisest isikust võlgniku pankrotiavalduse puhul, kui on olnud vajadus nimetada ajutine pankrotihaldur, ajutise halduri tasu ja kulutuste hüvitamise

⁵⁷ RT I 2005, 26, 197; RT I, 31.12.2014, 5.

⁵⁸ Kriminaal-, väärteo-, tsiviil- ja haldusajade menetlusest osavõtjatele tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord. Vastu võetud Vabariigi Valitsuse 22. detsembri 2005. a määrusega nr 322. – RT I 2005, 71, 557; RT I, 09.12.2014, 20.

⁵⁹ Vabariigi Valitsuse määruse nr 322 § 5 kohaselt hüvitatakse lisaks määruse §-des 3 ja 4 sätestatud eksperdile kulusid tõendavate dokumentide alusel eksperdiarvamuse ettevalmistamise ja koostamise kulud, muuhulgas kulutused abitööjõule ning uuringuks kasutatud materjalidele ja vahenditele. Selline kuluhüvitis ei või olla suurem kui 20% § 4 alusel makstavast eksperditasust.

⁶⁰ Analoogselt eksperdiga on ajutise halduri tasustamise küsimus võlgnikul vara puudumise korral lahendatud TMK 02.07.2004 määrusega asjas 2-666/04 ja 07.07.2004 määrusega asjas 2-552/04.

⁶¹ K. Kerstna-Vaks. Viidatud töö, lk 400-401.

riigi vahenditest viitega PankrS §-le 23 lg 4⁶² kuivõrd pankrotimenetlus kuuluks raugemisele, kuid PankrS § 171 lg 1¹ kohaselt tuleb pankrot välja kuulutada.⁶³

Soomes on võlgniku pankrotimenetluse raugemise korral ajutisel halduril õigus õiglasele tasule ja tema poolt tehtud kulutuste hüvitamisele, mis olid vajalikud vara valitsemiseks (Soome pankrotiseadus pt 10 § 4 lg 1).⁶⁴ Vastav tasu makstakse ning kulutused kuuluvad hüvitamisele võlgniku vara vahenditest. Soomes on ajutisel halduril õigus menetluse raugemise korral pidada kinni varast vahendid enda tasu ja tehtud kulutuste katmiseks, samuti võõrandada vara ning võõrandamisel saadud rahast tasuda endale tasu. Ka Soomes on ette nähtud riigi osalemine ajutise menetluskulude hüvitamisel⁶⁵. Kui tasu ja kulutused hüvitatakse riigi vahenditest, siis nende suuruse otsustab kohus ning teeb vastavasisulise kohtuotsuse. Ajutine haldur on kohustatud esitama kohtule üksikasjaliku selgituse tema poolt täidetud ülesannetest ning kui ta taotleb tasu maksmist ja kulutuste hüvitamist riigi vahenditest, siis ka aruande võlgniku varast, millega on võimalik katta ajutise halduri tasu ja kulutusi.

Soomes tasutakse ajutisele haldurile riigi vahenditest kuni 1000 eurot ulatuses, mida võlgniku vara ei kata (Soome pankrotiseadus pt 10 § 5 lg 1). Juhul, kui ajutine haldur on oma ülesannete täitmisel esitanud politseile ka kuriteoteate, siis on ajutisel halduril õigus nõuda sellega kaasnenud lisakulutuste hüvitamist riigi vahenditest kuni 600 eurot, kuid tingimusel, et antud kulutusi ei ole võimalik katta võlgniku varast. Seega on Soomes ajutisele haldurile riigi vahenditest tagatud tasu number enam kui kaks korda suurem võrreldes Eestis riigi vahenditest maksmisele kuuluva summaga, kuid arvestades kahe riigi elatustaset ja majandusarengut, siis asub autor seisukohale, et Soomes riigi vahenditest hüvitatav summa on enam-vähem võrdeline Eestis hüvitatava summaga majandusliku kasu seisukohalt. Seega ei saa asuda seisukohale, et Soomes oleks olukord seoses riigivahenditest saadava hüvitisega oluliselt erinev, kui jätta välja asjaolu, et Soome ajutistel halduritel on võimalik saada lisakulutuste hüvitist riigilt.

⁶² Vt HMK tsiviilasju nr 2-13-58449 ja nr 2-13-46765 ning TMK tsiviilasja nr 2-13-39225.

⁶³ PankrS § 171 lg 1¹ kohaselt, kui esineb PankrS § 29 lõigetes 1 ja 2 nimetatud alus menetluse raugemiseks ja võlgnik on esitanud kohtule kohustustest vabastamise avalduse, kuulutab kohus pankroti välja, kui ei esine § 171 lõikes 2 sätestatud aluseid.

⁶⁴Konkurssilaki, 20.02.2004, 120/2004. Arvutivõrgus: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040120> (22.02.2015), edaspidi Soome pankrotiseadus.

⁶⁵The 2013 Insol Directory. The comprehensive directory of restructuring, insolvency and bankruptcy professionals throughout the world, 2012, p 37.

M. R. Goode on seisukohal, et ka avalikes huvides on oluline välja selgitada võlgniku pankrotistumise põhjused ja isikud, kes selle põhjustasid⁶⁶. Autor leiab, et Eesti pankrotiõiguses valitseb hetkel olukord, kus näiteks juhatuse liige võib sisuliselt olla kandnud ettevõtte varast tühjaks, et seejärel võlgnik koos võlgadega pankrotimenetluse teel likvideerida, kuid kuna võlgnikul puudub vara menetluskulude katteks, siis ei pruugi ajutine haldur olla ka huvitatud kuriteokaebuste esitamisest. Eeltoodu tähendab, et ettevõtete juhatustes võib süveneda karistamatuse tunne, sest ajutised haldurid ei ole piisavalt motiveeritud analüüsima juhatuse poolt tahtliku maksejõuetuse tekitamise juhtumeid eeldusel, et ettevõtte on tehtud täielikult varatuks.

Eeltoodust tulenevalt on vajalik, et riik kompenseeriks analoogselt Soome praktikaga teatud summas ajutise halduri töö ja täiendavad kulutused, millised tal tekivad põhjaliku analüüsi teostamisel seoses maksejõuetuse põhjuste väljaselgitamisega, siis oleks ka ajutise halduri isiklikes huvides välja selgitada äriühingu maksejõuetuse tegelikke põhjusi.⁶⁷ Arvestades, et kõik võlgniku võlausaldajad on juba isegi erinevates summades kahju kannatanud, siis on täiesti mõisteta, et enamjaolt võlausaldajaid ei ole väga agarad pankrotimenetlusi finantseerima, eriti kui on tegemist varatu võlgnikuga, kelle osas ka igasugused vara tagasivõitmise võimalused on olematud või perspektiivitud. Samas ei tohiks see asjaolu takistada võlgnikku või tema juhatuse liiget vastutusele võtmast, kui tema tegevus on olnud seotud kuritahtliku kahju tekitamisega. Võib asuda seisukohale, et riigi vahenditest ajutise halduri finantseerimise võimaldamine aitab nõ „puhastada“ ettevõtluskeskkonda tahtlikult kahju tekitavatest ettevõtjatest, kui ajutisel halduril õnnestub nad kriminaalmenetluse raames vastutusele võtta. Vastutustundliku ettevõtja printsipi kinnipidamise tagamist võib pidada oluliseks avalikuks huviks, millest tulenevalt on autori seisukohalt põhjendatud vastavaid kulusid kanda ka ühiskondlikest vahenditest.

Autor nõustub nii kohtunik Kersti Kerstna-Vaks'iga, kui ka magistr töö „Ajutise halduri ja halduri tasustamine ja nende ülesannete täitmiseks tehtud vajalike kulutuste hüvitamine“ autori Angelina Mihhaljova'ga, kes leiavad, et tasub riigi vahenditest makstava hüvitise määr ja maksmise kord üle vaadata, kuivõrd käesoleval ajal see ei arvesta ajutise halduri realselt tehtud töö hulka ning tegelikke kulutusi. On mõistlik kehtestada regulatsioon, mille kohaselt hüvitatakse riigi vahenditest ajutise halduri tasu kui eksperdi määramisega seotud kulutused.

⁶⁶ Goode, R. M. Principles of corporate insolvency law. 2nd ed. London: Sweet and Maxwell, 2002, p 35-37.

⁶⁷ A. Mihhaljova. Viidatud töö, lk 19.

Hetkel ajutisele haldurile hüvitatakse riigi poolt üksnes 397 eurot, kuid enamikes menetlustes teeb ta tööd ja kannab sellega seoses kulutusi oluliselt suuremas summas kui 397 eurot. Seega võivad hetkel ajutised haldurid saada sageli tasu vähem, kui nad on ajutises menetluses tööd teinud, milline olukord aga ei vasta mõistlikult halduri huvidele. 397 eurot ei ole paraku optimaalseks tasu suuruseks.

Paralleelselt riigi vahenditest makstava hüvitise määra tõstmisega oleks vajalik suurendada ka juhatuse liikme vastutust ajutise halduri tasu maksmise kohustuse osas, et parandada ajutise halduri tasu võlglaselt kättesaamise võimalust ning vähendada pankrotiavaldustega viivitamist ja varade „kantimist“. Eesmärk on muuta võlgniku varatuks tegemine ja varade varjamine võimalikult kulukaks ning ebaperspektiivseks, ühtlasi tõsta seeläbi juhatuse liikme vastutust ja parandada ettevõtluskultuuri. Arvestades, et ajutine haldur teeb ühes menetluses tööd umbkaudu 15-20 tundi⁶⁸ ning kannab erinevaid kulusid, siis 1000 eurot oleks kompromiss halduri tegelike kulude ja riigi võimaluste vahel. Täiendavalt tuleks luua mehhanism, et riik saaks sellesama 1000 eurot füüsilisest isikust võlgnikult või võlgniku juhatuse liikmelt regressi e. tagasinõude korras (tegeliku võlgniku eest ära makstud summa riigile tagasinõudmine) sisse nõuda.

⁶⁸ Näiteks HMK 05.07.2012 määruses asjas nr 2-12-25483 märgib kohus: "PankrS § 23 lg 3 järgi on ajutise pankrotihalduri tunnitasu ülemmäär 96 eurot. Praktikas on välja kujunenud, et ajutisel halduril kulub vajalike toimingute tegemiseks ja ajutise halduri aruande koostamiseks aega ligikaudu 15-20 tundi või rohkem."

2. PANKROTIHALDURI TASUSTAMINE JA SELLE ÕIGUSLIK TAGATUS

2.1. Pankrotihalduri tasu

Pankrotihalduri tegevuse eesmärk sõltub pankrotimenetluses osalejatel tekkivate erisuunaliste huvide vahekorra-st. Pankrotimenetluse iga osapool, olgu see siis võlgnik või võlausaldaja, tegutseb ainult enda huvides ning nimetatud reegel vastab täiesti tavalisele majandustegevusele. Pankrotihalduri kompetentsus on otsustav faktor pankrotimenetluse edukaks ja efektiivseks läbiviimiseks. Siin tähendab edukas läbiviimine optimaalse tulemuse saavutamist konkreetses asjas. Pankrotihalduri ülesannete mahukuse ja raskuse tõttu, sh võlgniku juriidilise isiku juhtimine, töölepingute lõpetamine töötajatega, menetluste alustamine pankade ja makseasutuste vastu, kolmandate isikutega tekkinud vaidluste lahendamine, majandusühikute eluvõimelisuse jätkamine, võimalike klientide otsimine ning äriühingu ja selle vara müügi kooskõlastamine, on halduri kompetentsus ja pädevus laiem ning ei piirdu vaid õiguslike ja majanduslike küsimustega.⁶⁹

Pankrotiõigus määrab kindlaks pankrotihalduri teatud kohustused ja funktsioonid, mille kaudu pankrotihaldur peab teostama toiminguid pankrotimenetluse raames. Samas annab pankrotiõigus teatud õigused, mille abil võib ta oma kohustusi ja funktsioone täita kiiremal ja efektiivsemal viisil.⁷⁰ Peale halduri määramist kohtu poolt mängib pankrotihaldur keskset rolli kogu pankrotimenetluse läbiviimisel ja pankrotimenetluse edukaks teostamiseks peab pankrotihaldur temale pandud kohustuste kaudu täitma pankrotimenetluse põhimõtte ehk rahuldama võlausaldajate nõuded võlgniku vara arvel võlgniku vara võõrandamise või võlgniku ettevõtte tervendamise kaudu (PankrS § 2 lg 1).

Pankrotihaldur teostab kolme põhifunktsiooni: regulatiivne, informatiivne ja organisatsioonifunktsioon. Regulatiivne funktsioon on pankrotihalduri tegevuse põhiline suund, mis seisneb võlgnikuga seotud õigussuhete muutmises, uute õigussuhete loomises või olemasolevate lõpetamises võlgniku võlgnevuste likvideerimise eesmärgil. Pankrotihaldur võtab kontrolli võlgniku vara üle, koostab esitatud nõuete nimekirja, võõrandab vara ning

⁶⁹ J. L. Westbrook. A global view of business insolvency systems. Leiden-Boston, 2010. Lk 209.

⁷⁰ UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law) Legislative Guide on Insolvency Law New York 2005.a, lk 178. Arvutivõrgus kättesaadav: www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/05-80722_Ebook.pdf (27.02.2015). UNCITRAL juhend sisaldab pankrotihalduri põhikohustuste ja õiguste soovituslikku loetelu, mis koosneb 20 punktist, mis on üsna sarnased ja on kajastatud Eestis kehtivas regulatsioonis.

rahuldab võlausaldajate nõudeid pankrotivara arvel.⁷¹ Pankrotimenetluses kaotavad osanikud või aktsionärid pankrotis oleva äriühingu juhtimise õiguse. Äriühingu tavapärase juhtimisorganite (üldkoosoleku, nõukogu ja juhatuse) asemele astuvad pankrotimenetluse organid – võlausaldajate üldkoosolek, pankrotitoimkond ja pankrotihaldur.⁷² Äriühingu juhtimisel on halduril juriidilise isiku juhatuse või seda asendava organi õigused ja kohustused ning haldur vastutab äriühingu edaspidise tegevuse korraldamise eest nagu juhtorgani liige (PankrS § 124 lg3). Informatiivne funktsioon realiseeritakse otsimise, kogumise, töötlemise, säilitamise ja esitamise tulemusena pankrotimenetluses. Siin peab haldur andma põhjalikku, läbipaistvat ja pidevat informatsiooni menetluse korraldamise, käigu ja juhtimise kohta. Organisatsioonifunktsioon seisneb subjektide tegevuse ettevalmistamises, korraldamises ja organiseerimises pankrotimenetluses.⁷³ Halduri tegevus on suunatud selliselt, et huvide rahuldamine või rikkumine teostuks võrdses proportsioonis ning samaaegselt kõikide pankrotimenetluse osapoolte suhtes. Teisisõnu, pankrotihalduri tegevus on suunatud kõikide menetlusosaliste huvide tasakaalu tagamisele.⁷⁴

Pankrotihalduri (halduri) õigus saada tehtud töö eest õiglast tasu on üldtunnustatud põhimõtte ja sätestatud PankrS §-s 65⁷⁵, mille kohaselt on halduril õigus saada tasu oma ülesannete täitmise eest. Samas on kogu pankrotiõiguse ajaloo jooksul olnud ühiskonnas ja võlausaldajate hulgas kartus, et võlgniku vara haldaja võib lõigata sellest kasu võlausaldajate arvel.⁷⁶ Halduri õiglaseks tasustamiseks on vaja saavutada tasakaal menetlusega seotud hüvede ja kulude vahel, kusjuures oluline on saavutada avalik usaldus selle suhtes, et kulutused on olnud optimaalsed. Selleks peab haldurile määratav tasu olema läbipaistev.⁷⁷ Ei saa pidada õigeks kulude suurendamist, selleks et haldur saaks kätte tema enese poolt õiglaseks peetava tasu.⁷⁸

⁷¹ W. W. McBryde. Principles of European insolvency law. Kluwer Legal Publishers, 2003, lk 325.

⁷² M. Arvisto, T. Saarma. Nõuded pankrotimenetluses: vaidlused nõuete tunnustamise ja võlausaldajate üldkoosolekul häälte andmise üle. Juridica 2001, IX. Lk 733.

⁷³ W. W. McBryde. Viidatud teos, lk 325.

⁷⁴ A. Novikov. Pankrotihalduri roll pankrotimenetluses. Magistritöö, Tartu 2013, lk 34.

⁷⁵ RKTko 3-2-1-71-11, p. 12

⁷⁶ K. Kerstna-Vaks. Viidatud töö, lk 393.

⁷⁷ Orderly and effective Insolvency Procedures. Key Issues. Legal Department, International Monetary Fund. 1999. Arvutivõrgus: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/orderly/> (07.02.2015).

⁷⁸ I. F. Fletcher. The Law of Insolvency. 3 ed. London: Sweet and Maxwell 1999, p 13.

Sõltuvalt riigist on halduri tasu määramise õiguslikud alused ja tasumäärad reguleeritud kas seadusega või on nende määramine delegeeritud seaduse alusel valitsusele, riiklikule järelevalveorganile või haldurite kutseühingule või tasu määratakse igas pankrotimenetluses eraldi kas võlausaldajate, kohtu või riikliku järelevalveorgani poolt.⁷⁹ Eestis arvestatakse halduri tasu lähtudes pankrotivara müügist ja tagasivõitmisest, samuti halduri muu tegevuse tulemusena pankrotivarasse laekunud ja pankrotivara hulka arvatud rahast. Tasu suuruse määramisel arvestab kohus pankrotihalduri töö mahtu, keerukust ja pankrotihalduri kutseoskust. Pankrotihalduri tasu arvestamisel ei võeta arvesse raha, mis oli võlgnikul pankroti väljakuulutamise ajal või mis on saadud halduri tegevusest sõltumata (PankrS § 65 lg 2). Pankrotiõiguses, erinevalt võlaõigusest on võlgnik ja kõik tema võlausaldajad omavahel seotud. Nimetatud põhimõtte on tuntud kollektiivsuse printsiibi all.⁸⁰ Seega on pankrotihaldur võlgniku esindajana seotud tihti keeruliste õigussuhetega, mida sõltuvalt igast kaasusest võiks kohus arvestada tasu määramisel, leiab kohtunik Kersti Kerstna-Vaks.⁸¹

Halduri tasu ja hüvitamisele kuuluvate kulutuste arvestamise kord ning tasu piirmäärad on kehtestatud pankrotiseaduses. Varasemalt oli vastav regulatsioon kehtestatud justiitsministri määruses. Halduri tasu arvutamisel lähtutakse reeglina ühest alljärgnevast alusest või nende kombinatsioonist: teatud protsent realiseeritud pankrotivara ja/või võlausaldajatele väljamakstud jaotiste väärtusest; tasumäär, mis vastab halduri täidetud ülesannetele (toimingutasu); tunnitasu.⁸² *International Association of Insolvency Regulators (IAIR)* on seisukohal, et esimesel kahel juhul võib haldur võrreldes tegeliku töömahuga saada ala- või ületasustatud. Samas on sellise tasusüsteemiga tagatud teatud kindlus võlausaldajatele, et kogu pankrotivara ei kasutata ära menetluskulude katteks. Tunnitasu süsteem sobib juhtudeks, kui puudub konkreetne ülevaade eeldatavast halduri teostatavast töö mahust või menetlus on väga komplitseeritud. Teisest küljest ei pruugi aga halduri teenitav tasu sellisel juhul vastata töö tulemustele⁸³ (tehtud töö, näiteks vara tagasivõitmise võimaluste kohta analüüsi koostamine, ei aita pankrotivara kokkuvõttes suurendada).

⁷⁹ International Association of Insolvency Regulators (edaspidi IAIR). Mexico 2006. Overview of Insolvency, lk 13-14. Arvutivõrgus: http://www.insolvencyreg.org/sub_publications/docs/IAIR_Mexico_City_2006-Overview_of_Insolvency.pdf (07.02.2015).

⁸⁰ I. F. Fletcher. Viidatud teos, lk 9.

⁸¹ K. Kerstna-Vaks. Viidatud töö, lk 394.

⁸² IAIR, lk 13.

⁸³ Samas, lk 14

Autor on seisukohal, et tunnitasu süsteem on eelkõige vajalik pankrotimenetlustes, kus pankrotihalduril ei ole vaatamata seadusest tulenevate ülesannete täitmisele õnnestunud pankrotivara koguda või on seda kogutud oluliselt vähem, kui reaalselt tehtud töö eest oleks mõistlik tasu saada. Näiteks menetluses, kus haldur osaleb mitmetes kohtuvaidlustes vara tagasivõitmiseks ja võlausaldajate nõuete tunnustamise vaidlustes, mis kestavad kokku aastaid, kuid sellele vaatamata ei saa haldur vaatamata oma pingutustele mainimisväärse summas vara kokku, siis võiks olla põhjendatud halduri tasu arvutamine tunnitasu arvestuses lähtudes. Kohtumenetlustes osalemine on aega ja märkimisväärseid kutseoskusi nõudev, millest tulenevalt autori seisukohalt põhjendatud piirmäärast suurema tasu määramine, kui pankrotivara suurust ja halduri tehtud tööd arvestades ei oleks piirmääras tasu määramine ilmselgelt õiglane.

2.2. Tasu suurus

Pankrotihalduri tasu piirmäärad on kehtestatud PankrS §-s 65¹. Nimetatud sättega on reguleeritud pankrotihalduri tasu alam- ja ülemmäärad, milliste suurus sõltub pankrotivara suuruselt. Kuni 31.12.2003 kehtinud regulatsiooni⁸⁴ kohaselt ei olnud halduri tasu ülemmäär üldse õigusaktiga reguleeritud, mille tõttu võis esineda menetlusi, kus halduri tasu moodustas ebamõistlikult suure osa pankrotivarast. Enne 2004. aastal kehtima hakanud pankrotiseadust kehtis halduri tasustamisel regulatsioon (vana redaktsiooni järgi § 99), mille kohaselt määras halduri tasu kohus, kusjuures tasu suurus ei tohtinud olla väiksem kui 1% pankrotivara müügist saadud rahast. Seadus sätestas seega ainult ühe kriteeriumi näidates, millest ei tohi halduri tasu olla väiksem. Samas ei olnud millegagi piiratud ülemmäär. Sagedased olid juhtumid, kus leiti, et halduri tasu peakski alati olema 1% vara müügist saadud rahast. Seega leiti juba 1994. aastal õigustatult, et kuna pankrotivara müügist saadud raha summa ei ole ainsaks halduri töö hindamise ning tasustamise kriteeriumiks, tuleks PankrS §-i 99 mõnevõrra täpsustada andes täiendavad halduri töö tasustamise kriteeriumid.⁸⁵

Hetkel kehtiva pankrotiseaduse kohaselt on pankrotihalduri tasu alammäär pankrotivaralt, mille suurus on kuni 6400 eurot, 20% pankrotivarast. Kui pankrotivara suurus ületab 6400 eurot, siis tuleb lähtuda pankrotihalduri tasu arvutamisel alammääradest, mis on eraldi pankrotiseaduse §-s 65¹ lg-s 1 välja toodud. Pankrotihaldurile kuni 6400 euro suuruselt

⁸⁴ Pankrotiseadus. - 10.06.1992 (RT 1992, 31, 403). Kehtiv kuni 31.12.2003.

⁸⁵ P. Varul. Viidatud Teos, lk 23.

pankrotivaralt makstava tasu ülemmäär on 35% pankrotivarast. Kui pankrotivara suurus ületab 6400 eurot, siis lähtutakse ülemmääradest, mis on ära toodud pankrotiseaduse §-s 65¹ lg-s 2. Kui pankrotivara suurus peaks ületama 640 000 eurot, siis on pankrotihalduri tasu ülemmääraks kuni 5% pankrotivarast. Lisaks sätestab Eesti pankrotiseadus, et halduri tasu suurus ei või olla väiksem kui 1% pankrotivara müügist ja tagasivõitmisest ning pankrotihalduri muu tegevuse tulemusena pankrotivarasse laekunud ja pankrotivara hulka arvatud rahast. Seega 1% kogu pankrotivarasse laekunud ja pankrotivara hulka arvatud rahast peab pankrotihaldurile olema igal juhul tagatud.

PankrS § 65 lg 5 kohaselt määrab kohus haldurile tasu üldiselt alammääras. Alammäärast suurema tasu võib kohus määrata põhjendatud juhul. Kohus võib määrata alammäärast väiksema tasu, kui tasu suurus ei vasta halduri tehtud töö mahule ja vastutusele, kuid jällegi mitte alla 1% kogu pankrotivarasse laekunud ja pankrotivara hulka arvatud rahast. Kohus võib määrata haldurile PankrS § 65¹ lõikes 1 nimetatud alamäärast suurema tasu, mis ei ületa sama paragrahvi lõikes 2 nimetatud ülemmäära, kui pankrotivara väärtus oli suur ning arvestades halduri tegevust vara suurendamisel ja tagasivõitmisel ei ole alammäära kohaldamine õiglane; haldur osaleb oma ülesannetest tulenevalt võlgniku asemel kohtuvaidlustes ega kasuta täiendavat õigusabi; kohus peab seda põhjendatuks.

Autori arvamusel esineb eelnimetatud seadusesätete sisustamisel üks konkreetne probleem, milleks on asjaolu, et kõik nimetatud olulised faktorid halduri tasu määramisel on subjektiivselt hinnatavad, tähendab iga asjasse puutuv isik sisustab need mõisted enda soovi või parema arusaamise järgi. Näiteks võib tõusetuda küsimus, millisest summast alates võib lugeda pankrotivara väärtuse suureks? Kuidas tuleks sisustada olulist töökoormust vara suurendamisel ja tagasivõitmisel ning mõõta olulist osa tegelemisest võlgniku töötajatega? Samas on ka täiesti mõistetav, et kõiki elulisi asjaolusid halduri töös ei saa üle tuua seadusesse eesmärgiga seadust konkretiseerida ja kergendada kohtu poolse hinnangu andmist halduri poolt tehtud tööle. Kuna halduri töö kujutab endast paljude erinevate ülesannete täitmist ja seda olenevalt menetlusest erinevas ulatuses, siis on põhjendatud teatud üldistav lähenemine halduri tasu hindamisele seaduse sätete tasandil. Siinkohal on kohtul võimalus järgida endale laienevat diskretsiooniõigust, mis eelkõige tähendab, et kohus hindab seadusest juhindudes kõiki asjaolusid igakülgselt, täielikult ja objektiivselt ning otsustab oma siseveendumuse kohaselt halduri tasu suuruse määramise.

Samal ajal ei tohi pankrotihalduri tasu ületada kehtestatud ülemmäära. See nõue takistab eelkõige halduritele ebamõistlikult suure tasu määramist. Kehtiva regulatsiooni puuduseks on, et ei ole kehtestatud halduritasu minimaalmäära nendeks juhtudeks, kui haldur on oma kohustusi täitnud korralikule haldurile omase hoolsusega, kuid vaatamata sellele pankrotivara oluliselt ei suurene. Pankrotivara suurenemisest sõltumata on haldur kohustatud menetluses tegema kohustuslikke toiminguid, mille eest ta väärrib tasu. Kuna teatud toimingute läbiviimine pankrotimenetlustes on töömahukas ja kulukas, kuid mis samas ei too pankrotivara raha, on mõistlik haldurile maksta töötasu ka sellise tegevuse eest. Teatud toimingud, näiteks nõuete kaitsmise koosolekud, võivad kesta päevi (on juhtumeid, kus ka terve nädal ülisuurtes menetlustes), samuti on juhtumeid, kus üliaktiivsete võlausaldajate initsiatiivil peetakse üldkoosolekuid pidevalt, seega on pankrotihalduri töökoormus sellistes menetlustes tavapärasest oluliselt suurem.

Koosolekute läbiviimise ja vastavate protokollide koostamise nõuded, samuti ühtlustatud nõuded halduri aruannetele ja ettekannetele sätestatakse ka halduri toimiku pidamise korras. Analoogiliselt on lahendatud kohtutäiturite toimingupõhine tasustamine. Samas leiab autor, et võrreldes täituritega on pankrotihalduri funktsioonid tulenevalt Pankrs § 55 sätestatud pankrotihalduri kohustuste täitmise vajadusest oluliselt laiemad. Halduril on kohustus mitte ainult võlgniku vara arestida, müüa ja tulem võlausaldajate vahel jagada, vaid korraldada võlgnikust äriühingu majandustegevust, esindada võlgnikku kohtus, kaitsta võlgniku töötajate huve (sealhulgas töötajate nõuete rahuldamine Töötukassa vahendite arvelt), hinnata sisuliselt esitatud nõudeid, kaitsta võlgniku ja võlausaldajate seaduslikke huve, viia läbi likvideerimismenetlus jne. Lisaks põhjalikele õiguslastele teadmiste eeldatakse halduri puhul süvendatud teadmisi majandusest, raamatupidamisest ja juhtimiskogemust. Eeltoodud seisukoht omab erilist tähtsust neis menetlustes, kus kohus ei lõpetanud pankrotimenetlust PankrS § 29 lg 2 alusel (raugemise tõttu) seetõttu, et võlausaldaja või kolmas isik on tasunud menetluskulude katteks kohtu deposiiti PankrS § 30 lg 1 või 2 alusel kohtu poolt ettenähtud summa.⁸⁶

Õiguskirjanduses on rõhutatud vajadust arvestada haldurile tasu määramisel ka asja iseloomu ja halduri tegevuse efektiivsust. See on ka Corki komitee arvamus.⁸⁷ B. Wessels peab reegelmäärast suurema tasu määramisel oluliseks halduri staaži ja kogemusi, menetluse ja

⁸⁶ K. Kerstna-Vaks. Viidatud töö, lk 395.

⁸⁷ Corki aruanne, lk 208.

halduri töö sotsiaalselt ja majanduslikku tähtsust, kohustuste ja võlausaldajate hulka.⁸⁸ On avaldatud arvamust, et halduri tasu suurus võiks sõltuda ka võlgniku töötajate arvust ja asjaolust, kas haldur koostas aruanded ise või kasutas abilist-eksperti.⁸⁹ Selle arvamusega tuleb nõustuda. PankrS § 65 lg 2 kohaselt peab kohus tasu suuruse määramisel arvestama töö mahtu, keerukust ja pankrotihalduri kutseoskuseid, sama paragrahvi lõike 5 kohaselt tuleb küsitud tasu suurust halduril põhjendada, vastasel juhul puudub kohtul alus alammäärast suuremat tasu määrata.

Õiguskirjanduses on tõstatatud ka halduri edukuse tasustamise küsimus.⁹⁰ Kui halduri tasu määramine põhineks kokkuleppel võlausaldajatega, siis oleks edukustasu maksmine põhimõtteliselt võimalik. Selleks tuleb kõigepealt muidugi leida vastus küsimusele, mis on edukas menetlus. Laiemat diskussiooni on põhjustanud näiteks USA pankrotikohtu määratud 12,5 miljoni USA dollari suurune halduri edukustasu *Enroni* pankrotiasjas.⁹¹ Edukustasu taotlemisel tugines haldur võlgnikuga sõlmitud lepingule ja taotles edukustasuna 25 miljonit USA dollarit. Taotlusele vaidlesid vastu riiklik pankrotijärelevalve ja võlausaldajad, mistõttu kaasas pankrotikohtunik asja lahendamisse mediaatori ja haldur nõustus oma taotlust vähendama poole võrra. Edukustasu määramisel võrdles kohus asja prognoosi menetluse algatamisel tulemustega, mis tegelikult saavutati. Kohus arvestas ka võlgniku suurust, korporatiivset struktuuri, õiguslike vaidluste unikaalsust ja menetluse finantsilist keerukust. Kohus leidis, et nii nagu oli halduri õlgadele pandud hiigelsuur vastutus saneerimise ebaõnnestumise eest, tuleb tema õlgadele panna ka suur osa edust.⁹²

Eestis ei põhine halduri tasustamine halduri kokkuleppel võlausaldajatega, samuti on praktikas põhiliselt tegemist likvideerivate pankrotimenetlustega. Likvideerivas pankrotimenetluses iseloomustab halduri edukust ja võlausaldajate rahulolu üldjuhul ikkagi kogutud pankrotivara suurus, mistõttu olemasolev tasu maksmise kord võimaldab eduka

⁸⁸ B. Wessels. *Business and Bankruptcy Law in The Netherlands: selected essays*. Hague-London-Boston: Kluwer Law International 1999, lk 200

⁸⁹ E. A. Kolinitzenko. *Zastsita interesov platezeczposobnovo dolznika pri bankrotstve. Sravnitelno – pravovoi analiz*. Moskva: Statut 2000, lk 18.

⁹⁰ K. Kerstna-Vaks. Viidatud töö, lk 395

⁹¹ Tegemist oli saneeriva menetlusega (vt U.S. Bankruptcy Code, Chapter 11). Arvutivõrgus: <http://www4.law.cornell.edu/uscode/11/> (07.02.2015).

⁹² United States Bankruptcy Court Southern District of New York, Case No. 01-16034 (AJG), 12 April 2006. Arvutivõrgus: www.bankruptcylitigationblog.com/archives/bankruptcy (07.02.2015).

müügi ja tagasivõitmise korral maksta ka suuremat tasu. Küll aga võiks edukustasu olla võimalik just saneerimismenetlustes, seejuures on vajalik muidugi defineerida mõiste „edukus“.⁹³

Kohtunik Kersti Kerstna-Vaksi arvamuse kohaselt on halduri tasu määramiseks sätestatud piirides üldjuhul võimalik määrata haldurile õiglane tasu. Selgete tasumäärade, sh likvideerivas pankrotimenetluses tasu ülemmäära kehtestamine seaduse alusel on vajalik haldurite tasustamise ühetaolise praktika kujundamiseks ja pankrotimenetluse põhieesmärgi – võlausaldajate nõuete rahuldamine – tagamiseks. Kompromissi ja võlgniku ettevõtte tervendamise korral annab halduri tasu ja kulutuste arvestamise kord võlausaldajatele ja kohtule suurema kaalutulusõiguse halduri tasu kujundamisel, tasumäärasid ei ole vaja ega saagi arvestada (PankrS § 65 lg 6).⁹⁴ Autor on seisukohal, et kehtiv pankrotiseadus reguleerib hetkel edukalt küll halduri tasustamist menetlustes, kus võlgnikul on pankrotivara, kuid tänasel päeval on kohtutes hulgaliselt menetlusi, kus võlgnikul igasugune vara puudub. Väga tüüpiline on näide, kus võlgniku pankrot kuulutatakse välja, kuna võlausaldaja on nõus osaliselt menetluskulusid katma, selgitamaks välja vara tagasivõitmise võimalused ja võimaluse korral lagi esitamiseks. Kui halduri töö tulemus aga märkimisväärset vilja ei kanna või pankrotivara jääb üldse moodustamata, siis puudub pankrotiseaduses viide sellele, kuidas halduri tööd tasustada. Võlausaldajate poolt kohtu deposiiti kantud raha üldiselt kõiki menetluskulusid ei kata. Halduri tasu, mis makstakse välja pankrotimenetluse lõpus, jääb reeglina hüvitamata.⁹⁵

Lisaks toob autor välja veel asjaolu, et pankrotiseaduses ei ole reguleeritud, kas halduri tasu kuulub arvestamisele vara müügit saadud summalt, millele on juurde arvestatud käibemaks või mitte. Täna on kerkinud mitmeid erimeelsusi pankrotihalduri ja võlausaldajate vahel seoses halduri tasu arvutamisega pankrotivara müügist laekunud summadel ning, kas tasu tuleks arvestada käibemaksuga või käibemaksuta summadel.⁹⁶

⁹³ K. Kerstna-Vaks. Viidatud töö, lk 395.

⁹⁴ K. Kerstna-Vaks. Viidatud töö, lk 395.

⁹⁵ Vt HMK tsiviilasju nr 2-11-23448 ja 2-09-7408, PMK tsiviilasja nr 2-10-15736 ning VMK tsiviilasja nr 2-14-8672.

⁹⁶ Vt näiteks PMK 27.06.2014 määrus tsiviilasjas nr 2-09-41697. Nimetatud asjas esitas võlausaldaja vastuväite pankrotihalduri poolt koostatud lõpparuandele, kuna oli seisukohal, et halduri tasu arvestamine pankrotivaralt, millesse on sisse arvestatud ka käibemaks, ei ole kooskõlas seadusega.

Selles küsimuses on autorile teadaolevalt ainsana võtnud seisukoha Justiitsministeerium vastates 27.01.2010 AS-i Swedbank päringule alljärgnevalt: Justiitsministeeriumi hinnangul saab tasu alusena arvestada müügist laekunud summat, mis sisaldab käibemaksu. Pankrotivara hulka arvatakse müügist laekunud summa koos käibemaksuga. Pankrotiseaduse § 65 lõikes 2 kolmandas lauses sätestatu eesmärgiks on, et halduri tasu arvestamisel ei võetaks arvesse raha, mis on võlgnikul olnud või mis on saadud ilma, et haldur oleks pidanud selle saamiseks vaeva nägema, nt ei saa arvestada halduri tasu arvestamise alusena pankroti väljakuulutamise hetkel võlgniku pangakontol olevat raha või raha, mis laekub sinna halduri tegevusest sõltumata (nt laekub järelmaksuga müügi puhul kohusetundlikult ostjalt võlgniku kontole pärast pankroti väljakuulutamist viimane osamakse ilma, et haldur oleks isegi veel jõudnud koostada ostjatelt laekumata arvete nimekirja).⁹⁷

Käibemaksukohustuslasest võlgniku vara müügi hinnale lisatakse käibemaksusumma, mis on seda suurem, mida suurem on vara müügihind. Mida kõrgema hinnaga õnnestub halduril vara müüa, seda suurem on riigile tasumisele kuuluv käibemaksusumma, seega võib väita, et käibemaksusumma on saadud halduri tegevuse tulemusel. Lisaks ei laeku müügihind ega käibemaksusumma võlgniku kontole iseenesest halduri tegevusest sõltumata, summa laekumise peab tagama haldur.⁹⁸

Pankrotiseaduse kohaselt tasutakse võlgniku majandustegevuse jätkamisega seotud maksud pankrotivara arvel. Majandustegevuse jätkamiseks saab lugeda ka pankrotivara müüki, järelikult tasutakse pankrotivara müügi puhul tekkiv käibemaksukohustus pankrotivara arvel. Seega ei käsitleta pankrotiseaduses pankrotivara müügi puhul müügihinna käibemaksu osa pankrotivarast eraldi ja pankrotihalduri tasu arvestamise alusena tuleb võtta vara müügihind (üürihind) koos käibemaksu osaga.

Tuginedes eeltoodule asub autor seisukohale, et Justiitsministeeriumi arvamusega tuleb nõustuda ja lisab, et halduri tasu arvestamine käibemaksuta müügihinnalt toob kaasa ebavõrdse kohtlemise erinevate iseseisvate õiguselukutsete vahel (st. notarite, kohtutäituritega võrreldes) ning see ei oleks kooskõlas ka PankrS § 65 lg-ga 2, mille järgi arvestatakse halduri tasu pankrotivara müügist ja tagasivõitmisest, samuti halduri muu tegevuse tulemusena

⁹⁷ M. Hirvoja. Justiitsministeeriumi seisukoht seoses pankrotihalduri tasu arvutamisega. Väljaminev kiri nr 16-4114910, 27.01.2010. Adresseeritud AS-ile Swedbank (registrikood 10060701). Tsiviilasjas 2-09-41697 tugines kohus samas küsimuses otsuse tegemisel Justiitsministeeriumi seisukohale.

⁹⁸ Samas.

pankrotivarasse laekunud ja pankrotivara hulka arvatud rahast lähtudes. Samas edaspidiste kohtuvaidluste vältimiseks, haldurite töökoormuse alandamise ja kohtukulude minimeerimise eesmärgil oleks mõttekas eeltoodud seisukohad reguleerida seaduse tasandil.

2.3. Tasu määramise ja väljamaksmise aeg

Likvideeriva pankrotimenetluse puhul on praktikas probleeme tekitanud ka haldurile tasu määramise ja väljamaksmise aeg. Üldjuhul tekib halduril tasu saamise õigus alles pankrotimenetluse lõppemisel (PankrS § 65 lg-d 1 ja 6). Haldurile võib määrata täiendava tasu pärast pankrotimenetluse lõppemist, kui pankrotivarasse laekub või arvatakse täiendavat raha (PankrS § 65 lg 4).

PankrS § 143 lg-te 1 ja 2 järgi koostab pankrotihaldur pärast viimast nõuete kaitsmise koosolekut jaotusettepaneku (milles märgitakse võlausaldajate tunnustatud nõuded, nende rahuldamisjärgud ja jaotised) ja esitab selle 60 päeva jooksul alates võlausaldajate viimase nõuete kaitsmise koosoleku toimumisest kohtule ja pankrotitoimkonnale. PankrS § 143 lg 1 p 3 kohaselt märgib haldur jaotusettepanekus ära ka andmed vara välistamise ja tagasivõitmise tagajärgedest tulenevate nõuete kohta, võlgnikule ja tema ülalpeetavatele makstav elatise suuruse, massikohustused ja pankrotimenetluse kulud. Kui pankrotihaldur esitab kohtule kinnitamiseks jaotusettepaneku, siis ühtlasi taotleb ta, et kohus kinnitaks jaotusettepanekus kajastatud vajalike ja põhjendatud kulutuste suuruse (k.a. pankrotihalduri tasu suuruse).

PankrS §-st § 146 lg 1 tuleneb pankrotimenetlusega seotud väljamaksete tegemise järjekord ehk enne jaotise alusel raha väljamaksmist tehakse pankrotivarast pankrotimenetlusega seotud väljamaksed järgmises järjekorras: vara välistamise ja tagasivõitmise tagajärgedest tulenevad nõuded; võlgnikule ja tema ülalpeetavatele makstav elatis; massikohustused; pankrotimenetluse kulud.

Riigikohus on kinnitanud, et halduri õigus saada tehtud töö eest õiglast tasu on üldtunnustatud põhimõtte ja sätestatud PankrS §-s 65.⁹⁹ PankrS § 65 lg 1 järgi on halduril õigus saada tasu oma ülesannete täitmise eest. Autor leiab, et pankrotihalduri tasunõue on avalik-õiguslik nõudeõigus ja kuulub PS¹⁰⁰ § 29 kaitsealasse ehk teisisõnu PS § 29 kaitseb inimeste õigust saada tehtud töö eest õiglast töötasu. Pankrotihalduri tasu ei ole autori arvamusel mitte

⁹⁹ RKTko 3-2-1-71-11, p 12.

¹⁰⁰ Eesti Vabariigi põhiseadus. - 28.06.1992 (RT 1992, 26, 349; RT I, 27.04.2011, 2).

edukustasu vaid peamiselt ikkagi tegevustasu. Ainult kohustuste rikkumise eriti tõsiste juhtumite korral kaotab pankrotihaldur tasu nõudeõiguse. Pankrotihalduril peaks olema õigus nõuda oma PankrS § 65 lg 1 järgset tasu ja kulude pankrotivarast eelnevat rahuldamist. Kuivõrd pankrotihalduri tasu tuleb pankrotivara olemasolu korral väljamaksmisele pankrotivara hulgast, peaks pankrotihalduri tasu kuuluma väljamaksmisele absoluutses eelisjärjekorras ka enne teisi menetluskulusid.

Kui jaotamisele kuuluvast varast ei jätku kõigi pankrotimenetlusega seotud väljamaksete tegemiseks, on massikohustuseks nimetatavatest halduri tehingutest-toimingutest tekkinud kulutustel prioriteet pankrotimenetluse kulude suhtes. Eestis kehtiv regulatsioon erineb näiteks Saksamaal kehtestatud korrast. Saksamaa pankrotiseaduse § 209 lg 1 kohaselt kui jaotatavast pankrotivarast ei jätku kõigi pankrotimenetlusega seotud väljamaksete tegemiseks, tuleb Saksamaal esmalt tasuda pankrotimenetluse kulud, s.h halduri tasu ning seejärel muud massikohustused. Leedu pankrotiseaduse¹⁰¹ § 36 lg 1 kohaselt on pankrotimenetluse kuludel, sealhulgas pankrotihalduri tasul ja tema tehtud kulutustel, samuti prioriteet ning need makstakse pankrotivarast enne teisi pankrotimenetlusega seotud kulusid. Rootsi pankrotiseaduse pt 14 § 2 kohaselt tasutakse pankrotivarast kõigepealt pankrotimenetluse kulud, sealhulgas pankrotihalduri tasu ja tema tehtud kulutused, ning ulatuses, mida ei ole võimalik katta pankrotivarast, kaetakse halduri tasu ja tema kulutused riigi vahenditest. Ka Soomes tasutakse pankrotivarast esmalt pankrotimenetluse kulud, mille üheks osaks on halduri tasu.¹⁰²

Siinkohal leiab autor, et PankrS § 146 lõike 1 punktide 1-4 sõnastust tuleks muuta ehk enne jaotise alusel raha väljamaksmist pankrotivarast tehtavate pankrotimenetlusega seotud väljamaksete järjekord vajab olulist täpsustamist. Autor leiab, et PankrS § 146 lg 1 punktid 1-4 oleks mõistlik sõnastada alljärgnevalt: „Enne jaotise alusel raha väljamaksmist tehakse pankrotivarast pankrotimenetlusega seotud väljamaksed järgmises järjekorras: (1) pankrotimenetluse kuludest ajutise halduri tasu ja pankrotihalduri tasu; (2) vara välistamise ja tagasivõitmise tagajärjedest tulenevad nõuded; (3) võlgnikule ja tema

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. – Valstybės žinios 2001, 31-1010. Arvutivõrgus: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=321939&p_query=&p_tr2= (21.02.2015), edaspidi Leedu ettevõtte pankrotiseadus.

¹⁰² P. Tenhunen, L. Luukkainen, V. Ahtola. European Cross Border Insolvency. Corporate Insolvency Proceedings. Finland. London: Sweet& Maxwell, 2008, p 9-14.

ülalpeetavatele makstav elatis; (4) massikohustused ning pankrotimenetluse kulud (v.a käesoleva paragrahvi lõike 1 punktis 1 nimetatud kulud), pankrotitoimkonna liikmete tasu, käesoleva seaduse § 11 või § 30 alusel kohtu deposiiti makstud summa ja muud pankrotimenetluse kulud.“

Praegu kehtivast PankrS §-st 150 lg 1 tuleneb, et pankrotimenetluse kulud on menetluskulud, ajutise halduri tasu, halduri tasu, pankrotitoimkonna liikmete tasu ja ajutise halduri ja pankrotihalduri tehtud vajalikud kulutused oma ülesannete täitmiseks. Kohtud on aga valdavalt seisukohal, et jaotusettepanekus halduri tasu määramine on vastuolus PankrS §-ga 65 lg-ga 1, mille teise lause kohaselt määrab kohus pankrotihalduri tasu pankrotimenetluse lõpparuande kinnitamisel.

Kuigi praegune üldreegel on, et halduril on õigus saada tasu pankrotimenetluse lõppemisel, võib kohus määrata halduri taotlusel ja pankrotitoimkonna nõusolekul haldurile esialgse tasu, mis tasaarvestatakse pankrotimenetluse lõppemisel haldurile määratava tasuga (PankrS § 65 lg 3). On leitud, et esialgse tasu määramine ei tohiks kujuneda reegliks, sest see võib vähendada halduri huvi pankrotimenetluse kiire lõpetamise vastu. Samas esialgse tasu määramata jätmine võib vähendada küll halduri huvi tagasivõitmise, kahju hüvitamise jmt nõuete esitamise vastu, kuid sellisel juhul on põhjust rääkida halduri põhikohustuste täitmata jätmisest ja vajadusest haldur vabastada. Välistada tuleks esialgse tasu määramine motiveerimata taotluse alusel olukorras, kus haldur ei ole esitanud kohtule pankrotivara suuruse prognoosi.¹⁰³ On asutud seisukohale, et esialgse tasu määramine on pigem õigustatud keskmisest keerukamas menetluses menetluskuludeks piisava vara olemasolu korral. Sealjuures peab kohus arvestama kahe asjaoluga: halduri esialgne tasu tuleb tasaarvestada pankrotimenetluse lõppemisel haldurile määratud tasuga (PankrS § 65 lg 3) ja lõpparuande kinnitamisel on kohtul kohustus arvata halduri tasust maha kulutused, mis ei olnud vajalikud (PankrS § 65 lg 8).¹⁰⁴ Autor nõustub, et halduri tasust tuleks maha arvata kulutused, mis ei olnud vajalikud menetluse läbiviimiseks ja halduri ülesannete täitmiseks.

On leitud, et esialgse tasu kuutasuna määramine ilma maksmise lõpptähtaega määramata võib kaasa tuua olukorra, kus pideva järelevalve puudumisel on haldurile esialgse tasuna välja makstud rohkem, kui on tasu ülemmäär. Esialgse tasu maksmisel võib väidetavalt olla

¹⁰³ TMK 2-1192/03.

¹⁰⁴ K. Kerstna-Vaks. Viidatud töö, lk 396.

keeruline realiseerida PankrS § 65 lõikega 8 kohtule antud õigust arvata halduri tasust maha põhjendamatud kulud. Lahenduseks võib olla üksnes hagi esitamine halduri vastu ja halduri vabastamine, mis kindlasti pikendab menetlust ja suurendab lõppkokkuvõttes menetluskulusid.¹⁰⁵ Tallinna Ringkonnakohus on seisukohal, et ka haldurile, kes on vabastatud pankrotihalduri kohustustest omal soovil, võib tasu maksta alles lõpparuande kinnitamisel.¹⁰⁶ On arvatud, et selline kohtu seisukoht on kooskõlas halduri tasustamise põhimõtetega. Üksnes pankrotimenetluse lõpetamisel on võimalik õiglaselt hinnata halduri tegelikku panust menetlusse.¹⁰⁷ Autor viidatud arvamusega täielikult ei nõustu - kord, mille kohaselt pankrotihalduri tasustamine toimub kuid või isegi aastaid pärast tasustatava töö tegemist, erineb märkimisväärselt enamiku muude ametite pidajate tasustamise korrast. Autor on seisukohal, et halduri korralise tasustamise hetk tuleks seaduse tasandil tuua varasemaks ehk täpsemalt oleks mõistlik sätestada, et halduri tasu oleks võimalik määrata juba jaotusettepaneku kinnitamisel olemasoleva vara arvel.

Riigiti suhtutakse haldurile esialgse tasu määramisse erinevalt. Saksamaal peab kohus ettemaksuks nõusoleku andma juhul, kui menetlus võib kesta kauem kui kuus kuud.¹⁰⁸ Rootsis annab haldurile esialgse tasu määramise kohta arvamuse ka riiklik järelevalveorgan.¹⁰⁹ Kohtunik Ferrise komisjon suhtus halduri tasu ettemaksmisse ettevaatlikult. Komisjon leidis, et menetluse kestel osalise tasu maksmine võib osutuda teatud juhtudel vajalikuks, kuid paneb kohtule kohustuse halduri tegevust põhjalikult uurida. Kohus peab olema ka kindel, et haldur on vajadusel võimeline tasu tagasi maksta.¹¹⁰

Autor leiab, et pankrotimenetluse kulude kinnitamine jaotusettepanekus tagab eelkõige kõigi osapoolte suhtes õiguskindluse pankrotivara jagamisel. PankrS § 65 lg-st 1 tuleneb pankrotihalduri õiguspärane ootus saada oma ülesannete täitmise eest õiglast tasu. PankrS § 146 kohaselt tuleb enne jaotise alusel raha väljamaksmist tasuda pankrotimenetluse kulud (mille hulka kuulub ka pankrotihalduri tasu). Samas PankrS § 65 lg 1 kohaselt määrab kohus pankrotihalduri tasu alles lõpparuande kinnitamisel, kui pankrotivarast on jaotise alusel kõik

¹⁰⁵ Samas.

¹⁰⁶ TlnRKO määrus 15.09.2004 tsiviilasjas nr 2-2/1377/04.

¹⁰⁷ K. Kerstna-Vaks. Viidatud töö, lk 396.

¹⁰⁸ Insolvenzrechtliche Vergütungsverordnung § 9. Saksamaal on haldurile makstav tasu mõeldud katma ka tema tegevuse tavakulusid, mistõttu on esialgse tasu maksmine Saksamaal ehk rohkem põhjendatud kui Eestis.

¹⁰⁹ Corporate Insolvency Law in Sweden. Stockholm: Advokatfirman Vinge 1996.

¹¹⁰ Ferrise komisjoni seisukohad, lk 36-37.

väljamaksed juba tehtud. Kuna eeltoodud sätted on vastuolulised, siis on mõistlik, et pankrotihaldur soovib kohtult kinnitust kõikide pankrotimenetluse kulude (sh halduri tasu) kohta enne, kui alustab väljamaksete tegemist võlausaldajatele vastavalt kinnitatud jaotisele. Kohtu poolt PankrS §-le 146 vastavate kulude (sh halduri tasu arvestusliku suuruse) kinnitamisel jaotusettepanekus on halduril ainus võimalus oma tasu, mis on üheks pankrotimenetluse kulu liigiks, hilisemaks väljamakseks reserveerida ning selle hiljem, lõpparuande kinnitamisel ka välja maksta. Vastasel juhul tekiks olukord, kus lõpparuande ja halduri tasu kinnitamistaotluse esitamisel puudub pankrotivara, mille arvelt halduri tasu maksta.

Lisaks informeeritakse halduri arvestusliku tasu ja muude kulude esitamisega jaotusettepanekus võlausaldajaid kuludest, mis kantakse enne jaotise alusel väljamaksete tegemist ja/või mis reserveeritakse hilisemateks väljamakseteks ehk võlausaldajatel on ühtlasi võimalik saada infot nende summade kohta, mis kuulub jaotise alusel väljamaksmisele. Kuna pankrotivara on enne jaotusettepaneku koostamist üldjuhul realiseeritud, on võimalik ka halduri tasu välja arvestada ning autor ei näe arvestusliku tasu esitamisel jaotusettepanekus kindlasti võlausaldajate huvide kahjustamist. Seega on igati põhjendatud halduri taotlus kinnitada jaotusettepanekus kajastatud vajalike ja põhjendatud kulutuste suurus, sh halduri arvestuslik tasu. Antud küsimus tuleb aga seaduse tasandil reguleerida vältimaks kohtuvaidluste jätkumist.

Näiteks võiks Pankrs §-i 65 lg 1 sõnastada järgnevalt: pankrotihalduri tasu määrab kohus pankrotimenetluse jaotusettepaneku, raugemise aruande või lõpparuande kinnitamisel, olles ära kuulanud pankrotitoimkonna arvamuse. Jaotusettepaneku, raugemise aruande või lõpparuande kinnitamisel arvestatakse halduri tasu jaotusettepaneku, raugemise aruande või lõpparuande esitamise hetkeks pankrotivarasse laekunud ja arvatud rahast. Pärast jaotusettepaneku aruande esitamist pankrotivarasse laekunud ja arvatud rahast arvutatava halduri tasu lõpliku suuruse määrab kohus lõpparuande kinnitamisel. Halduri taotlusel määrab kohus halduri tasu büroole, mille kaudu haldur tegutseb.

Muudatuse idee oleks tuua halduri korralise tasustamise hetk varasemaks. Ka praegu kehtiv PankrS § 65 lg 3 põhimõtteliselt võimaldab kohtul määrata haldurile esialgse tasu, kuid selline tasustamise viis ei ole tavaline ning sel alusel tasu saamiseks peab haldur esialgset tasu taotledes põhjendama, missugused erakorralised asjaolud tingivad reeglist kõrvalekaldumise

vajaduse. Muudatuse tulemusena peaks haldurile olemasoleva vara arvel tasu maksmine muutuma jaotusettepaneku kinnitamise käigus reeglina lahendatavaks küsimuseks.

Samuti võiks kaaluda seni kaotada ära ka hetkel kehtiv PankrS § 65 lg-st 1 tulenev kohustus kuulata halduri tasu määramisel ära halduri ja võlgniku arvamus. Nii kui ka edaspidi määrab kohus haldurile töötasu halduri taotluse alusel, mis iseenesest kajastabki halduri seisukohta. Seega sätte senises sõnastuses sisalduv halduri ärakuulamise nõue on üleliigne. Võlgniku igal juhul ärakuulamise kohustus on ebaproportsionaalne. PankrS § 65 lg 5 kohaselt määrab kohus haldurile reeglina tasu § 65¹ lg 1 nimetatud alammääras. Praktikas ei pea kohus peaaegu mitte kunagi halduri tasustamisega seotud küsimuste otsustamiseks ei kohtuistungit ega kirjavahetust toimkonna ja võlgnikuga. Tavaliselt peab haldur seaduse täitmiseks hankima ainult toimkonna kirjaliku seisukoha ning lisama need oma tasutaotlusele. Toimkonna arvamuse ärakuulamine on kooskõlas toimkonna funktsiooniga, kuid võlgnikul sellega võrreldav funktsioon puudub. Ka toodud sätte muutmise korral jääb võlgnikule võimalus esitada kohtule vastuväiteid nii jaotusettepanekule kui lõpparuandele ja nende koosseisus olevale tasutaotlusele. Sätte kaotab nõude kuulata võlgniku seisukoht ära ka siis, kui võlgnik ise seisukoha avaldamiseks huvi ega initsiatiivi ei ilmuta.

Seadusandja on kehtestanud halduri tasu alammäära halduri kaitseks ning ülemmäära võlausaldajate kaitseks. On selgusetu, millist eesmärki täidab sätte senises sõnastuses sisalduv nõue välja selgitada, mida arvab võlgnik haldurile seadusandja kehtestatud piirides töötasu määramisest. Sellise nõude järgimine on eriti komplitseeritud nendel puhkudel, mil haldur on oma ülesannete täitmise käigus toonud esile võlgniku raskeid juhtimisvigu või kuriteo tunnustega tegusid ning esitanud võlgniku juhatuse liikme vastu varalisi nõudeid.

2.4. Tasu määramine riigipoolse menetlusabina

Eesti esimene pankrotiseadus, mis kehtestati 1992. aastal, ei sisaldanud füüsilisest isikust võlgnikule võimalust võlgadest vabaneda. Regulatsiooni, mis võimaldab füüsilisest isikutest võlgnikele võlgadest (kohustustest) vabastamise, tõid pankrotiseadusesse 2004. aastal jõustunud pankrotiseaduse muudatused. Füüsilisest isikust võlgniku võlgadest vabastamise

menetluse läbiviimise võimaldamine oli poliitiline otsus. Eestis võeti selline poliitiline otsus vastu 2003. aastal ja see väljendub 01.01.2004 jõustunud pankrotiseaduse muudatustes.¹¹¹

PankrS § 171 lg 1¹ sätestab, et kui esinevad pankrotiseaduses sätestatud alused pankrotimenetluse raugemiseks, kuid võlgnik on kohtule esitanud kohustustest vabastamise avalduse, kuulutab kohus võlgniku pankroti välja, kui ei esine võlgniku kohustustest vabastamise menetluse algatamist välistavaid asjaolusid. Vastavalt PankrS § 65¹ lg-le 11 kui kohus on kuulutanud välja võlgniku pankroti PankrS § 171 lg 1¹ alusel ja võlgnikul ei ole pankrotimenetluse kulude katmiseks piisavalt vara, määrab kohus halduri tasu vastavalt korrale, mis reguleerib ajutise halduri tasu ja kulutuste hüvitamist ehk vastavalt PankrS §-s 23 lg-tes 1-3 sätestatule. Lisaks võimaldab pankrotiseadus sellisel juhul määrata kohtu poolt halduri tasu ja kulutuste hüvitamiseks menetlusabi andmise. Menetlusabi taotluse võib lisaks võlgnikule esitada ka pankrotihaldur. Kirjeldatud regulatsioon puudutab üksnes füüsilisest isikust pankrotivõlgnikku.

Tegemist on olukorraga, kus pankrotiavalduse on esitanud füüsilisest isikust võlgnik ning sellega koos ühtlasi ka kohustustest vabastamise avalduse vastavalt PankrS §-le 170 lg 1. Kuigi füüsilisest isikust võlgnikul puudub mistahes vara pankrotimenetluse kulude katteks ehk tegemist on raugemise olukorraga, peab kohus sellele vaatamata tema pankroti välja kuulutama, kuivõrd võlgnik on esitanud kohustustest vabastamise avalduse. Pankrotiseaduse § 171 täiendati lõikega 1¹ alles 2010. aastal ning seetõttu, et võimaldada kohustustest vabastamist ka võlgnikele, kelle menetlus oli määratud raugemisele.¹¹² Teatavasti otsustab kohus kohustustest vabastamise menetluse algatamise alles pärast võlgniku pankroti väljakuulutamist ja pankrotimenetluse läbiviimist. Kui aga esinevad alused menetluse raugemiseks, siis võlgnik justkui ei saagi kohustustest vabaneda, sest kohus ei saa tema pankroti välja kuulutada, mis on eelduseks kohustustest vabastamise menetluse algatamisele.

Kohustustest vabastamise menetlusele eelnev füüsilisest isikust võlgniku pankrotimenetlus ei erine muus osas tavalisest pankrotimenetlusest. Menetluse jooksul viiakse läbi võlausaldajate esimene üldkoosolek, pankrotiseaduses sätestatud kahekuulise tähtaja jooksul esitatakse

¹¹¹ M. Varusk. Füüsilise isiku pankrotimenetlus. Arvutivõrgus: www.just.ee/.../merike_varusk_fuusilise_isiku_pankrotimenetlus_0.pdf (08.02.2015).

¹¹² 2009. aasta kohtutäituri seaduse eelnõu seletuskiri. 462 SE III, lk 59 – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=594370&u=20130214095112> (08.02.2015).

võlgniku vastu nõuded, viiakse läbi nõuete kaitsmise koosolek, pankrotihaldur koostab pankrotiseaduses sätestatud aruandeid, analüüsib esitatud nõudeid ja nende põhjendatust, teeb järelepärimisi, selgitab välja võlgniku maksejõuetuse põhjused jne. Seega pankrotihaldur täidab kõiki talle seadusega pandud kohustusi ning vastutab tehtud toimingute eest. Samas on pankrotihaldurile juba füüsilisest isikust võlgniku pankroti väljakuulutamisel teada, et viimasel puudub igasugune vara, mille arvel halduri tasu ja kulusid kompenseerida, mis ei saa aga olla seaduse mõtteks. Haldur on majandus- ja kutsetegevuses tulu teeniv isik ning isiklikest vahenditest pankrotimenetluste läbiviimine ei ole arusaadavalt kooskõlas haldur majanduslike huvidega.

Füüsilisest isikust võlgniku kohustustest vabastamise menetluse algatamise otsustab kohus pankrotimenetluse lõpparuande kinnitamisel või siis, kui ilmneb alus pankrotimenetluse raugemiseks pärast pankroti väljakuulutamist (PankrS § 171 lg 1). Praktikas raugemisega lõppenud pankrotimenetlustes hüvitatakse pankrotihaldurile tasu ja tema tehtud kulutused riigi vahenditest, kuivõrd füüsilisest isikust võlgnikul puudub selleks vara. Reeglina hüvitatakse pankrotihaldurile tasu ja kulutuste hüvitis riigi arvelt mitte suuremas summas kui 397 eurot (sealhulgas seaduses ettenähtud maksud, välja arvatud käibemaks).¹¹³ Menetluskulude hüvitamine riigi vahenditest 397 euro ulatuses tugineb kohtute valdavalt ühtsel seisukohal, mille kohaselt, kui kohus on pankroti välja kuulutanud PankrS § 171 lg 1¹ alusel ja võlgnikul ei ole pankrotimenetluse kulude katmiseks piisavalt vara, määrab kohus halduri tasu PankrS § 23 lg-te 1, 2 ja 3 alusel. Halduri tasu ja kulutuste hüvitamiseks võib kohus vastavalt § 65 lg-le 11 määrata menetlusabi andmise, mille taotluse võib esitada haldur. Seejuures ei viita PankrS § 65 lg 11 PankrS §-le 23 lg-le 4, mille kohaselt riigi vahenditest ei hüvitata ajutise halduri tasu ja kulutusi suuremas summas kui 397 eurot, küll aga viitab § 65 lg 11 menetlusabile ja halduri poolt vastava taotluse esitamise võimalikkusele s.t TsMS § 183 lg-le 2. TsMS § 183 lg-le 2 näeb ette, et Eesti pankrotivõlgnik võib taotleda menetlusabi andmist menetluskulude kandmiseks, kui kulusid ei saa või ei ole põhjendatud katta pankrotihalduri valitsevast varast ning ei saa eeldada, et kulud kannaksid asja suhtes varalist huvi omavad isiku, muu hulgas pankrotivõlgniku pärijad, liikmed, osaniku, aktsionärid, juhtorgani liikmed või pankrotivõlausaldajad. Kohtud leiavad valdavalt eelnimetatud tsiviilkohtumenetluse

¹¹³ Vt näiteks HMK tsiviilasja nr 2-11-53645, nr 2-11-40364 ja nr 2-11-57719.

seadustiku sättele tuginedes, et pankrotihalduri tasu ja kulutuste katteks määratud menetlusabi, mida ei mõisteta riigi tuludesse välja, ei või olla suurem kui 397 eurot.¹¹⁴

Autor leiab, kohtud on tõlgendanud TsMS § 183 lg 2 tulenevat piirangut menetlusabi maksimaalse summa osas liiga kitsendavalt. Nimelt on TsMS § 183 lg-s 2 sätestatud, et menetlusabi, mida ei mõisteta riigi tuludesse välja, ei või olla suurem kui 397 eurot. Justiitsministeerium, prof. Paul Varul, Eesti Pankrotihaldurite Koda, ekspertnõukogu maksejõuetusõiguse ja tsiviiltäitetoimkond, Eesti Advokatuuri Juhatus ning Kohtutäiturite Täiskogu Juhatus jõudsid ühisele kokkuleppele Kohtutäituri seaduse eelnõu 462 SE menetlemisel muudatusettepaneku osas.¹¹⁵ Muudatusettepaneku loetelu punkt 20 selgitab järgmist: kui kohus määrab halduri tasu ja kulutuste katteks PankrS § 65 lõike 11 alusel, võib selle hüvitamiseks määrata menetlusabi. Tagastamatu menetlusabina võib määrata kuni 6200 krooni (ehk 397 eurot). Kui halduri tasu ja kulutused on suuremad, võib määrata lisaks menetlusabi, mis mõistetakse riigi tuludesse. Arvestades eelpool toodut, ei piirdu riigipoolne menetlusabi ainult 397 euroga juhul, kui seda ületav osa mõistetakse võlgnikult välja riigi tuludesse.

Eeltoodud seisukoha kinnitamiseks esineb ka üksikuid kohtulahendeid, kus võlgnikule määrati menetlusabi halduri tasu ja kulutuste hüvitamiseks 397 euro ulatuses tagastamatu menetlusabina, kuid halduri tasu ja kulutused osas, mis ületasid 397 eurot, määrati võlgnikule samuti menetlusabi, ent see summa mõisteti riigi kasuks välja ning võlgnikul tuleb see teatud aja jooksul riigile tasuda.¹¹⁶ Seega vähestel juhtudel on haldur saanud tasu ja vajalikud kulutused hüvitatud riigi vahenditest vastavalt tehtud tööle ja mitte üksnes 397 euro ulatuses.

Autor arvab, et ainult eelnimetatud menetlustes, kus haldurile maksti riigi vahenditest välja ka võlgniku poolt hiljem tagastatav menetlusabi, on peetud kinni halduri õiglase tasustamise printsüübist. Füüsilisest isikust võlgnike pankrotimenetlustes, mis tegelikult kuuluksid vara puudumise tõttu raugemisele ja kus haldurile mõistetakse menetluse läbiviimise eest maksimaalselt ainult 397 eurot tagastamatut riigiabi, ei ole halduri õigused täielikult kaitstud.

¹¹⁴ Vt HMK 12.01.2011 lahendit tsiviilasjas nr 2-10-8258, HMK 02.10.2013 lahendit tsiviilasjas nr 2-13-33974.

¹¹⁵ Kohtutäituri seaduse eelnõu 462 SE muudatusettepanek. Kättesaadav: www.riigikogu.ee.

¹¹⁶ PMK 22.05.2013 kohtumäärus tsiviilasjas nr 2-09-38761, PMK 17.04.2012 kohtumäärus tsiviilasjas 2-12-12104, PMK 29.01.2014 kohtumäärus tsiviilasjas nr 2-11-38408, PMK 25.05.2012 kohtumäärus tsiviilasjas nr 2-11-40200, PMK 27.12.2012 kohtumäärus tsiviilasjas nr 2-12-12449, PMK 03.04.2013 kohtumäärus tsiviilasjas nr 2-12-39281 ning PMK 03.04.2013 kohtumäärus tsiviilasjas nr 2-12-34403.

Teoreetiliselt oleks halduril õigus ära öelda võlgniku pankrotihalduri kohast, kuna tal puudub isiklik huvi oma aja ja vahendite kulutamiseks menetlusele, mis ei taga talle seadusega ettenähtud ulatuses tasu saamise. Autori arvamusel jätkavad aga enamus haldureid tööd sellistes menetlustes, kuna nende jaoks on kutsepositsiooni säilitamise nimel oluline tulla vastu pankrotiavaldusi menetlevatele kohtunikele, kes haldureid ametisse määravad. Kui haldur loobub tema isiklike huvide mõttes perspektiivitust menetlusest, siis seab see asja menetleva kohtuniku mõneti keerulisse olukorda (ta peab uue halduri leidma), mis omakorda võib tulevikus kohtuniku mõjutada pankrotihalduri määramisel teistes pankrotiasjades (näiteks asjades, kus haldur saaks tasustatud seadusega ettenähtud ulatuses).

Autori arvates tuleks seaduse tõlgenduste erisuste vältimiseks sätestada pankrotiseaduses konkreetsed tingimused, mis võimaldaks pankrotihaldurile riigi vahenditest hüvitada ajutise halduri tasu ja kulutused olukorras, kus pankrotimenetlus on raugenud pärast füüsilisest isikust võlgniku pankroti väljakuulutamist ning võlgnikul puudub mistahes pankrotivara. Autor on seisukohal, et füüsilisest isikust võlgnike pankrotimenetlustes, mis tegelikult kuuluksid vara puudumise tõttu raugemisele, tuleks halduri tasu määrata tunnihinna alusel riigivahenditest. Tuleks konkreetselt seaduses sätestada, et haldur esitab kohtule oma üksikasjaliku tegevusaruande tehtud töötundide kohta koos põhjendustega tunnihinna osas. Kohtu poolt kinnitatud halduri tasu kuuluks sellises menetluses väljamaksmisele terves ulatuses riigi vahenditest riigipoolse tagasinõudeõigusega võlgnikult võlgniku kohustustest vabastamise menetluses.

Üsna sageli mõistetakse varatute füüsiliste isikute pankrotimenetlustes ajutise halduri ja pankrotihalduri tasu ja kulud välja võlgnikult, kuid paraku ei ole vastav kohtumäärus täidetav, kuna võlgnikul puudub vara, mille arvelt tasu maksta.¹¹⁷ Autori hinnangul tuleb selgelt sätestada, et sellisel juhul hüvitatakse riigi vahenditest menetlusabi korras ajutise halduri tasu tunnihinna alusel, mis tagaks haldurile tasu saamist vastavalt tegelikule tööpanusele. PankrS § 23 lg 3 kohaselt on ajutise halduri tunnitasu ülemmäär 96 eurot. Vastavalt PankrS § 65¹ lg-le 11 kui kohus on kuulutanud välja võlgniku pankroti PankrS § 171 lg 11 alusel ja võlgnikul ei ole pankrotimenetluse kulude katmiseks piisavalt vara, määrab kohus halduri tasu vastavalt korrale, mis reguleerib ajutise halduri tasu ja kulutuste hüvitamist ehk vastavalt PankrS §-s 23 lg-tes 1-3 sätestatule. Seega on igati mõisteta, et varatu füüsilisest isikust võlgniku pankrotimenetluses võetakse aluseks samuti tunnitasu arvestus tunnihinna ülemääraga 96

¹¹⁷ Nt HMK 17.06.2014 kohtumäärus tsiviilasjas 2-13-36486.

eurot, kuid pidades silmas olulisi tõlgenduserinevusi kohtupraktikas, oleks vaja eeltoodud järeldus reguleerida seaduse tasandil. Selleks aga, et riigi vahenditest ei määrataks halduritele aga ebamõistlikke tasusid, tuleks pankrotiseaduses sätestada nõue, et haldur peab esitama selge ülevaate pankrotihalduri tegevusest nii füüsilisest isikust võlgniku ajutises menetluses kui ka pankrotimenetluses, mille alusel saaks kohus hinnata, kas halduri poolt kohtule kinnitamiseks esitatud tasud on põhjendatud nende väljamaksmiseks riigi vahenditest.

2.5. Pankrotihalduri tasu maksustamine

01.07.2014 jõustunud pankrotiseaduse muudatusega viidi sisse uus rakendussäte PankrS § 193 lg 4 näol¹¹⁸, millest tulenevalt kui pankrotiavaldus on menetlusse võetud enne 2015. aasta 1. jaanuari, kohaldatakse ajutise halduri ja pankrotihalduri tasu maksustamisele kuni 2014. aasta 30. juunini kehtinud pankrotiseaduse § 23 lõigete 3 ja 4 ning § 65 redaktsiooni ning ajutise halduri või pankrotihalduri tasule lisatakse kas käibemaks või sotsiaalmaks. Kui pankrotiavaldus on võetud menetlusse alates 01. jaanuarist 2015, siis vastavalt PankrS § 65 lõikes 1¹ sätestatule sisaldab halduri tasu seaduses ettenähtud makse, välja arvatud käibemaksu. Kui haldur on kantud äriregistrisse füüsilisest isikust ettevõtjana ning ta on käibemaksukohustuslane käibemaksuseaduse tähenduses, lisatakse halduri tasule käibemaks. Halduri tasule lisatakse käibemaks ka juhul, kui see makstakse välja büroole ning büroo on käibemaksukohustuslane käibemaksuseaduse tähenduses. Tulemuseks on olustik, kus füüsiliste isikutena tasu saavate pankrotihaldurite faktilisi sissetulekuid vähendatakse ilma igasuguse üleminekuperioodi, eelneva analüüsi ning pankrotihaldurite ning Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koja seisukohtade ärakuulamiseta kehtiva sotsiaalmaksumäära, so 33% võrra. Autor leiab, et toodud seadusmuudatusega väljendab seadusandja ilmekalt siiani üksnes praktikas kujunenud seisukohta, et haldur peaksid pigem teenust osutama eraettevõtjana. Tähendab suund on sinnapoole, et haldur on ikkagi pigem eraettevõtja, kui avalikku teenust osutav ametiisik. Samas on see seisukoht vastuolus asjaoluga, et kohus nimetab ajutise halduri ja pankrotihalduri ametisse eraisikuna ja mitte ettevõtte, mille kaudu haldur tegutseb.

Uus seadusmuudatus erineb Riigikohtu varasemalt esitatud seisukohast tsiviilasjas nr 3-2-1-48-13, kus kohtu 26.05.2013 otsuse punktis 14 on märgitud: kolleegium nõustub ringkonnakohtuga, et pankrotiseadusega on määratud halduri tasu piirmäärad, piirmääras halduri tasu sisaldab ka makse ning regulatsiooni eesmärk on kaitsta võlausaldajaid, st isikuid,

¹¹⁸ RT I 2003, 17, 95; RT I, 21.06.2014, 20

kellele tehtavad väljamaksed sõltuvad pankrotivara suuruselt.¹¹⁹ Kuigi nimetatud kohtuasjas analüüsis Riigikohus halduri tasu suurust võlausaldaja kaebuse alusel, analüüsiti selles PankrS § 65 lg 2 ja § 65 lg 51 kohaldamist. Lahendis sisaldub selge seisukoht maksude arvestamise kohta, mille kohaselt pankrotihalduri tasu PankrS §-s 651 nimetatud alam- ja ülemmäär sisaldavad võimalikke makse. Kohus leidis, et võlausaldajate huvidega oleks vastuolus olukord, kus pankrotivarast tasutaks lisaks halduri tasule ka halduri tasult makstavad maksud. Pankrotimenetluse eesmärk on rahuldada võlausaldaja nõuded võlgniku vara arvel pankrotiseaduses ettenähtud korras võlgniku vara võõrandamise või võlgniku ettevõtte tervendamise kaudu (PankrS § 2). Pankrotihalduri ülesanne on PankrS §-st 2 ja § 108 lg-st 1 lähtuvalt tegutseda võlausaldajate huvides. Ringkonnakohtu hinnangul ei muuda nimetatut asjaolu, millises õiguslikus vormis pankrotihaldur tegutseb.

Kuigi viidatud Riigikohtu otsuses ei nimetata otseselt käibemaksu, tõlgendasid pankrotihaldurid varasemalt seda seisukohta koostoimes Eesti Vabariigis kehtivate maksuseadustega, arvestades käibemaksu ja sotsiaalmaksu erisusi. Maksude tasumise kohustus sõltus mh ka sellest, millises õiguslikus vormis pankrotihaldur tegutseb. Finantsõiguse dotsent Lasse Lehis on edastanud pankrotihaldur Terje Eipre'le oma kirjaliku arvamuse, mille kohaselt tuleb eelkõige tuvastada, kas maksu tasumise kohustus on tasu saajal (st pankrotihalduril või tema bürool) või tasu maksjal (st pankrotivõlgnikul). Pankrotiseadus ei sisalda erinorme maksuseaduste suhtes (PS¹²⁰ §-de 10 ja 113 koostoimes ei tohiks üksskuid maksuõiguse norme paigutada väljapoole maksuseadusi).¹²¹

Alljärgnevalt analüüsib autor pankrotihalduri tasu maksustamist lähtuvalt maksuseaduste sätetest olukorras, kus pankrotihaldur ei tegutse füüsilisest isikust ettevõtjana, vaid läbi büroo. Pankrotihalduri õigus saada oma ülesannete täitmise eest tasu tuleneb PankrS § 65 lõikest 1. Tulumaksuseaduse¹²² (TuMS) § 9 lõike 2 kohaselt on juriidilise isiku juhtimisorganiks muuhulgas ka pankrotihaldur. Pankrotihaldurile väljamakstavalt tasult tuleb kinni pidada tulumaks, sest TuMS § 13 lõike 2 kohaselt maksustatakse tulumaksuga kõik rahalised tasud, mida juriidiline isik maksab juhtimis- või kontrollorgani liikmetele ametiülesannete täitmise

¹¹⁹ RKTko 3-2-1-48-13.

¹²⁰ RT 1992, 26, 349; RT I, 27.04.2011, 2.

¹²¹ L. Lehis. Arvamus pankrotihalduri tasu piirmäära arvutamise kohta. 24.11.2013. Adresseeritud pankrotihaldur Terje Eipre'le.

¹²² Tulumaksuseadus. - 15.12.1999 (RT I 1999, 101, 903; RT I, 23.12.2014, 4).

eest. TuMS § 41 p 1 kohaselt peetakse tulumaks kinni juriidilise isiku juhtimis- ja kontrollorgani liikmete tasudelt, arvestades TuMS §-s 42 lubatud mahaarvamisi. TuMS § 43 lõike 1 punktist 1 ja § 4 lõikest 1 lähtuvalt peetakse TuMS § 41 punktis 2 väljamaksetelt praegusel ajal kinni tulumaksu 20%. Eeltoodust tulenevalt saab üheselt järeldada, et juriidilisest isikust võlgniku pankrotimenetlust läbi viinud pankrotihalduri tasult tuleb kinni pidada tulumaks 20% väljamaksmisele kuuluvast tasust.

Sotsiaalmaksuseaduse¹²³ (SMS) § 2 lõike 1 punkti 4 kohaselt makstakse SMS § 9 lõike 1 punktis 2 sätestatud juhul sotsiaalmaksu juriidilise isiku juhtimis- või kontrollorgani (TuMS § 9 tähenduses) liikmele makstud tasudelt. SMS § 9 lõike 1 punkti 2 kohaselt on sotsiaalmaksu maksja kohustatud maksma SMS § 2 lõike 1 punktides 4 ja 6 sätestatud sotsiaalmaksuga maksustatavatelt summadelt sotsiaalmaksu, välja arvatud juhul, kui tasu saav isik on kantud äriregistrisse füüsilisest isikust ettevõtjana ning tasu on saaja ettevõtlustuluks. Juhul kui pankrotihaldur on füüsilisest isikust ettevõtja, on ta kohustatud esitama kohtule seda kinnitava tõendi. Kui aga pankrotihaldur ei ole füüsilisest isikust ettevõtja, siis tuleb temale väljamakstav tasu maksustada sotsiaalmaksuga. SMS § 7 lõike 1 kohaselt on sotsiaalmaksu määr 33% maksustavalt tulult. Seega maksab väljamakse tegija pankrotihaldurile väljamakstavalt tasult sotsiaalmaksu 33%. Kohtunik Merike Varusk on avaldanud seisukohta, et sotsiaalmaks peaks lisanduma pankrotihalduri tasule.¹²⁴ „Tasu“ PankrS § 65 lg 1 tähenduses on sel juhul tasu ilma sotsiaalmaksuta.¹²⁵

Pankrotihalduri tasu maksustamine füüsilisest isikust võlgniku pankrotimenetluses erineb mõneti pankrotimenetlusest, kus võlgnikuks on juriidiline isik. Füüsilisest isikust võlgniku korral on pankrotihaldur TuMS § 2 lõikes 1 nimetatud maksumaksja ja tema tulu maksustatakse TuMS § 1 lõike 1 kohaselt. Tulumaksuga maksustatakse pankrotihalduri tasu, millest on tehtud seadusega lubatud mahaarvamised. Tulenevalt TuMS § 4 lõikest 1 on pankrotihalduri tasult kinnipeetava tulumaksu määr 20%.

Pankrotihalduri tasu füüsilise isiku pankrotimenetluses maksustatakse ka sotsiaalmaksuga. See tuleneb SMS 1. jaanuaril 2005 jõustunud täiendusest (§ 2 lg 1 p 4), mille kohaselt füüsilise isiku pankrotimenetluses pankrotihaldurile makstud tasult makstakse sotsiaalmaksu.

¹²³ Sotsiaalmaksuseadus. - 13.12.2000 (RT I 2000, 102, 675; RT I, 11.07.2014, 25).

¹²⁴ M. Varusk. Pankrotihalduri, ajutise pankrotihalduri ja pankrotitoimkonna liikme tasu maksustamine pankrotimenetluses. – Juridica 2005/5, lk 354.

¹²⁵ L. Lehis. Viidatud arvamused.

Kui aga pankrotihaldur tegutseb füüsilisest isikust ettevõtjana, kuulub temale välja makstud tasu maksustamisele TuMS § 14 ja SMS § 2 lg 1 p 5, § 4 p 2 ja § 9 lg 3 kohaselt. Maksukorralduse seaduse¹²⁶ § 57 lõigete 1 ja 3 kohaselt peab maksukohuslane korraldama raamatupidamisarvestust raamatupidamisseaduses sätestatud korras nii, et oleks võimalik saada ülevaade maksustamise seisukohast tähendust omavatest asjaoludest. Maksukorralduse seaduse § 88 kohaselt arvutab maksukohuslane ise tasumisele kuuluva maksusumma. Seetõttu ei ole füüsilisest isikust ettevõtjana tegutseva pankrotihalduri tasu väljamaksjal kohustust arvestada ja maksta pankrotihalduri tasult maksukorralduse seaduse § 3 lõikes 2 nimetatud riiklikke makse (v.a seaduses sätestatud juhul käibemaksu), vaid nende arvestamise ja maksmise kohustus on füüsilisest isikust ettevõtjana tegutseval pankrotihalduril endal, seda nii ajutise pankrotihalduri kui ka pankrotihaldurina tegutsemise ajal.

Füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsev pankrotihaldur on kohustatud ennast käibemaksuseaduses sätestatud juhul registreerima käibemaksukohuslasena. Käibemaksukohuslasena registreeritud pankrotihaldur või ajutine pankrotihaldur on kohustatud esitama kohtule, kes määrab tema tasu, tõendi selle kohta, et ta on käibemaksukohuslane. Sellisel juhul lisandub tasule käibemaks. Käibemaksusumäär on käibemaksuseaduse¹²⁷ (KMS) § 15 lõike 1 kohaselt 20% maksustatavast väärtusest, s.o haldurile väljamõistetud tasust. Käibemaksukohuslane on kohustatud ise KMS § 38 kohaselt tasuma käibemaksu riigieelarvesse.

SMS § 9 lõike 1 punkti 2 kohaselt ei pea väljamakse tegija füüsilisest isikust ettevõtjana tegutseva pankrotihalduri tasult sotsiaalmaksu maksma. Küll peab aga füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsev pankrotihaldur SMS § 2 lõike 1 punkti 5 kohaselt maksma sotsiaalmaksu ettevõtlusest saadud tulult, millest on tehtud tulumaksuseaduses lubatud ettevõtlusega seotud mahaarvamised. Füüsilisest isikust ettevõtjana tegutseval pankrotihalduril on küll võimalik saadud tulust teha ettevõtlusega seotud mahaarvamised, kuid ülejäänud summalt, mis loetakse tema tuluks, tuleb tal oma tasu arvelt maksta sotsiaalmaks. Samas ei anna võimalus teha saadud tulust ettevõtlusega seotud mahaarvamisi füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsevale haldurile teiste halduritega võrreldes eeliseid suurema tulu saamisel, sest pankrotimenetluse kulud tasutakse pankrotivarast. PankrS § 23 lõike 1 ja § 66 kohaselt on halduril lisaks tasule õigus oma kohustuste täitmiseks tehtud vajalike kulutuste hüvitamisele, mis PankrS § 150

¹²⁶ Maksukorralduse seadus. - 20.02.2002 (RT I 2002, 26, 150; RT I, 23.12.2014, 20).

¹²⁷ Käibemaksuseadus. - 10.12.2003 (RT I 2003, 82, 554; RT I, 30.12.2014, 18).

lõike 1 punkti 5 kohaselt on pankrotimenetluse kulud ja mis PankrS § 146 lõike 1 punkti 4 kohaselt makstakse välja pankrotivarast. Seega varasemalt ei soosinud Eestis kehtiv maksustamissüsteem pankrotihalduri tegutsemist füüsilisest isikust ettevõtjana, sest tema maksukoormus on tunduvalt suurem kui sellel pankrotihalduril, kes saab tasu palgatulu põhimõttel.¹²⁸

Kui pankrotihaldur tegutseb büroo kaudu ja soovib tasu maksmist büroole, kehtib tasu suuruse arvutamisel sama põhimõte mis füüsilisest isikust ettevõtja puhul. Ainus erinevus puudutab büroo kui juriidilise isiku enda maksukohustusi – ta ei maksa tulu- ja sotsiaalmaksu saadud kasumilt, vaid tehtud väljamaksetelt (töötasu, juhatuse liikme tasu, dividend). Siinkohal tekib aga autoril küsimus, et kui arvestada halduri tasu maksustamise erinevusi tuginedes maksuseaduste sätetele üheskoos pankrotihalduri erinevate tegutsemisvormide ja pankrotivõlgnike õiguslike seisundite erisustele, siis kuidas on pankrotiseaduse 01.07.2014 jõustunud muudatus kooskõlas kõigi maksuseaduste sätetega. Tuleb arvestada, et pankrotiseadus ei tohiks sisaldada erinorme maksuseaduste suhtes¹²⁹, mis aga käesolevas on juhtunud. Pankrotiseadus reguleerib konkreetselt, et halduri tasu sisaldab alates 01.01.2015 menetlusse võetud pankrotiavalduste menetlemisel seaduses ettenähtud makse, välja arvatud käibemaksu, arvestamata ühtegi maksuseadustes toodud erisust võlgniku või pankrotihalduri tegutsemisvormide osas.

Tulenevalt asjaolust, et kuni 01.01.2015 ei teinud PankrS § 65 tasumäärade puhul pankrotihalduri tegutsemisvormidel vahet, siis praktikas tähendas see, et pankrotimenetluse kulud (halduri tasu koos sellega kaasnevate maksudega) võisid menetlustes olla küllaltki erinevad, sest üks ja sama maks (sotsiaalmaks) kuulus ühes menetluses tasu piirmäära sisse¹³⁰ ja teisel juhul lisandus sellele¹³¹ – olenevalt sellest, kuidas kohtunik seadust tõlgendas. Valdav osa tänaseni pankrotimenetlusi läbi viinud haldureid on lähtunud oma kulude kajastamisel eeldusest, et sotsiaalmaks või käibemaks (olenevalt tegutsemisvormist) lisandub seaduses toodud tasumäärale. Seda seisukohta on kinnitanud ka Eesti Kohtunike Ühing, nõustudes käibemaksu lisandumisega vastavalt maksuseadustele. Eesti Kohtunike Ühing pöördus

¹²⁸ M. Varusk. Viidatud töö (viide 124), lk 355-356.

¹²⁹ Ü. Madise, B. Aaviksoo, H. Kalmo, L. Mälksoo, R. Narits, P. Pruks, P. Vinkel. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Kolmas, täiendatud väljaanne Tallinn: Juura 2012, lk 669.

¹³⁰ RKTKo 3-2-1-48-13.

¹³¹ HMK 14.08.2014 kohtumäärus tsiviilasjas nr 2-12-21490.

06.03.2014 ja 17.03.2014 Riigikohtu põhiseaduskomisjoni ja õiguskomisjoni liikmete poole seoses kohtute seaduse ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõule 570 SE esitatud muudatusettepanekuga, mis käsitles pankrotihaldurite tasude maksustamist. Eesti Kohtunike Ühingu mured seonduvad kartusega, et pankrotihaldurite tasude kindlaksmääramist puudutava regulatsiooni ühetaoline rakendamine kohtutes võib osutada problemaatiliseks, sest ettepanekud piirdusid üksnes käibemaksu küsimusega.¹³²

Autor leiab, et 01.07.2014 kehtima hakanud PankrS § 65 lg 1¹ on vastuolus õiguskindluse ja õigusselguse põhimõttega, mille olulisust on Riigikohus varasemalt oma lahendites korduvalt jaatanud. Õigusselguse põhimõtte kohaselt peab isikul olema võimalik piisava selgusega ette näha, missuguse õigusliku tagajärje üks või teine tegu kaasa toob.¹³³ 2009. aastal märkis põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium¹³⁴, et õigusselgus ehk kindlus kehtiva õiguse sisus on üks õigusriigi alustalasisid. Ligikaudu 10 aastase kohtu- ja õiguspraktika jooksul on kohtud enamjaolt mõistnud lisaks pankrotihalduri tasule pankrotivarast välja ka halduri tasult makstava sotsiaalmaksu. Seega on seadusmuudatusega kaasnenu regulatsioon sotsiaalmaksu halduri tasu hulka arvamise vastuolus ka põhiseadusliku õigusselguse- ja õiguskindluse põhimõttega, õiguspärase ootuse printsiibiga. Pankrotihalduri tasule lisandub füüsilise isikuna tegutsedes sotsiaalmaks sotsiaalmaksuseaduse § 2 lõike 1 punkti 4 kohaselt. Kui haldur füüsilise isikuna tegutsedes ei ole käibemaksukohustuslane, peaks temale määratavale tasule lisanduma sotsiaalmaks sotsiaalmaksuseaduses ette nähtud korras.

Riigikohus selgelt väljendanud, et sotsiaalmaksu maksja on tööandja (SMS § 4) ja kindlustatav on tasu, tulu või hüvitist saanud isik, kelle eest sotsiaalmaksu maksja on kohustatud maksma sotsiaalmaksu (SMS § 5).¹³⁵ Kuivõrd sotsiaalmaks on olemuslikult ja ka sotsiaalmaksuseaduse kohaselt tööandja maks, on maksuseadustega vastuolus olukord, kus pankrotihaldur ise ehk SMS tähenduses kindlustatu (juhul kui ta ei tegutse büroo kaudu ega FIE-na) on PankrS § 65 lg 1¹ järgides kohustatud oma tasult maha arvestama tasumisele kuuluva sotsiaalmaksu. Sotsiaalmaksu seadusest tuleneb üheselt, et pankrotivõlgnik (ehk tööandja SMS § 4 tähenduses) on kohustatud tasuma pankrotihalduri eest sotsiaalmaksu ja

¹³² V. Saarmets. Kohtute seaduse ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõule 570 SE esitatud muudatusettepanekutest seoses pankrotihaldurite tasude maksustamisega. Eesti Kohtunike Ühing, 17.03.2014. Adresseeritud Riigikogus põhiseaduskomisjonile ja õiguskomisjonile.

¹³³ RKPJKo 15.12.2005, 3-4-1-16-05, p 20; 3-4-1-33-05, p 21; 3-4-1-14-06, p 23.

¹³⁴ RKPJKo 3-4-1-17-08, p 26.

¹³⁵ RKTko 3-2-1-133-06, p. 16.

seaduse sõnastusest tuleneb, et sotsiaalmaks lisandub määratud tasule, mitte ei sisaldu juba määratud tasus.

MKS § 4 kohaselt peab maksuseaduses olema sätestatud maksu nimetus, maksu objekt, maksumäär, maksumaksja, maksu saaja või laekumise koht, maksu tasumise tähtpäev või tähtaeg (perioodilise maksu puhul maksustamisperiood), maksusumma arvutamise ja tasumise kord ja sellega kaasnevad lisakohustused ning võimalikud maksusoodustused. Maksumaksjal on kohustus maksta ainult seadustega ettenähtud riiklikke makse maksuseadustes ja -määrustes sätestatud määrades ja korras. Riigikohtu otsuses nr 3-4-1-5-98 märgitakse, et kui seadus ei vasta MKS-s sätestatud maksuseaduse kohustuslikele tunnustele, siis ei tohi sellise seaduse alusel antud määrus mõjutada maksukohustust, sest selline seadus ei ole maksuseadus. Maksumaksja ei pruugi tema maksukohustust mõjutavat üksikut normi leida väljastpoolt maksuseadusega määratud piire.¹³⁶ Seega on 01.01.2015 kehtima hakanud PankrS § 65 lõike 1¹ näol tegemist lubamatu maksuõigusliku erisusega pankrotiseaduses ning maksumaksjaks on tööandja asemel hoopis kindlustatu erinevalt SMS §-s 4 sätestatud. Nimetatud olukord on vastuolus MKS §-ga 4; SMS §-ga 4 ning PS §§-dega 10 ja 113. Seejuures rõhutab autor, et juhul kui vaidluse all oleks käibemaksu tasumise küsimus, puuduks eelnimetatud vastuolu PS-s sätestatud seaduse reservatsiooniga, kuivõrd käibemaksu tasub ettevõtlusega tegelev isik, ehk halduri büroo juhul kui haldur tegutseb büroo kaudu. Sotsiaalmaks seevastu on oma olemuselt alati tööandja poolt tasutav maks. Sotsiaalmaksu maksjad ei saa olla määratletud nii sotsiaalmaksuseaduses kui ka pankrotiseaduses.

Seejuures ei saanud olla seadusandja tahe 01.07.2014 jõustunud PankrS §-ga 65 lg-ga 1¹ muuta pankrotihalduritele makstavate tasude suuruseid. Seaduse muudatuse aluseks oleva kohtute seaduse ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskirjas ja muudatusettepanekus on pankrotiseaduse muutmise selgitustes öeldud¹³⁷, et praegu kehtiv halduri tasustamise regulatsioon ei ole käibemaksu lisamise küsimuses piisavalt selge. Seetõttu on Riigikohtu tsiviilkolleegium andnud pankrotihalduri tasu maksustamise regulatsioonile tõlgenduse, mis erineb varasemast tasu maksustamise regulatsioonist ja selle

¹³⁶ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, lk 669.

¹³⁷ Kohtute seaduse ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse 570 SE seletuskiri ja muudatusettepanek. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=d7073724-da3d-45f7-877b-31c882d378d5&>

(27.02.2015).

kohaldamispraktikast.¹³⁸ Riigikohus on märkinud oma 26.06.2013 tehtud lahendi punktis 14 järgmist: pankrotiseadusega on määratud halduri tasu piirmäärad, piirmääras halduri tasu sisaldab ka makse ning regulatsiooni eesmärk on kaitsta võlausaldajaid, st isikuid, kellele tehtavad väljamaksed sõltuvad pankrotivara suurusest. Selline tõlgendus pole aga kooskõlas seadusandja tahtega (1. jaanuaril jõustunud PankrS halduri tasu muudatuste puhul mõeldi halduri tasu brutona), kuna kuni 1. jaanuarini 2010 reguleeris pankrotihalduri tasu piirmäärasid justiitsministri 18. detsembri 2003. a määrus nr 71, mille § 6 lg 3 sätestas, et pankrotihalduri tasule lisatakse käibemaks. Alates 1. jaanuarist 2010 reguleerib pankrotihalduri tasu piirmäärasid PankrS § 65¹ ning sellest sättest ei tulene, et pankrotihalduri tasule lisatakse käibemaks. Seega ei tulene eeltoodut teleoloogiliselt tõlgendades, et seadusandja tahe oli pankrotiseaduse muudatustega vähendada haldurile makstava tasu suurust. Autor leiab, et sotsiaalmaksu halduri tasu piirmäärade sisse arvamine, mis on suur muudatus halduri tasu vähendamise suunas (33%), oleks pidanud olema seadusandjate poolt hästi põhjustatud. Kuna seadusandjad seda aga avalikult kättesaadavate materjalide kohaselt käsitlenud ei ole, siis on autori seisukohalt põhjendamatu ning võimalik ka, et maksuseadustega vastuolus sotsiaalmaksu sissearvamine pankrotihalduri töötasu määradesse.

¹³⁸ RKTko 3-2-1-48-13, p 14.

3. PANKROTIMENETLUSE KULUDE KANDMINE VÕLGNIKU VARA ARVEL

3.1. Ajutise halduri ja pankrotihalduri tehtud vajalikud kulud

Lisaks ajutise halduri ja pankrotihalduri tasule nimetab PankrS § 150 lg 1 üheks pankrotimenetluse kuluks ajutise halduri ja pankrotihalduri tehtud vajalikud kulutused oma ülesannete täitmiseks, milliste hüvitamist võib nii ajutine haldur kui ka pankrotihaldur nõuda, kuid mille väljamaksmine on pankrotimenetluse tihtipeale problemaatiline. Kehtiva pankrotiseaduse kohaselt on pankrotimenetluse kuluks üksnes menetluskulud, ajutise halduri, pankrotihalduri ja pankrotitoimkonna liikmete tasu, ajutise halduri ja halduri tehtud kulutused, mis on vajalikud nende ülesannete täitmiseks, PankrS § 11 või § 30 alusel deposiidina makstud summa. Kõrvuti pankrotimenetluse kuludega tuleb pankrotivarast välja maksta ka massikohustused.

Ajutise halduri kulutuste hüvitamine on reguleeritud PankrS §-s 23. Kohus kontrollib ajutise halduri ülesannete täitmiseks tehtud kulutuste põhjendatust ja kinnitab üksnes vajalike ning põhjendatud kulutuste suuruse. Pankrotihalduri õigus nõuda oma kohustuste täitmiseks tehtud vajalike kulutuste hüvitamist tuleneb PankrS § 66 lg-st 1. Vastava õigusega kaasneb pankrotihalduril kohustus esitada iga kolme kuu möödudes alates pankroti väljakuulutamise pankrotitoimkonnale ja kohtule aruanne antud perioodil tehtud kulutuste kohta. Kui pankrotitoimkond ja kohus leiavad, et on põhjendatud nõuda pankrotihalduri poolt kuludokumentide ning täiendavate andmete esitamist, siis pankrotitoimkonna ja kohtu sellekohane õigus on sätestatud PankrS § 66 lg-s 1. Juhul, kui pankrotihaldur ei teata pankrotitoimkonnale ja kohtule tehtud kulutustest õigeaegselt, võib kohus jätta kinnitamata hilinenult teatatud kulutuste hüvitamise.

Lisaks võimaldab pankrotiseadus pankrotihalduril nõuda pankrotitoimkonna eelneval nõusolekul õiguslase nõustamise ning audiitor- ja raamatupidamisteenuse saamiseks tehtud kulutuste hüvitamist, kui kulutused on vajalikud pankrotimenetluse või pankrotihalduri täidetava ülesande suure mahu või keerukuse tõttu ja ülesande täitmist pankrotihalduri enda poolt ei saa mõistlikult oodata (PankrS § 66 lg 2). Kui kohus leiab, et olenemata pankrotitoimkonna nõusoleku puudumisest olid kulutused põhjendatud, võib ta need kinnitada. Samuti võimaldab Eesti pankrotiseadus pankrotihalduril pankrotimenetluse jooksul tekkinud vajalikud kulutused katta jooksvalt pankrotivara arvel. Selleks peab pankrotihaldur saama pankrotitoimkonna eelneva nõusoleku (PankrS § 66 lg 3). Sõltumata sellest, et halduri

kulutused peab kinnitama pankrotitoimkond ja kohus, ei takista massikohustuste täitmist nõudma õigustatud võlausaldajatel nõudmast võlgnikult massikohustuse täitmist pankrotimenetluse kestel üldkorras, s.t ka enne kulutuste vajalikkuse kontrolli. Kui kohus lõpparuande kinnitamisel leiab, et haldur on oma ülesannete täitmiseks teinud pankrotivara arvel põhjendamatuid kulutusi, arvab kohus halduri tasust maha kulutused, mis ei olnud vajalikud (PankrS § 65 lg 8).

Kui halduril oli põhjendamatute kulutuste tegemiseks pankrotitoimkonna nõusolek, on halduril regressiõigus pankrotitoimkonna liikmete vastu, kes hääletasid nõusoleku andmise poolt (PankrS § 65 lg 8). Lisaks sätestab pankrotiseadus, et kui toimkond on andnud pankrotihaldurile nõusoleku teha tema ülesannete täitmiseks põhjendamatuid kulutusi, vastutavad nõusoleku andnud toimkonna liikmed võlgniku ees solidaarselt halduriga (PankrS § 66 lg 4).

Selleks, et ajutine haldur saaks nõuda oma ülesannete täitmiseks tehtud kulutuste hüvitamist, peab ta esitama kohtule vastavasisulise taotluse. Praktikas esitatakse see koos ajutise halduri aruandega. Kulutuste hüvitamise taotluses peab ajutine haldur märkima iga kulutuse kohta kulutuse suuruse, tekkimise põhjuse või aluse ning tekkimise aja (PankrS § 23 lg 2).

Nii Soomes, Rootsis kui ka Saksamaal peab pankrotihaldur esitama kohtule taotluse pankrotimenetluse ajal tehtud kulutuste hüvitamiseks koos lõpparuandega. Seega sarnaneb nimetatud riikide regulatsioon Eestis varasemalt kehtinud korraga. Varasema regulatsiooni kohaselt ehk enne ajutise halduri ja pankrotihalduri tasustamise ning nende poolt tehtud kulutuste hüvitamise korra üleviimist pankrotiseadusesse pidi pankrotihaldur esitama taotluse pankrotimenetluse ajal tehtud kulutuste hüvitamiseks kohtule koos lõpparuandega. Kehtivast pankrotiseadusest ei tulene pankrotihalduril kohustust esitada eraldiseisev taotlus kulutuste hüvitamiseks. Selle asemel nagu oli varem öeldud peab pankrotihaldur iga kolme kuu möödudes alates pankroti väljakuulutamise esitama kohtule ja pankrotitoimkonnale aruande, mis kajastab aruande perioodil tehtud kulutusi. Küll aga teeb Saksamaal kohus pankrotihalduri tasu ja kulutuste hüvitamisega seonduvalt eraldiseisvad otsused (InsVV § 8 lg 1). Saksamaal peab pankrotihaldur ära tooma andmed kulu liigi, suuruse, tekkimise põhjuse ja aluse ning tekkimise aja kohta. Samuti peab pankrotihaldur ära märkima, kas ja millised teenuse osutamise lepingud pankrotimenetluse käigus sõlmiti. Saksamaal võib pankrotihaldur oma ülesannete täitmiseks tehtud kulutused saada hüvitatud vaid alles pärast seda, kui kohus on need kinnitanud. Selline regulatsioon erineb Eestis ja Rootsis kehtivast korrast, kuivõrd

Eestis ja Rootsis (Rootsi pankrotiseaduse¹³⁹ pt 14 § 13 kohaselt) on pankrotihalduril võimalik katta menetluses tekkivaid kulutusi jooksvalt pankrotivara arvel, kuid Eestis üksnes pankrotitoimkonna eelneval nõusolekul.

Üldiselt ollakse Eestis seisukohal, et haldur peab pankrotimenetlusega seotud kulutuste tegemisel alati arvestama, et ta tegutseb ärilise ebaõnnestumise olukorras, kus tehtud kulutused peavad olema hädavajalikud. Juba pankrotimenetluse alguses peab haldur väidetavalt suutma prognoosida nii massikohustusi kui ka tema ülesannete täitmiseks vajalikke kulutusi. Oma ettekandes võlausaldajate esimesel üldkoosolekul peab haldur andma hinnangu massikohustuste ja pankrotimenetluse kulude suuruse kohta pankrotivara koheste müügi korral (PankrS § 127 lg 2). Massikohustuste ja pankrotimenetluse kulude andmed peaksid sisalduma ka halduri ettekandes pankrotivara kohta (nn kolme kuu aruanne, PankrS § 132).¹⁴⁰

Halduri kulutuste prognoosimisel ja hüvitamisel tuleb lähtuda eeldusest, et kulutuste kokkuhoiu eesmärgil peab haldur oma abilistele ja esindajatele maksma tasu oma tasu arvel (PankrS § 62 lg 4). Kohtunik Kersti Kerstna-Vaks on leidnud, et haldur peaks saama ise hakkama ka raamatupidamis- ja õigusküsimuste lahendamise¹⁴¹ ja pankrotitoimkond võib ainult erandkorras lubada esindaja ja abilise (nt advokaadi või raamatupidaja) kasutamise kulutusi katta pankrotivara arvelt, kui menetluse käik ja asjaolud seda nõuavad.¹⁴² Riigikohus on märkinud, et halduri tehtud (õigusabi) kulutuste põhjendatuse hindamisel tuleb muuhulgas hinnata ka seda, kas pankrotihaldur oleks saanud oma ülesannete hulka kuuluva ülesande täitmiseks ise hakkama, kasutamata teiste isikute abi. Seejuures tuleb hinnata, kas tehtud kulutused olid asja keerukusest vms objektiivselt asjaolust lähtudes vajalikud.¹⁴³

¹³⁹ Konkurslag (1987:672; SFS 2014:1456), edaspidi Rootsi pankrotiseadus. Rootsi keeles kättesaadav: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Konkurslag-1987672_sfs-1987-672/ (21.03.2015).

¹⁴⁰ K. Kerstna-Vaks. Viidatud töö, lk 402.

¹⁴¹ See ei kehti krediitiasutuste ja kindlustusseltside pankrotimenetluses, kus halduri abilistele, ekspertidele ja audiitoritele võib maksta alati pankrotivara arvel. Vt krediitiasutuste seaduse (RT I 1999, 23, 349; RT I, 23.12.2014, 28) § 126 lg 9 ja § 119 lg 4; kindlustustegevuse seaduse (RT I 2004, 90, 616; RT I, 12.07.2014, 77) § 124 lg 5 ja § 119 lg 3.

¹⁴² K. Kerstna-Vaks. Viidatud töö, lk 402.

¹⁴³ RKTko 3-2-1-47-06. Selles kohtuasjas koosnes pankrotivara üksnes kindlustushüvitise nõudest kolmanda isiku vastu, mille väljamaksmise saavutamiseks sõlmis haldur õigusabi lepingu.

Tuleb tunnistada, et täiendavate õigusabikulude vajalikkust ja vajalikkude suurust on nii pankrotitoimkonnal kui ka kohtul keeruline hinnata. Hinnang sellele, kas pankrotihaldur oleks saanud näiteks kohtuasja ajamisega ise hakkama, eeldab ju hinnangut pankrotihalduri erialasele võimekusele. Probleem on ka selles, et enamikul halduritest ei ole samal ajal menetluses mitte üks, vaid mitu pankrotimenetlust, mis muudab nende endi jaoks suuremaks vajaduse abiliste järele. Pankrotitoimkonnal ja kohtul on lihtsam täiendavate õigusabikulude vajalikkust hinnata neis menetlustes, kus võlgnik on seotud mitme kohtuvaidlusega.¹⁴⁴ Õigusabikulude sensitiivsust võrreldes teiste pankrotimenetluse kuludega on tunnistanud ka Ferrise komisjon, kes juhtis tähelepanu halduri kohustusele mitte aktsepteerida liiga suuri õigusabiarveid.¹⁴⁵

Autor leiab, et on vajalik teatud kulutuste, milleks võivad olla näiteks üürikulud, vara säilitamiseks tehtud kulutused (nt pankrotivara hulka kuuluva kinnisasja jooksvate kütte- ja elektriarvete tasumine pankrotihalduri poolt), ajutise halduri tasu ja kulude varasem väljamaksmine, kui alles pärast lõpparuande kinnitamist. Näiteks ajutise halduri tasu ja kulud kinnitatakse ajutise menetluse lõppemisel kohtu poolt määrusega. Kui võlgnikul on pankroti väljakuulutamisel rahalisi vahendeid, siis näe autor põhjust, miks ei võiks ajutise halduri tasu ja kulusid välja maksta esimesel võimalusel pärast tasu ja kulusid kinnitava kohtumääruse jõustumist. Samuti on hädavajalik kanda erinevaid võlgniku vara säilitamisega seotud kulusid, mille puhul ei ole teist võimalust, kui kanda neid jooksvalt menetluse kestel. See omakorda eeldab muidugi kulude väljamaksmist ilma kohtu nõusolekuta, vaid pankrotitoimkonna heakskiidul, kuna kohtule taotluse esitamine kulude heakskiitmiseks ja vastava määruse ootamine on ajakulukas, samas hädavajalike kulude kandmist tuleb tihti otsustada mõne päeva jooksul.

Haldur saab nõuda pankrotimenetluses oma ülesannete täitmisel tehtud üksnes selliste kulutuste hüvitamist, mis olid põhjendatud ja vajalikud. Jaotusettepaneku ja pankrotimenetluse lõpparuande kinnitamisel kontrollib kohus halduri kohustuste täitmiseks tehtud kulutuste vajalikkust ja põhjendatust ning kinnitab vajalike ja põhjendatud kulutuste suuruse (PankrS § 66 lg 3).

¹⁴⁴ K. Kerstna-Vaks. Viidatud töö, lk 402.

¹⁴⁵ Ferrise komisjoni seisukohad, lk 461.

Pankrotiseaduse põhjal pole aga võimalik öelda, kas ja millises osas kuuluvad kulud jooksvalt maksmisele ja millises osas kannatavad kulud oodata lõpparuande kinnitamiseni? Professor Paul Varuli arvates on pankrotihalduril raske üksi hakkama saada, vaja on teada erialaseid teadmisi väga erinevates valdkondades, sealhulgas raamatupidamises, panganduses, õigusteaduses. Pankrotimenetluses on halduril lubatud kasutada menetluse läbiviimisel abilist, kes määratakse kohtu poolt või, kes aitab teda tema büroo kaudu, ilma et abilisi eraldi oleks võetud. On näiteks küllaltki tavaline, et pankrotihalduriteks on vandeadvokaadid, millisel juhul aitab tema büroo teda pankrotimenetlust läbi viia. Pankrotimenetluse edukus sõltub eelkõige pankrotihaldurist. Kohus ja võlausaldajate üldkoosolek võtab vastu otsuseid, pankrotihaldur aga peab töötama igapäevaselt.¹⁴⁶ Seega kannab haldur kulutusi ka abipersonaliga seonduvalt, ilma kelleleta oleks tal äärmiselt keeruline, kui mitte võimatu pankrotimenetlust läbi viia. Tuleb arvestada, et pankrotimenetlused võivad varieeruda oma keerukuse astmelt vähem lihtsamatest kuni väga komplitseerituteni. Kui haldurile oleks konkreetselt teada, milliste määrade ulatuses on tema tehtud kulutused mõistlikud ning kuuluvad hüvitamisele pankrotivara arvel, teaks ta konkreetselt, millistes summades tehtud kulutused on kohtu arvates mõistlikud ning millises ulatuses peavad kulutused olema eraldi põhjendatud. Näiteks võib pidada põhjendatuks jooksvaid raamatupidamiskulusid pankrotimenetluses, kus võlgnikul oli palju töötajaid, suur hulk vara säilitamisega ja müügiga seotud kulusid, näiteks ka üürnikke, kellele tuli arveid väljastada pankrotimenetluse perioodil jne. Küll ei saa lugeda täielikult põhjendatuks igakuiseid raamatupidamiskulusid menetluses, kus halduril vaevu midagi müüa on, töötajate arvestuste ei tule tegeleda ja arveid ei tule pidevalt koostada ega deklareerida.

Samas ei saa vaielda selle üle, et raamatupidamine on vajalik kõigi isikute pankrotimenetluses, see tuleneb seadusest ning korrektse raamatupidamise arvestuseta ei ole halduril võimalik pankrotimenetlust läbi viia. Kvaliteetse raamatupidamisteenuse sisseostmine on vajalik kui pankrotihalduril puudub vastav kvalifikatsioon. Siinkohal tekib tihti probleem seoses raamatupidamiskulude suurusega ehk millises summas on mõistlik raamatupidamiskulusid kanda arvestades menetluse mahtu. Raamatupidajad on nagu ka pankrotihaldurid vastava hariduse ja kutseoskustega isikud, kes soovivad saada tasu vastavalt omandatud kutseoskuste tasemele. Näiteks Harju Maakohtu 10.02.2015 määruses tsiviilasjas nr 2-13-37259 ei pidanud kohus põhjendatuks kinnitada halduri poolt esitatud raamatupidamiskuludeks 11 kuu eest 1 056,00 eurot, vaid leidis, et kulud tuleb kinnitada

¹⁴⁶ P. Varul. Viidatud teos, lk 6.

ainult osaliselt summas 192,00 eurot. Autor leiab, et kuigi tegemist oli võrdlemisi väikesemahulise menetlusega, siis on kaheldav, et ükski sisseostetud raamatupidamisteenuse osutaja teeb pankrotimenetluses ligi aasta vältel tööd 192,00 euro eest (maksud s.h.). Nii juriidilisest kui ka füüsilisest isikust pankrotivõlgniku kohta on vaja pidada jooksvat raamatupidamist, millega muu hulgas kaasnevad programmi haldamise kulud. Iga võlgniku kohta moodustatakse raamatupidamisprogrammi pesa, mida tuleb iga kuu uuendada tuginedes võlgniku konto seisule, tagasisaadavate rahasummade sissenõutavusele ja nende laekumise potentsiaalile. Lisaks deklareerib raamatupidaja ka väikesemahulises menetluses ajutise halduri tasu ja halduri tasu väljamaksmist, koostab arved, arvestab väljamaksmisel tekkinud pangateenuse kulusid ning prognoosib erinevate kontode haldamise kulusid. Raamatupidaja hoolitseb teenuse lepingu alusel, et võlgniku raamatupidamine jookseks sujuvalt terve pankrotiperioodi vältel ja kajastaks iga uue kuu andmeid sendi täpsusega, kuna erinevad puudujäägid sellele alal võivad lõppeda võlausaldajate kahjustamisega.

Praktikas on võetud halduri kulutuste hüvitamisel laialdaselt kasutusele ka bürookulu mõiste, mida pankrotiseadusest ei leia. Bürookulude näol on Eestis tegemist on jooksvate kuludega, mis tekivad seoses halduri töö tegemise kohaga ja sellega otseselt seotud materiaalsete kuludega (halduri abilised, valveteenus, rent, koristus, prügivedu, kontoritarbed, sidekulud, büroomasinad jne).¹⁴⁷ Tavapäraselt lepib haldur pankrotitoimkonnaga kokku igakuise bürookulu suuruse, millise haldur võib kanda jooksvalt pankrotivara arvelt. Kuigi pankrotiseaduse kohaselt peaksid nii kohus kui ka pankrotitoimkond suutma kontrollida halduri kõiki kulusid (ka pisikuluseid), siis nii keskmistes kui ka suurtes menetlustes ei ole kohus selleks üldjuhul suuteline ja pankrotitoimkond sellest huvitatud. Sellest tulenevalt võiks olla põhjendatud halduri teatud kulude koondamine üldnimetuse „bürookulu“ alla ja kohtud on sellist praktikat ka aktsepteerinud. Kuna õigusaktiga kehtestatud mõiste puudub, peavad haldur ja pankrotitoimkond iga kord kokku leppima, millised kulutused on bürookuluga hõlmatud. Kohtule jääb muidugi õigus bürookulu suurust ja sisu kontrollida. Bürookulu ei ole massikohustus juba seetõttu, et kasutatakse halduri enda bürood ning sellel bürool ei saa olla PankrS § 149 lõikes 1 ja § 63 lõikes 1 sätestatud õigusi.¹⁴⁸

Saksamaal on näiteks konkreetselt reguleeritud, et pankrotimenetluse läbiviimisega seotud halduri üldised kulutused, mille alla kuuluvad telefonikulud, postikulud, kulud bürootarvetele

¹⁴⁷ Vt HMK tsiviilasju nr 2-13-8710, 2-11-47524 ja 2-10-2498.

¹⁴⁸ K. Kerstna-Vaks. Viidatud töö, lk 403.

jne, koos tema töötajate palkadega hüvitatakse temale makstava tasuga (InsVV § 4 lg 1).¹⁴⁹ Samuti on sätestatud, et reeglina katab tasu halduri kohustusliku ametikindlustuse (InsVV § 4 lg 3). Halduri reisikulud aga hüvitatakse eraldi pankrotivarast (InsVV § 4 lg 2). Alternatiivselt võib Saksamaal haldur menetluse jooksul tegelikult tehtud kulutuste asemel taotleda kulutuste hüvitamist teatud kindla summana halduri tasu kogusummast. Sellisel juhul võib haldur pankrotimenetluse esimesel aastal taotleda kulutuste hüvitamist summas, mis vastab 15%-le halduri tasust ning järgnevatel aastatel summas, mis vastab 10%-le halduri tasust, maksimaalselt 250 eurot iga menetluse alanud kuu kohta. Vastav hüvitis ei tohi ületada 30% halduri tasust (InsVV § 8 lg 3).

Varasemalt on leitud, et põhjendatud oleks muuta Eestis kehtiv kulutuste hüvitamise regulatsioon konkreetsemaks ning Eesti pankrotiseaduses täpselt sätestada, millised halduri kulutused sisalduvad juba tema tasus ja millised kulutused hüvitatakse eraldi pankrotivarast, kuivõrd see tagaks parima selguse ja seeläbi nii halduri kui ka võlausaldajate huvid. Lisaks on leitud, et Eesti kehtivas regulatsioonis oleks mõistlik konkreetset kehtestada, et need kulutused, millised haldur teeb seoses halduri büroo töötajate ja esindajatega, sisalduvad juba halduri tasus ning vaid erandlikel juhtudel kaetakse need pankrotivara arvel. Selliseks erandiks võiks olla näiteks olukord, kus haldur peab kasutama esindajat välismaalt selleks, et tal oleks võimalik võlgnikku esindada välismaa kohtus.¹⁵⁰

Autor mõneti nõustub eelkirjeldatud seisukohaga, kuid leiab, et seaduse liigne konkretiseerimine ei võimalda seda kohaldada erinevate erandlike kulude kandmisel, nagu näiteks olukorras, kus võlgnik jätkab pankroti väljakuulutamisel oma majandustegevust lootuses sõlmida võlausaldajatega kompromiss. Sellisel juhul kannab võlgnik edasi erinevaid majandustegevusega seotud kulusid (s.h näiteks töötasud, kõrgemad raamatupidamiskulud, kütusekulud, rent jne), mis ei oleks pankrotimenetluse tavakorras läbiviimisel ehk mõeldavad ja põhjendatud. Kui jätkata praegu kehtiva väga üldise pankrotimenetluse kulude hüvitamise regulatsiooniga, siis kindlasti on selle positiivseks küljeks paindlikkus kulude kandmisel. Hüvitamiskorra konkretiseerimine võib küll ära hoida kulude aeganõudva põhjendamiskohustuse ja sellealased vaidlused, kuid samas tekiksid tõenäoliselt uued probleemid seoses kuludega, mis ei allu regulatsioonile ja pankrotimenetluse läbiviimise eripärale igas erinevas asjas. Eeltoodust tulenevalt leiab autor, et kuna konkreetsema

¹⁴⁹ Insolvenzrechtliche Vergütungsverordnung (InsVV).

¹⁵⁰ A. Mihhailjova. Viidatud töö, lk 44.

regulatsiooni kehtestamine ei pruugi võimaldada pankrotimenetluse kõigi osapoolte huvide järgimist ning arvestada ettenägematute kulude kandmise vajadust, siis käesoleval momendil puudub vajadus teha seaduses sellekohaseid muudatusi. Autor leiab, et kulude põhjendamiskohustuse järgimine ei ole niivõrd keeruline võrreldes olukorraga, kus seadus ei võimalda halduril üldse mõningaid vajalikke kulusid kanda, kui just haldur ei soovi seda teha oma tasu arvelt või lausa isiklikest vahenditest.

3.2. Võlausaldaja kohustus osaleda pankrotimenetluse kulude kandmises

Kui võlgnikul puudub vara pankrotimenetluse kulude katteks, kuid sellele vaatamata on mõistlik pankrot välja kuulutada, kuivõrd esinevad nt tagasivõitmise võimalused või kui võlgniku vara koosneb põhiliselt nõuetest kolmandate isikute vastu (mis ei saa pidada lootusetult mahakantuks), võib haldur ajutise menetluse ajal teha kohtule ettepaneku nõuda pankrotimenetluse kulude katteks kohtu määratud summa kandmist kohtu deposiiti. Kui võlgnik, võlausaldaja või kolmas isik maksab pankrotimenetluse kulude katteks kohtu deposiiti kohtu määratud summa, siis kohus ei lõpeta menetlust raugemise tõttu vastavalt PankrS § 29 lg-le 3.

Soome pankrotiseaduse kohaselt võib võlausaldaja võtta enda kanda pankrotimenetluse kulud, teatades sellest eelnevalt pankrotihaldurile. Võlausaldaja võib sätestada enda teates konkreetse ajavahemiku ja kulude suuruse, millise ta on nõus enda kanda võtma. Vaatamata nimetatud asjaolule, ei tohi kulude kandmine ühe võlausaldaja poolt mõjutada võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtet. Kulude kandmine ühe võlausaldaja poolt teenib pankrotimenetluse jätkamise eesmärki. Kohtu deposiiti tasutud summast tasutakse pankrotimenetluse toimingutel tekkinud kohtukulud, pankrotihalduri tasu ja teised kulud, mis tulenevad menetlusest ja pankrotivara valitsemisest. Kui pankrotihaldur leiab, et võlausaldaja poolt pankrotimenetluse kulude kandmist ei saa koheselt aktsepteerida või kui võlausaldaja ei väljasta kulude kandmise kohta nõuetekohast dokumenti või kui pankrotimenetluse jätkamine ei ole asjaolude kohaselt mõistlik, võib pankrotihaldur või võlausaldaja paluda kohtul otsustada, kas jätkata pankrotimenetlust võlausaldaja kulul ning millistel tingimustel. See küsimus tuleb esitada kohtule arutamiseks enne, kui kohus on teinud pankrotimenetluse raugemise otsuse (Soome pankrotiseadus pt 10 § 2 lg-d 2 ja 3).

Eestis on juriidilisest isikust võlgniku puhul isikul, kes on tasunud kohtu deposiiti kohtu määratud summa pankrotimenetluse kulude katteks, õigus nõuda deposiiti tasutud summa

hüvitamist isikutelt, kes on oma kohustusi rikkudes jätnud pankrotiavalduse õigeaegselt esitamata. Isik, kelle vastu nõue esitatakse, peab vaidluse korral tõendama, et ta ei ole pankrotiavalduse õigeaegse esitamata jätmisega oma kohustusi rikkunud vastavalt PankrS § 30 lg-le 3.

PankrS § 146 lg 1 p 4 ja § 150 lg 1 p 6 koostoimes kuulub PankrS § 11 ja § 30 alusel deposiidina makstud summa tagastamisele pankrotivarast vastavalt seaduses sätestatud pankrotimenetlusega seotud väljamaksete järjekorrale (PankrS § 30 lg 4). Kui lugeda, et PankrS § 150 lg 1 toodud pankrotimenetluse kulude nimistu on esitatud vastavate kulude kandmise järjestuses, siis kuulub deposiiti makstud raha alles väljamaksmisele pärast ajutise halduri ja pankrotihalduri tasu ja nende ülesannete täitmiseks tehtud vajalike kulutuste väljamaksmist.

Samas kuulub deposiiti menetluskulude kandmiseks tasutud raha väljamaksmisele enne võlausaldajatele jaotise alusel tehtavat väljamakset, mis tähendab, et kui pankrotihalduril on oma töö tulemusena õnnestunud pankrotipessa piisavalt vara koguda, siis on reaalselt võimalik, et võlausaldajale saab ka tema panus kulude kandmisel kompenseeritud.

Ilmselt on PankrS § 30 punktid 3 ja 4 alternatiivsed võimalused võlausaldaja poolt deposiiti kantud raha kompenseerimiseks. Nimelt, kui juriidilisest isikust võlgniku pankrotimenetluses on olukord, kus pankrotivarast ei jätku võlausaldaja poolt deposiiti kantud summa hüvitamiseks, siis on võlausaldajale antud võimalus esitada vastav nõue otse juhatuse liikme vastu, tingimusel, et juhatuse liige on rikkunud oma pankrotiavalduse esitamise kohustust. Äriseadustiku (ÄS)¹⁵¹ § 180 lg 51 kohaselt kui osaühing on maksejõuetu ning maksejõuetus ei ole tema majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine, peab juhatuse viivitamata, kuid mitte hiljem kui 20 päeva möödumisel maksejõuetuse ilmnemisest, esitama kohtule osaühingu pankrotiavalduse. Pärast maksejõuetuse ilmnemist ei või juhatuse liikmed teha osaühingu eest makseid, välja arvatud maksed, mille tegemine maksejõuetuse olukorras on kooskõlas korraliku ettevõtja hoolsusega. Juhatuse liikmed on solidaarselt kohustatud hüvitama osaühingule pärast maksejõuetuse ilmnemist osaühingu tehtud maksed, mille tegemine vaadeldavas olukorras ei olnud kooskõlas korraliku ettevõtja hoolsusega. Juhatuse liikmete vastutusele kohaldatakse äriseadustiku §-s 187 sätestatud.

¹⁵¹ Äriseadustik. - 15.02.1995 (RT I 1995, 26, 355; RT I, 12.07.2014, 162).

Füüsilisest isikust võlgniku puhul sellist võimalust kahjuks ei ole, see tähendab, et kui pankrotipesas puuduvad piisavad vahendid deposiiti tasutud summa hüvitamiseks, siis jääb võlausaldajal see summa pankrotimenetluse lõppedes saamata. Samas ei ole välistatud, et füüsilisest isikust võlgnikul õnnestub võlgadest vabastamise menetluse jooksul rahuldada pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustused, s.h. hüvitada võlausaldaja poolt deposiiti tasutud summa (vt. PankrS peatükk 11 §§ 169 -177).

Eeltooduga sarnane regulatsioon on seaduse tasandil olemas Saksamaal, nimelt füüsilisest isikust võlgniku puhul on ette nähtud võimalus, mille kohaselt, kui füüsiline isik on taotlenud pankrotimenetluse lõppemisel enda allesjäänud kohustustest vabastamist ja tema varast ei jätku nii võlausaldajatele väljamaksete tegemiseks kui ka menetluskulude kandmiseks, siis pikendatakse pankrotimenetluse kulude ja massikohustuste kandmise tähtaega kuni tema lõplikelt kohustustest vabastamiseni. Pankrotimenetluse kulud kantakse sellisel juhul pärast võlgniku kohustustest vabastamist. Vahepealsel ajal on pankrotihalduril õigus enda tasu ja tehtud kulutuste hüvitamiseks esitada nõue tasu ja kulutuste hüvitise saamiseks Riigikassa vastu ulatuses, millises võlgniku varast jääb puudu (Saksamaa pankrotiseadus § 4a lg 1).

Autor leiab, et vastav praktika, kus haldur saab esitada tasu ja oma kohustuste täitmiseks tehtud vajalike kulude hüvitamise nõude Riigi vastu ulatuses, millises võlgniku varast jääb puudu, on äärmiselt mõistlik. Arvestades, et halduritel ei ole üldiselt võimalust pankrotimenetluse läbiviimisest loobuda, siis ei tohiks tema tasu hüvitamine oleneda pankrotivõlgniku majanduslikust olukorrast. Halduri õigus saada tasu peaks olema garanteeritud igal juhul.

Eesti pankrotimenetluses on pandipidajast võlausaldajale peetud vajalikuks anda teiste võlausaldajatega võrreldes parem kaitse ja suuremad õigused. Pandipidajate eelisseisund seisneb eelkõige selles, et pandieseme müügist saadud raha arvelt rahuldatakse kõigepealt nende nõuded ja seejärel teiste võlausaldajate omad. Samas ei tähenda eeltoodu siiski seda, et kogu pandieseme müügist saadud summa kulub pandipidajate nõuete rahuldamiseks. Seadusandja on näinud ette, et eranditult kõik võlausaldajad (olgu nende nõuded siis pandiga tagatud või mitte) on kohustatud osalema nende kulude kandmises, mis on vajalikud pankrotimenetlusega seotud väljamaksete tegemiseks. See kajastub eelkõige asjaolus, et pankrotivarast, mida kogutakse eelkõige võlausaldajate nõuete rahuldamiseks, tehakse enne nende nõuete rahuldamist väljamaksed massikohustuste ja pankrotimenetluse kulude katmiseks vastavalt PankrS §-le 146 lg-le 1.

Pandiõigust (panti) kasutatakse tsiviilkäibes ulatuslikult erinevate nõuete, enamasti krediidinõuete tagatisena, mille arvel saab krediidiandja tagatud nõude rahuldada. Pant on esemeline tagatis, mida eristab isikulisest tagatisest (käendus, garantii, võlaga ühinemine) esmalt tagatise piiratus konkreetse tagatiseks oleva varaga, mitte ulatumine kogu tagatise andjavarale (nagu see on isikulise tagatise puhul), teisalt aga tagatise säilimine ka tagatiseks oleva vara omaniku muutumise korral. Vähemalt eelduslikult on esemeline tagatis võlausaldaja jaoks püsivam, kuna tagatis ei sõltu vara omaja võimalikust muutuvast varalisest seisust.¹⁵² Seega on pant varalise nõude tagamise vahendiks ning pandi eesmärk on tagada võlgniku kohustuse täitmist. Kui võlgnik oma kohustust ei täida, tekib pandiga tagatud võlausaldajal õigus rahuldada oma nõue pandieseme arvelt. Nõude tagatus on aga olulise tähtsusega tsiviilkäibes, seda just krediidi andmisel. On asutud seisukohale, et ühiskonna majanduselu sõltub suurel määral võimalikust antavast krediidist¹⁵³ ning et riskid turuosaliste vahel peaks maksejõuetusõigus jaotama selliselt võrdselt ja ettenägelikult, et võlausaldajatel oleks usaldusväärne anda krediiti.¹⁵⁴

Võlausaldajate ootused, et pankrotimenetluse eelsed asjaõigused jäävad püsima ka pärast pankroti väljakuulutamist, omavad tähtsust krediidisüsteemis nii riigi siseselt kui ka rahvusvaheliselt.¹⁵⁵ Pandipidaja õigused peavad jääma kehtima ka pankrotimenetluses, vastasel juhul ei ole ta krediidi andmisest huvitatud.¹⁵⁶ Professor Paul Varul on avaldanud arvamust, et pandiga tagatud nõudeid tuleb eelistada teistele nõuetele, sest vastasel korral kaotab pant usaldatavuse ning see mõjuks halvasti majandussuhete arengule ja stabiilsusele.¹⁵⁷ On leitud, et tagatis sisendab investoritesse julgust tegema investeeringuid¹⁵⁸ ning see

¹⁵² V.Kõve. Asjaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2014, lk 174.

¹⁵³ P. J. Omar. European Insolvency Law. Hants: Aldershot: Ashgate, 2004, p 152.

¹⁵⁴The World Bank. Debtor-Creditor Regimes. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/LAWANDJUSTICE/GILD/0,,contentMDK:20154449~menuPK:146222~pagePK:64065425~piPK:162156~theSitePK:215006,00.html> (22.02.2015).

¹⁵⁵ The World Bank. Business & Financial Sector Working Group on 05/10/2000. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/LAWANDJUSTICE/GILD/0,,contentMDK:20154445~menuPK:146223~pagePK:64065425~piPK:162156~theSitePK:215006,00.html> (22.02.2015).

¹⁵⁶ J. Duns. Insolvency: law and policy. Oxford University Press, Incorporated, 2002, p 343.

¹⁵⁷ P. Varul. Viidatud teos, lk 11.

¹⁵⁸ V. Finch. Security, insolvency and risk: who pays the price? The modern law review, vol 62 nr 5, 1999, lk 637.

vähendab laenuandja riske, sealhulgas võlgniku pankrotistumisel.¹⁵⁹ Pandipidajat tuleb eelistada teistele võlausaldajatele seetõttu, et tal oleks huvi anda laenu¹⁶⁰ ja tagatis võimaluse saada laenu suuremas summas ning pikendab ka tagasimakseperioodi.¹⁶¹

Tuleb mõõnda, et pankrotiõiguses kehtiv põhimõte, et pandiga tagatud võlausaldaja nõue rahuldatakse enne teiste võlausaldajate nõudeid on vastuolus pankrotiõiguse teise põhimõttega, nimelt võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega. Samaaegselt kehtib pankrotimenetluses pankrotimenetluse eelsete õiguste tunnustamise ja austamise põhimõte, millega tuleb samuti arvestada ja mille kohaselt tuleb enne pankrotimenetlust kehtivaid õiguseid tunnustada pankrotimenetluses nii suures ulatuses kui võimalik. Kui pandiga tagatud nõue ei oleks eelistatud, kaoks vajadus pandiõiguse järele.¹⁶² On asunud seisukohale, et juhul, kui kohelda pankrotimenetluses pandiga tagatud nõuet võrdselt teiste nõuetega ning rahuldada kõik nõuded võrdselt, siis tekiks olukord, kus võlausaldajal, kelle nõue on pandiga tagatud, ei ole sellest pandiesemest, mis on tema nõude tagamiseks seatud, mingit kasu. Pandiga tagatud nõue muutuks samaväärseks pandiga tagamata nõudega, mis muudab pandi seadmise mõttetuks. Selle tulemusena on arvatud, et pankrotimenetlus sisuliselt tühistaks kõige kindlama tagatise kohustuse täitmiseks, ning tekitaks olukorra, milles ei oleks vahet, kas kohustus oli tagatud või mitte. Seega pandiga tagatud nõuete eelistamise välistamine pankrotimenetluses muudaks kogu pandi institutsiooni kasutuks.¹⁶³ Eeltooduga on võrdlemisi edukalt põhjendatud pandiga tagatud võlausaldajate eelistamine teistele võlausaldajatele.

3.3. Pandipidajast võlausaldaja piiratud kohustus osaleda pankrotimenetluse kulude kandmises

PankrS §-st 153 lg-st 2 tulenev põhimõte, mille kohaselt nähakse ette pandieseme müügist saadud raha kasutamine menetluse läbiviimisega seotud kulude katteks maksimaalselt 15% pandieseme müügist saadud rahasumma ulatuses, sätestati esmakordselt 1. jaanuaril 2004 kehtima hakanud pankrotiseaduses. Pankrotiseaduse varasema regulatsiooni kohaselt kasutati

¹⁵⁹ V. Finch. *Corporate Insolvency Law: Perspectives and Principles*. Cambridge University Press, 2002, lk 81.

¹⁶⁰ I. F. Fletcher. *Insolvency in Private International Law. National and International Approaches*. Oxford: Clarendon Press, 1999, lk 9.

¹⁶¹ T. Saarma. Nõuete esitamine, kaitsmine ja rahuldamine pankrotimenetluses. Magistritöö. Tartu 2008, lk 29.

¹⁶² I. F. Fletcher. Viidatud teos (viide 160), lk 9.

¹⁶³ A. Kasak. Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttest kõrvalekaldumine pankrotimenetluses. Magistritöö. Tartu 2010, lk 25.

pandieseme müügist saadud raha pankrotimenetlusega seotud väljamakseteks ilma piiranguteta. Nimetatud praktika aga ei võimaldanud järgida pandi olemust ning seadmise eesmärki pankroti väljakuulutamisel, mis aga omakorda oluliselt nõrgestas tagatise instituuti. Kui aga muu pankrotivara müügist saadud rahast jätkus nimetatud kulude katmiseks, siis pandieseme müügist saadud raha esmalt pankrotimenetlusega seotud väljamaksete katmiseks ei kasutatud ning see maksti täies ulatuses eesõigusnõudena välja pandipidajast võlausaldajale. Sellisel juhul vastutasid menetluse läbiviimise kulude eest üksnes pandiga tagamata võlausaldajad. Pandiga tagatud nõuded rahuldati enne muid nõudeid ning seega ei osalenud pandipidajad isegi mitte osaliselt pankrotimenetluse kulude ja massikohustuste katmises. Leiti, et mõlemad eelkirjeldatud olukorrad olid ebaõiglased, millest tulenevalt otsustati kehtestada piirmäär, millise ulatuses võib pandieseme realiseerimistulemi arvel katta massikohustusi ning menetluskulusid.¹⁶⁴

Kuigi 2004. aastal vastu võetud seadusparandus likvideeris paar olulist ebakõla menetluskulude jaotamise osas võlausaldajate vahel, tekitas see samas olulisi probleeme menetluskulude hüvitamise ulatusega seoses. Nimelt tekkis märkimisväärselt suures koguses menetlusi, kus haldurile polnud eeltoodud piirangust tulenevalt võimalik menetluskulusid kanda. Kulude ulatuse piirmäärast, mis on mitte enam kui 15/100 pandieseme müügist saadud rahasummast, praktikas alati ei piisa, sest otseselt pandiesemega või muul viisil selgelt pandipidaja huvides tehtud "vara valitsemisega seotud otsesed kulud" (valve, küte, elekter, maamaks, kindlustus jne.) võivad olla suured ning võivad vähese väärtusega või vähelikviidse vara korral ületada 15% pandieseme väärtusest. Praktikas esineb probleeme just väikese väärtusega korterite või kinnistute osas, kus näiteks 10 000 euro väärtuse vara osas võib 1500 eurot kulusid tekkida mõne kuu jooksul enne vara müüki. Kuna kulud tasutakse enne pankrotihalduri tasu väljamaksmist, siis praktikas esineb juhtumeid, kus haldur on jäänud pärast vara moodustamist, valitsemist ja müüki kogu tehtud töö eest üldse ilma tasuta.

Kui lähtuda eeldusest, et seadusandja on pidanud pankrotiseaduses kehtestatud pankrotimenetluse kulude nimekirja all silmas, et sellises järjestuses tuleb kulusid ka kanda, siis kõigepealt tasutakse pankrotivarast menetluskulud, seejärel ajutise halduri tasu, pärast seda halduri tasu ning ajutise halduri ja halduri kulutused tasutakse pärast seda, kui on tasutud

¹⁶⁴Pankrotiseaduse eelnõu ja seletuskiri (1085 SE I). Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=021550023 (22.02.2015);

pankrotitoimkonna liikmete tasu. Seega PankrS § 146 lg 1 ja PankrS § 150 lg 1 koostoimes tasutakse ajutise halduri ja halduri tasu, samuti nende tehtud vajalikud kulutused oma ülesannete täitmiseks alles siis, kui on kaetud kõik massikohustused ja menetluskulud.

PankrS § 153 lg 2 kohaselt rahuldatakse pandiga tagatud nõue esimeses järgus pandieseme müügist saadud raha ulatuses, millest on maha arvatud PankrS § 146 lõikes 1 nimetatud väljamaksed võrdeliselt pandieseme müügist saadud rahasumma suhtele pankrotivara müügist laekunud raha kogusummasse, ent mitte enam kui 15/100 ulatuses pandieseme müügist saadud rahasummast. Menetluses, kus pankrotivara moodustab üksnes pandiese ning 15%-st pandieseme müügist saadud rahast ei jätku kõigi massikohustuste ja menetluskulude tasumiseks, jääb pankrotiseaduse kohaselt esmalt väljamaksmata ajutise halduri ja pankrotihalduri tasu ning nende tehtud vajalikud kulutused oma ülesannete täitmiseks.

Üsna sagedasti seisavad haldurid pankrotimenetlustes silmitsi olukorraga, kus 15% pandieseme müügist saadud rahast, millele teine kord lisanduvad ka muud laekumised, ei kata isegi massikohustusi ja menetlusega seotud kulusid, rääkimata kohtumäärusega kinnitatud ajutise halduri tasu ja halduri tasu alammääras. Näiteks tsiviilasjas nr 2-09-5612¹⁶⁵ oli tegemist üle nelja aasta kestnud menetlusega, mille jooksul haldur püüdis edutult realiseerida pandiesemeks olnud kinnistut. Tegemist oli kinnistuga, millel lasusid erinevad kitsendused (maardla ala, kõrgepinge liinid, kinnistul asus arheoloogiamälestis, kinnistule, puurkaevu luba ei anta jne), mis oluliselt langetasid kinnistu turuväärtust. Lõpuks võõrandas haldur kinnistu võlausaldajate nõusolekul umbes 10 000 euroga. Seejuures oli võlausaldaja kasuks kinnistule seatud hüpoteek summas 581 596,00 eurot, mis on eelkõige võlausaldaja poolne väärhinnang hüpoteegi seadmise kokkuleppe sõlmimisel.

Pankrotiseaduse sätteid järgides, siis kuulub eelkirjeldatud menetluses pankrotimenetluse kulude katmiseks väljamaksmisele maksimaalselt 1 500 eurot. Pidades silmas, et pankrotimenetlus kestis 4 aastat, haldur osales ka kohtuvaidluses, viis eelnevalt läbi ajutise menetluse (ainuüksi kohtu poolt kinnitatud ajutise halduri tasu ja kulud moodustasid kokku umbes 2000 eurot), müüs keerukalt realiseeritavat vara, kandis bürookulusid jne, siis tuleb mõõnda, et tegemist on probleemse olukorraga. Haldur esitas tasu saamiseks kohtule taotluse kalduda kõrvale PankrS § 153 lg 2 toodud piirangust ning lubada teha väljamakse ajutise halduri tasu, halduri tasu, ajutise halduri kulude ja halduri kulude kandmiseks suuremas osas,

¹⁶⁵ HMK 2-09-5612.

kui seadus seda ette näeb. Halduri taotlusele järgnes kohtuvaidlus võlausaldajatega, millise osas tegi Tallinna Ringkonnakohus 24.07.2014 määruse, milles asus seisukohale, et PankrS § 153 lg-s 2 sätestatud piirang on seadusandja teadlik valik, mõjutamaks Eesti ettevõtluskeskkonda ja majandustegevuse rahastamist. Oma olemuselt vastab piirang ka pandi sisule, tagades kõigi isikute suhtes pandipidajale teatud eelisseisundi. Halduri põhiõiguste riive, arvestades nimetatud sätte eesmärki, ei ole toodud juhul ebaproportsionaalne.¹⁶⁶

Kehtiva kohtupraktika kohaselt ei või PankrS § 153 lg 2 sätestatud nõue jääda täitmata, vaatamata asjaolule, et selle tõttu võib väheneda või jääda saamata ajutisele haldurile ja pankrotihaldurile seadusega ettenähtud tasu ja kuludehüvitis.¹⁶⁷ Samas PankrS § 65 lg 1 ei jäta kahtlust, et halduril on õigus saada tasu oma ülesannete täitmise eest. Autor leiab siinkohal, et asjaolu, et kui pankrotivara hulgas ei ole pankrotimenetluse kulude katmiseks piisavalt vara, ei ole risk, mida haldur kui kohtu poolt määratud ning seadusest tulenevaid ülesandeid täitev isik peaks kandma.

Riigikohus on märkinud, et halduri õigus saada tehtud töö eest õiglast tasu on üldtunnustatud põhimõte ja sätestatud PankrS § 65. PankrS § 65 lg 1 kohaselt on halduril õigus saada tasu oma ülesannete täitmise eest. PankrS § 65 lg 5 esimene lause sätestab, et kohus määrab haldurile tasu PankrS § 65¹ lg 1 nimetatud alammääras. PankrS § 65 lg 5 kolmanda lause järgi võib kohus alammäärast väiksema tasu määrata siis, kui tasu suurus ei vasta halduri tehtud töö mahule ja vastutusele. Vastavalt PankrS § 65¹ lg 4 ei või tasu suurus olla väiksem kui 1% pankrotivara müügist ja tagasivõitmisest ning halduri muu tegevuse tulemusena pankrotivarasse laekunud ja pankrotivara hulka arvatud rahast.¹⁶⁸

PankrS § 65 lg 1 ja lg 5 ning § 65¹ koosmõjust tuleneb, et halduril on õigus saada oma ülesannete täitmise eest tasu, mille suurus ei saa ühelgi juhul olla väiksem kui 1% halduri tegevuse tulemusena pankrotivarasse laekunud ja pankrotivara hulka arvatud rahast. Seda on eraldi rõhutanud ka Riigikohus kohtuasjas nr 3-2-1-71-11 tehtud määruse punktis 12, osundades, et PankrS § 65¹ lg-ga 4 sätestab kohtu diskretsiooni piiri, millest väiksemat tasu ei või haldurile määrata.

¹⁶⁶ TlnRnKo 24.07.2014 määrus tsiviilasjas nr 2-09-5612.

¹⁶⁷ Vt RKTko 3-2-1-122-12, p 13 ja 18; 3-2-1-167-11; 3-2-1-44-05.

¹⁶⁸ RKTko 3-2-1-71-11, p 12.

Vastavalt PankrS § 66 lg-le 1 on halduril lisaks tasule õigus nõuda kohustuste täitmiseks tehtud vajalike kulutuste hüvitamist. Oluline on ka arvestada, et pankrotivarast, mille koosseisu kuuluvad kinnistud, tuleb tasuda maamaks ja erinevad kinnistu haldamise kulud. Pankrotivara moodustamise kohustuse täitmiseks ja enampakkumise teadete avaldamiseks tuleb samuti kanda kulusid, suuremahulistes menetlustes tuleb kanda ka igakuised raamatupidamiskulud, halduri ülekannete teostamisega lisandub pangakulu. Seoses asjaoluga, et haldur tegutseb läbi oma büroo, kaasnevad ka bürookulud (sisaldab muuhulgas kantseleiarvete, ruumide kasutamise, kontoriseadmete kulu). Näiteks seoses teises maakonnas asuva pankrotivara valitsemisega kannab haldur ka transpordikulud.

Arvestades asjaolu, et pankrotiseadus sätestab halduri õiguse tasule ja halduri tasu suuruse sätestab seadus (st halduril puudub õigus saada oma ülesannete täitmise eest seaduses sätestatud erinevat tasu) ning halduri õiguse kulude hüvitamisele, peab seadus tagama ka halduri õiguse seaduses sätestatud tasu ja kulude hüvitist realselt saada. See tähendab, et pankrotiseaduse erinevate sätete kohaldamise tulemusena ei saa tekkida olukorda, kus haldurile määratakse tasu ja kohus kinnitab ka halduri poolt tehtud kulutused, kuid seda tasu ja kulutuste hüvitist haldurile realselt (nt PankrS § 153 lg 2 tuleneva piirangu tõttu) välja ei maksta. Olukord, kus halduril jääb pankrotiseaduses sätestatud tasu ja kulutuste hüvitis realselt kätte saamata, rikub ebaproportsionaalselt halduri õigusi.

Riigikohtu halduskollegium on kohtuasjas nr 3-3-1-20-00 leidnud, et PS § 29 kaitsealasse kuulub ka tegutsemine pankrotihaldurina.¹⁶⁹ Kuigi see PS § 29 sõnaselgelt ei tulene, hõlmab PS § 29 sätestatud põhiõigus ka õigust õiglasele töötasule. Nimetatud säte ei tähenda aga iseenesest seda, et töötasu maksmist ning selle suurust ei võiks seada sõltuvusse tehtud pingutuse suurusest ning töö tulemuse kvaliteedist. Samuti ei ole välistatud see, et varasemalt kokku lepitud tingimustele mitte vastava töö tegemisel tasu siiski ei maksta või tasu suurust olulises määras vähendatakse. Kuigi töölepingu seaduse § 29 lõike 5 alusel kehtestab Vabariigi Valitsus töötasu alammäära, siis töölepingu seadus pankrotihaldurite tasule ei laiene. Autor märgib ära, et õigust õiglasele töötasule kinnitavad muuhulgas (a) Euroopa sotsiaalharta¹⁷⁰ artikkel 4 lg 1, mis sätestab õiguse töötasule, mis tagab töötajale ja ta

¹⁶⁹ RKKKo 3-3-1-20-00, p 1.

¹⁷⁰ Euroopa Sotsiaalharta 03.05.1996. Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta ratifitseerimise seadus 31.05.2000 (RT II 2000, 15, 93; RT II, 29.05.2012, 2) § 2 punkt 4 kohaselt tunnistab Eesti Vabariik

perekonnale rahuldava elustandardi, (b) ÜRO Inimõiguste ülddeklaratsiooni¹⁷¹ artikkel 23, mille kohaselt on igal töötajal õigus õiglasele ja soodsale töötasule, mis tagab temale ja tema perekonnale inimväärse elamise ning (c) ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelise pakti¹⁷² artikkel 7 punkt a alapunkt I, mille järgi on töötajatel õigus õiglasele ja soodsatele töötingimustele, sealhulgas õigus töötasule, mis tagab rahuldava elamise neile endile ja nende perekondadele.

PS § 31 tuleneva ettevõtlusvabaduse esemeline kaitseala hõlmab kõiki tulu saamise eesmärgilt toimuvaid tegevusi, sh ka tegutsemist pankrotihaldurina. Ettevõtlusvabadust riivab iga abinõu, mis takistab, kahjustab või kõrvaldab mõne ettevõtlusega seotud tegevuse. Ettevõtluspiiranguks on piirangud isiku tegevuseks, mille eesmärk on üldjuhul tulu saamine kauba tootmise, müümise, teenuste osutamise, vara realiseerimise vms. Autor on seisukohal, et PS § 31 tagatud ettevõtlusvabaduse õigusvastaseks piiranguks võib teoreetiliselt lugeda ka seda, kui halduril jääb pankrotiseadusega ette nähtud tasu saamata pankrotiseadusest endast tulenevate piirangute tõttu. See tähendab, et pankrotiseaduse erinevate sätete kohaldamine nende koosmõjus ei tohi kaasa tuua olukorda, kus halduril jääb tasu saamata.

Seega hetkel on võimalik, et PankrS § 153 lg 3 tulenev piirang koostoimes PankrS §-ga 146 lg-ga 1 ja §-ga 150 lg-ga 1 rikub halduri PS § 29 ja § 31 tulenevaid põhiõigusi olukorras, kus halduril ei ole nimetatud piirangu tõttu võimalik pankrotivara arvel oma kohtu poolt määratud tasu ja kohtu poolt kinnitatud kulutuste hüvitamise nõuet rahuldada.

Õiguskindluse tagamiseks ja ühtse kohtupraktika kujundamiseks, tuleb analüüsida, kas pandipidaja huvid PankrS § 153 lg 2 sätestatud piirmäära järgimisel ikka kaaluvad üles halduri põhiseadusliku õiguse saada oma tehtud töö eest tasu seadusega sätestatud ulatuses. Riigikohus on oma lahendis 3-4-1-4-08 p-s 17 leidnud, et reeglina tuleks kohtul ikkagi käituda PS § 15 lg 1 ja § 14 kohase õiguste ja vabaduste tagajana halduri tasu määramise küsimuses, mis võiks kõiki asjaolusid arvestades tähendada, et kui haldur viitab menetluse lõppedes asjaolule, et tal ei ole võimalik oma tasu katteks raha välja maksta, siis kohus ka adresseerib seda küsimust, mitte ei jäta seda tähelepanuta, kui ebaolulist märkust. Näiteks

ratifitseerimisel harta III osa artikli A lõike 1 punktide b ja c sätete kohaselt end seotuks harta II osa artikliga 4. Õigus saada õiglast töötasu (lõiked 2, 3, 4, 5).

¹⁷¹ ÜRO Peaassamblee poolt vastuvõetud Inimõiguste ülddeklaratsioon. 10.12.1948. Arvutivõrgus kättesaadav: www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/est.pdf (26.02.2015).

¹⁷² Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt. 21.01.1992 (RT II 1993, 10, 13).

mitmetes menetlustes ei vaevu kohtud kõnealust probleemi üldse käsitlemagi, kuna on asunud seisukohale, et pandipidajast võlausaldaja õigus saada vähemalt 85% pandiese müügist saadud rahast on absoluutne ja halduri tasustamine alles teisejärguline küsimus.¹⁷³ Samas on tegemist olulise halduri huvi püsima jäämise eeldusega menetluse läbiviimise osas.

Eelkirjeldatud võimalikule põhiseadusliku riive kaalutusele võiks iseenesest vastulauseks tuua, et kuna pankrotihalduri tasu ei saa kehtiva õiguse kohaselt tulla üldjuhul muust allikast kui pankrotivarast ning võlgniku varast peaks halduril enne menetlusse asumist olema esialgne ülevaade, peaks haldur suutma enda kutseoskusi kasutades hinnata, kas menetluses osaleda või mitte. Kui haldur enda hinnangus vara tegeliku väärtuse, menetluse kulude vmt osas eksib, on tegemist tavapärase majandustegevusega kaasneva riskiga, mille realiseerumise puhul võib haldur tasust ilma jääda. Olukord oleks teistsugune, kui halduril puuduksid enne menetlusse asumist igasugused võimalused hinnata tasu saamise perspektiivi või kui PankrS § 153 lõikes 2 sätestatud määr oleks pärast menetluse läbiviimist nt kohtu määratav, mitte imperatiivselt seaduses sätestatud. Samuti võiks PankrS § 56 lg 3 teise lause ja PankrS § 22 lõike 1 koostoimest tuletada, et isiku ajutiseks halduriks määramiseks on vajalik tema eelnev nõusolek. Ka haldurina tegutsemiseks annab isik kohtule kirjaliku nõusoleku (PankrS § 56 lg 3). Seetõttu võib otsust selles osas, kas asuda konkreetsetes menetluses ajutise halduri või halduri ülesannetesse, vaadelda kui majanduskäibes osaleva isiku üldist riski ehk ebaõnnestunud majandusotsuse korral võib ta kanda negatiivseid varalisi tagajärgi.

Eeltoodule vaatamata leiab autor, et pankrotihalduri ametit ei tuleks vaadelda kui tüüpilist igapäevases majanduslikus konkurentsis osaleva isiku oma koos kõigi tegevusega kaasnevate riskidega, vaid kui riigi õigustmõistva organi poolt määratud ametiisikut, kes täidab talle seadusega pandud ülesandeid. Haldur ei peaks oma ülesannete täitmisel pidevalt kalkuleerima oma tegevuse kasumlikkust isiklikule majapidamisele, vaid eelkõige selle seadusele vastavust ja võlausaldajate ning ka võlgniku huve silmas pidamist. Pankrotihaldur reeglina nõustub menetlust läbi viima, kui võlgnikul on olemas pandiga tagatud vara, mille arvelt saab kulusid katta ainult piiratud määras. Samas selgub pandieseme hind tavaliselt müügi käigus ning see ei pruugi vastata turuhinnale, mille järgi haldur reeglina vara väärtus hindab müügieelsel perioodil. Pankrotimenetluses kehtib eelkõige mõistliku menetlusaja printsiip, mis eeldab, et haldur müüb vara viivitamatult või esimesel võimalusel. See omakorda ei võimalda aga pikalt

¹⁷³ Näiteks PMK tsiviilasjades nr 2-11-59550 ja nr 2-10-30579, VMK tsiviilasjas nr 2-10-4744 ning HMK tsiviilasjas nr 2-10-8258.

varaga turul viibida ning sobivat müügihinda oodata. Ka ostjate seas on levinud teadmine, et pankrotivara enampakkumise nurjumisel korraldatakse üsna pea uus enampakkumine madalama hinnaga.

Samas täidab haldur terve menetluse vältel talle seadusega pandud kohustusi. Tõsi on, et halduril on ka menetluse käigus kohustus enda eriteadmisi kasutades hinnata, kas pankrotivarast saadaolevast rahast (nt pandiga koormatud vara puhul 15% müügist saadavast rahast), jätkub menetluse kulude katteks või mitte. Teoreetiliselt, kui varast massikohustuste ja menetluse kulude katteks ei jätku, peab haldur sellest kohtule teatama, mispeale kohus menetluse raugemise tõttu lõpetab (PankrS § 158 lõiked 1 ja 4). Samas ei leidnud autor selliseid menetlusi, kus kohus oleks lõpetanud võlgniku pankrotimenetluse, kus pandiese jäi müümata ja võlausaldajate nõuded rahuldamata, kuna 15% pandieseme võimalikust alghinnast ei oleks katnud halduri tasu ja kulusid. Sellises olukorras on pankrotihaldur juba märkimisväärselt tööd teinud (s.h. ajutises menetluses) ning ka kulusid kandnud ning, kui haldur peaks nüüd teavitama kohust, et pankrotimenetluse kuludeks ikkagi raha ei jätku ja menetlus peaks raugema, siis puuduks pankrotihalduril igasugune võimalus menetluskulude kandmiseks, kuna vara on müümata. Kuna menetluse raugemisel kuulub näiteks juriidilisest isikust võlgnik likvideerimisele, siis ei saa isikut likvideerida enne, kui temale kuuluv kinnisvara on müümata ja hüpoteegipidaja nõue rahuldatud. Seejuures tuleneb seadusest justkui oleks pankrotihaldur kohustatud esitama raugemise taotluse, kui leiab, et vastava pandieseme müügi korral ei ole võimalik tal pankrotimenetluse kulusid terves ulatuses kanda PankrS § 153 lg 2 tuleneva piirangu tõttu. Autor on seisukohal, et pankrotihalduri õigus keelduda menetlust läbiviimast, kui ei esineb majanduslik risk tema tasu osas, ei ole realselt tagatud. Esiteks tekib küsimus, mis saab olemasolevast pankrotivarast ja pandipidajast ning teiseks ei ole halduri tahe panna asja menetlev kohtunik keerulisse seisu, kuna haldur ei soovi enam menetleda, kuid esineb justkui olukord, et keegi peab menetlust jätkama, sest pandiese on endiselt müümata ja pandipidaja nõue rahuldamata.

Alternatiivne variant võiks olla, et antud piirmäära saabumisel ja menetluse raugemisel täidab haldur PankrS § 3 lg 4 alusel edasi ainult vara müügi kohustust täituri ülesannetes. Halduri jätkamine peaks olema põhjendatud ka pandipidaja huvidest, kuna haldur on juba pankrotimenetluse käigus omandanud kogu teabe objekti müügi kohta ning halduri vahetamine täituri vastu tekitaks pandipidajale põhjendamatu ajalist ja rahalist kulu.

Tallinna Ringkonnakohus on oma 12.10.2011 tsiviilasjas nr 2-08-83245 tehtud määruses

põhistanud PankrS § 153 lg 2 imperatiivset iseloomu järgnevalt: Kolleegium nõustub kaebaja seisukohaga, mille kohaselt arvestades PankrS § 153 lg 2 kehtestamise eesmärki, ei ole pandipidaja seisukohalt vahet, milliste PankrS § 146 lg-s 1 sätestatud väljamakseteks soovitakse pandieseme müügist laekunud rahasummasid kasutada – seadusandja poolt sätestatud ülemmäär on absoluutse iseloomuga ning kehtib iga PankrS § 146 lg 1 nimetatud väljamakse liigi korral. PankrS § 153 lg 2 on PankrS § 146 lg 1 (sh PankrS § 65) suhtes erinormi staatuses, s.t juhinduda tuleks mitte pankrotihalduri tasu regulatsioonist, vaid kohaldama peab PankrS § 153 lg 2. Kui seadusandja soovinuks näha pankrotihalduri tasu osas ette erandi 153 lg 2 üldisest reeglist, oleks seadusandja vastava erandi seaduses ka otsesõnu ette näinud.

Ringkonnakohtu järeldus, et PankrS 153 lg-s 2 sätestatud määr on absoluutse iseloomuga ning kehtib iga PankrS § 146 lg 1 nimetatud väljamakse liigi korral, autor täielikult ei nõustu. Nimelt on Riigikohtu tsiviilkolleegium rõhutanud, et käibemaksukohustus on massikohustus PankrS § 148 lg 1 p 1 tähenduses, kuna see on tekkinud halduri tehtud tehingust tema ülesannete täitmisel.¹⁷⁴ Kolleegium on leidnud, et pandieseme müügist tekkivat käibemaksukohustust tuleb käsitleda erinevalt teistest massikohustustest PankrS § 153 lg 2 mõttes. Seadusandja eesmärk PankrS § 153 lg 2 kehtestamisel ei ole see, et kinnisasja võõrandamisel oleks tagatud käibemaksu tasumine riigile üksnes kuni 15% ulatuses, kui muud pankrotivara ei ole ning selline käsitlus kahjustaks teiste võlausaldajate huve, kuna just nende arvelt tuleks esmajoonel massikohustusena kanda puudujääv maksukohustus. Tuleb nõustuda viidatud Riigikohtu tõlgendusega, et PankrS § 153 lg 2 määra hulka ei saa arvestada käibemaksu tasumise kohustust ning rõhutaks siinkohal, et selline tõlgendus annab selge viite, et PankrS § 153 lg-s 2 sätestatud määr ei ole absoluutse iseloomuga.

PankrS § 153 lg 2 dispositiivsusele viitab lisaks asjaolu, et kuigi PankrS § 146 lg 1 alusel pankrotimenetluse käigus tehtavad väljamaksed teenindavad eeldatavasti nii pandipidaja kui ka pandiga tagamata võlausaldajate huve, siis olukorras, kus pandieseme(te) müügist saadud rahasumma oli ainus pankrotivara müügist saadud summa, siis on mõistlik, et pandipidaja kannab kõik pankrotimenetluse läbiviimisega seonduvad kulud, sest menetlust viiakse läbi eelkõige pandipidaja nõude rahuldamiseks.

Eelviidatud väite õigsuse põhendamiseks juhiks esmalt tähelepanu pandi olemusele. Vastavalt

¹⁷⁴ RKTko 3-2-1-92-10, p 17-18.

asjaõigusseaduse¹⁷⁵ (AÕS) § 279 lg-le 6 on pandiga tagatud ka asja müügiga seotud kulutused. Kuni 04.04.2011.a. kehtinud AÕS § 346 lg 1 kohaselt on hüpoteegiga on tagatud nõue, sellele nõudele kolme aasta jooksul enne kinnisasja müümist sundenampakkumisel või pankroti väljakuulutamist välja maksmata intressid, samuti viivis ja võla sissenõudmise kulutused, hüpoteegipidaja poolt kinnisasja omaniku eest tasutud kindlustusmaksud ning muud kõrvalnõuded. Seadusandja on pidanud vajalikuks nimetatud normi täpsustada ning alates 05.04.2011.a. kehtib nimetatud norm järgnevas sõnastuses: „Hüpoteegiga on hüpoteegisumma ulatuses tagatud nõue, intressid (muu hulgas viivis) kuni kolme aasta eest enne kinnisasja müümist täitemenetluses, samuti võla sissenõudmise kulutused, sealhulgas täitemenetluse kulud ja täituri tasud ning hüpoteegipidaja poolt kinnisasja omaniku eest tasutud kindlustusmaksed.“

Analoogselt võiks AÕS § 346 lg-s 1 sätestatud arvestada ka pandiga koormatud vara müügil pankrotimenetluses. Pandi olemusest lähtuvalt peab pandiese ära katma kõik pandi realiseerimisega seonduvad kulutused, sõltumata sellest, kas pandiese realiseeritakse täite- või pankrotimenetluses. Seda enam, et pankrotimenetlus on sundtäitmise menetluse eriliik¹⁷⁶ ning halduril on kohustus müüa pankrotivara täitemenetluse seadustikus sätestatud korras, arvestades pankrotiseaduses ettenähtud erisusi (PankrS § 135 lg 1). Ei ole mõistlik eeldada, et täitemenetluses on seadusandja pidanud vajalikuks kehtestada regulatsiooni, kus pandieseme müügist saadud rahasummast tasutakse kõik pandi realiseerimisega seonduvad kulud, kuid pankrotimenetluses mitte. Seda enam, et pankrotimenetluses tuleb komplekselt lahendada püsivalt maksejõuetu äriühinguga seotud probleemid (sh töötajatega, dokumentide hoiustamisega, likvideerimise ja registrist kustutamisega seonduvad probleemid), millega kohtutäitur täitemenetluses tegelema ei pea. Ka eeltoodu põhjendustel ei ole võimalik nõustuda seisukohaga, et PankrS § 153 lg 2 sätestatud määr on absoluutse iseloomuga ning kehtib iga PankrS § 146 lg-s 1 nimetatud väljamakse korral.

Lisaks eelnevale tuleks tähelepanu pöörata ka asjaolule, et krediidasutused tegutsevad oma majandustegevusest lähtuvalt igapäevaselt finantsturgudel ning kasutavad oma majandustegevusest tulenevate riskide hindamisel professionaalseid finantsnõustajaid-analüütikuid. Krediidasutuste seadusest ja sellega seonduvatest õigusaktidest tulenevalt hinnatakse tagatise väärtust selliselt, et pandi realiseerimisel kataks selle väärtus ära nii tema

¹⁷⁵ Asjaõigusseadus. - 09.06.1993 (RT I 1993, 39, 590; RT I, 08.07.2014, 7).

¹⁷⁶ RKTko 3-2-1-64-09, p 9.

nõude, kui pandi realiseerimise kulud erinevates majanduslikes situatsioonides, sh ka juhul, kui laenusaaja-pantija pankrotistub. Krediidiasutuste tegevuses väljakujunenud tavast ja praktikast lähtudes seatakse krediidiasutuse nõudel pandiesemele hüpoteek arvestusega, et see oleks 1/3 võrra, so 33% võrra suurem krediidiasutuse nõudest pantija vastu. Ei ole mõistlik eeldada, et tavapärases tsiviilkäibes on pandipidaja arvestanud pandieseme realiseerimiskuludeks vähemalt 33%, kuid pankrotimenetluses leitakse, et see ei või ka erandkorras olla suurem kui 15% ning menetluskulude puudujäägi peab katma pankrotihaldur oma tasu ja tehtud kulutuste arvelt.

Näiteks Soomes kannab pandipidaja kõik pandiesemega seonduvad kulud, sealhulgas pandieseme valitsemise, säilimise ja müügiga kaasnevad kulud. Soome pankrotiseaduse pt 17 § 7 ning Advokatuuri soovitus nr 13/2004 kohaselt kui pandieset müüb pankrotihaldur, siis on pankrotihalduril õigus pandieseme müügi tulemist kõigepealt katta pandieseme valitsemise ja müügi kulud, mille hulka kuulub ka pankrotihalduri tasu, ning seejärel maksta järelejäänud summa pandipidajale. Saksamaa pankrotiseaduse § 170 kohaselt kantakse pandieseme müügitulemist pandieseme valitsemise ja realiseerimisega kaasnevad kulud. Saksa õiguses peavad kulude hüvitamise suuruse kohta olema kehtestatud erinevad arvestusmeetodid tuvastamis-, hooldus- ja realiseerimiskulude korral. Aluseks peaksid olema üksnes tegelikud kulud. Praktilisuse huvides nähti aga tuvastamis- ja realiseerimiskulude puhul siiski ette ka üldkulude kandmine. Realiseerimistulust tuleb täiendavalt maha arvestada tagatisvara hooldamise kulud. Lõpuks suurendas õiguskomisjon valitsuse seaduseelnõuga võrreldes tuvastamiskulude kohta kehtivat kindlaksmääratud summat kahe protsendi võrra neljale protsendile ning jättis seadusest täielikult välja vajalike hoolduskulude tasumise kohustuse.¹⁷⁷ Siiski ei ole välistatud kokkulepped halduri ja võlausaldaja vahel hooldusega seotud meetmete ning võlausaldaja osalemise üle nende meetmete kuludes kandmisest.¹⁷⁸

Realiseerimiskulude jaoks on määratud viieprotsendiline määr realiseerimistulust. Nii nagu arvutatakse tuvastamiskulude jaoks kindlaksmääratud summa, nii arvutatakse ka realiseerimiskulude jaoks kindlaksmääratud summa realiseerimise tulust.¹⁷⁹ Realiseerimiskulusid pankrotivara huvides võib ainult siis maha arvata, kui varade realiseerimist teostab pankrotihaldur. Kui tegelikult tekkinud realiseerimiskulud on teataval

¹⁷⁷ Ausschussbericht, abgedr. bei Balz/Landfermann 3 196, lk 421.

¹⁷⁸ Beschlussempfehlung und Bericht des Rechtsausschusses (BT-Drucks 12/7302), lk 177.

¹⁷⁹ Zur rechtlichen Qualifikation der Abtretung siehe Landfermann: HK.-InsO, § 171 punkt 7.

konkreetsel juhtumil oluliselt suuremad kui Saksamaa pankrotiseaduse § 171 lg 1 teises lauses sätestatud kindlaksmääratud summa, siis võib haldur need tegelikult tekkinud kulud realiseerimistulust maha arvata juhul, kui need olid realiseerimise jaoks sellises suuruses vajalikud (Saksamaa pankrotiseadus § 171 lg 2 teine lause).

Pankrotimenetlus toimub võlausaldajate ja võlgniku huvides, mistõttu ei saa menetlus toimuda pankrotihaldur tasu ja kulutuste arvelt. AÕS § 346 lg 1 ning PankrS 65 ja 65¹ koosmõjus võiks tuletada, et võlausaldaja peab olukorras, kus pankrotivara moodustavad vaid pandiga koormatud esemed, arvestama, et kui pandiesemete valitsemise ja müügiga seonduvad kulud on suuremad kui 15% pandiesemete müügitulemist, tuleb need kulud kanda pandipidajatel ning selle võrra on jaotise alusel väljamakstav summa väiksem kui 85/100 pandiesemete müügist saadud summast.

Seadusandja on täna kehtivas pankrotiseaduses selgelt ette näinud, et pandipidaja osaleb pankrotimenetluses ning tulenevalt eelnevast kaasneb kohustus kanda kulusid. Kui lisaks pandiga koormatud varale on pankrotivõlgnikul ka muud vara, kuulub kohaldamisele PankrS § 153 lg-s 2 sätestatud piirmäär, kuid olukorras, kus muud vara ei ole, siis võiks pankrotimenetluse peamist eesmärki (PankrS § 2 esimese lause kohaselt pankrotimenetluse kaudu rahuldatakse võlausaldajate nõuded võlgniku vara arvel pankrotiseaduses ettenähtud korras võlgniku vara võõrandamise või võlgniku ettevõtte tervendamise kaudu) arvestades järeldada, et pandipidaja kannab kõik pandieseme müügiga seonduvad kulud, sh näiteks pankrotihalduri tasu.

Võrdluseks eeltoodule on Pärnu Maakohus asunud tsiviilasjas nr 2-10-23257¹⁸⁰ järgmisele seisukohale: kui pankrotivara hulgas peale hüpoteekidega koormatud vara muud vara ei ole, siis on kohus seisukohal, et on põhjendatud pankrotimenetluse kulude katmine I järgu nõudest suuremas ulatuses kui piirmäär. Pankrotimenetluses tehtavad vajalikud kulutused tasutakse summas 150 000 krooni pandieseme müügist saadud vahenditest. Halduril on õigus selles, et seaduseandja poolt seatud 15 %-line kulutuste katmise ülemmäär on mõeldud nende menetluste kohta, kus on lisaks hüpoteegiga koormatud varale ka muud vara (näiteks halduri poolt tagasivõidetav- või tagasinõutav vara või sissenõutavad debitoorsed võlad). Eeltoodust tulenevalt leiab autor, et kuigi 01.01.2004 jõustunud pankrotiseadus oli igati edukas pankrotiõiguse reformimine pandipidajate seisundi parandamise suunas, seadis see omakorda

¹⁸⁰ PMK 27.01.2011 määrus tsiviilasjas nr 2-10-23257.

pankrotiasju menetlevad pankrotihaldurid olukorda, kus nende seadusega reguleeritud tasu saamine ei ole alati tagatud. Seega kompromissina käesoleva olukorra lahendamiseks tuleks viia sisse uus seadusmuudatus, millega pannakse pandipidajale kohustus kanda kõik pandieseme realiseerimise ja säilitamisega kaasnevad kulud, kuivõrd pandieseme müügist saadava arvel rahuldatakse peaaegu alati üksnes pandipidaja nõue.

Autori ettepanekul tuleks pankrotiseaduse § 153 lõike 2 esimest lauset täiendada pärast sõnu „millest on maha arvatud“ sõnadega „pandieseme valitsemise, pandieseme müügi ja asjaõigusseaduses nimetatud asja säilitamisega seonduvad kulud kogu ulatuses“, mis sätestavad, et pandieseme valitsemise, pandieseme müügi ja asjaõigusseaduses nimetatud asja säilitamisega seonduvate kulude hüvitamisel ei kohaldata samas lõikes sätestatud 15% piirangut. PankrS § 153 lõige 2 saaks sõnastada näiteks järgmiselt: Pandiga tagatud nõue rahuldatakse esimeses järgus pandieseme müügist saadud raha ulatuses, millest on maha arvatud: pandieseme valitsemiseks, pandieseme müügiks ja asja säilitamiseks vajalikud kulud kogu ulatuses; käesoleva lõike punktis 1 nimetatud muud väljamaksed vastavalt käesoleva seaduse §-le 146 lõikele 1 võrdeliselt pandieseme müügist saadud rahasumma suhtele pankrotivara müügist laekunud raha kogusummale, ent mitte enam kui 15/100 ulatuses pandieseme müügist saadud rahasummast.

Muudatus on vajalik, et katta pandieseme valitsemise ja müügi ning asjaõiguses nimetatud asja säilitamisega seonduvad kulud. Kehtiv pankrotimenetluse kulude ulatuse piirmäär ei ole piisa, sest otseselt pandiesemega või muul viisil selgelt pandipidaja huvides tehtud "vara valitsemisega seotud otsesed kulud" on sageli suured. Muudatus tuleks teha eesmärgiga sätestada pankrotiseaduses Pärnu Maakohtu tsiviilasjas nr 2-10-23257 kajastatud ning veenvalt põhjendatud seisukoht, mille kohaselt, kui pankrotivara hulgas peale hüpoteekidega koormatud vara muud vara ei ole, siis on põhjendatud pankrotimenetluse kulude katmine I järgu nõudest suuremas ulatuses kui piirmäär.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli leida vastused uurimisküsimustele, millised on ajutise halduri ja pankrotihalduri tasustamise põhimõtted, kas tasu suurus on mõistlik, piisav ja menetlusosaliste huve silmas pidav ning kas tasu saamine on reaalselt tagatud.

Kehtiv seadusandlus on võimaldanud tekkida olukorral, kus halduril puudub võimalus tehtud töö eest seadusega ettenähtud tasu saada, kui võlgnikul puuduvad sellised vahendid. Teisisõnu on Eestis ette nähtud, et võlgnik, kes on maksejõuetu, võib esitada pankrotiavalduse, mille kohus peab menetlusse võtma, olenemata, kas võlgnikul on raha menetluskulude katteks või mitte. Tihti puudub võlgnikul igasugune vara ning kohus lõpetab pankrotimenetluse pankrotti välja kuulutamata raugemise tõttu. Ajutise halduri tasustamisega tekivad enamasti probleemid raugevates pankrotimenetlustes, mil pankrotivara puudub või ei ole kulutuste katmiseks piisav. Kuna kohus on kohustatud pankrotiavaldust menetlema, siis tuleb määrata ka ajutine haldur. Halduritel on küll vaba voli otsustada nõusoleku andmise üle, kuid seadusega pole ette nähtud võimalust, et haldurit üldse ei määrata. Seega, kui ühele haldurile näib menetlus tuluallikana perspektiivitu, siis teisele peab see sobima, kasvõi eesmärgiga säilitada asja menetleva kohtunikuga häid suhteid.

Autor leiab, et ajutisel halduril peab alati olema tagatud võimalus oma töö eest tasu saada ja seda olenemata sellest, kes pankrotiavalduse esitab või kas võlgnik on varatu või mitte. Eestis võiks olla kohtule antud võimalus välja mõista ajutise halduri tasu oma kohustusi rikkunud ja selle eest vastutavate võlgniku juhtorgani liikmetelt. Vastava regulatsiooniga võiks täiendada PankrS §-i 23 lg-t 4 ehk tuleks nimetatud säte sõnastada näiteks alljärgnevalt: kui võlgniku avalduse alusel alustatud menetlus lõpetatakse raugemisega pankrotti välja kuulutamata ja võlgniku varast ei jätku vajalikeks väljamakseteks, mõistab kohus ajutise halduri tasu välja võlgnikult või isikutelt, kes on oma kohustusi rikkudes jätnud pankrotiavalduse õigeaegselt esitamata.

Eestis on võimalik teatud tingimuste täitmisel maksta ajutise halduri tasu ja katta tema kulutusi riigi vahenditest, kuid mitte suuremas summas kui 397 eurot, sealhulgas seaduses ettenähtud maksud, välja arvatud käibemaks. Autor on seisukohal, et viidatud summa on liiga väike, millest tulenevalt tasub riigi vahenditest makstava hüvitise määr ja maksmise kord üle vaadata, kuivõrd käesoleval ajal see ei arvesta ajutise halduri reaalselt tehtud töö hulka ning tegelikke kulutusi. On mõistlik kehtestada regulatsioon, mille kohaselt hüvitatakse riigi

vahenditest ajutise halduri tasu kui eksperdi määramisega seotud kulutused. Hetkel ajutisele haldurile hüvitatakse riigi poolt üksnes 397 eurot, kuid enamikes menetlustes teeb ta tööd ja kannab sellega seoses kulutusi oluliselt suuremas summas kui 397 eurot. Seega võivad hetkel ajutised haldurid saada sageli tasu vähem, kui nad on ajutises menetluses tööd teinud, milline olukord aga ei pruugi vastata halduri huvidele ning 397 eurot olla optimaalseks tasu suuruseks.

Eestis kehtiv pankrotihalduri tasustamise kord vajab olulist täpsustamist, kuna praegune ei reguleeri menetluse läbiviimist ja halduri tasustamist olukorras, kus võlgnikul puudub piisav vara menetluskulude katteks. Autor on seisukohal, et kehtiv pankrotiseadus reguleerib hetkel edukalt küll halduri tasustamist menetlustes, kus võlgnikul on pankrotivara, kuid tänasel päeval on kohtutes hulgaliselt menetlusi, kus võlgnikul igasugune vara puudub. Väga tüüpiline on näide, kus võlgniku pankrot kuulutatakse välja, kuna võlausaldaja on nõus osaliselt menetluskulusid katma, selgitamaks välja vara tagasivõitmise võimalused ja võimaluse korral hagi esitamiseks. Kui halduri töö tulemus aga märkimisväärtset vilja ei kanna või pankrotivara jääb üldse moodustamata, siis sellises olukorras pankrotiseadus halduri tasustamist ei reguleeri. Võlausaldajate poolt kohtu deposiiti kantud raha katab üldiselt ainult ajutise halduri tasu ja tema menetluskulud. Halduri tasu, mis makstakse välja pankrotimenetluse lõpus, jääb reeglina hüvitamata.

Samuti ei ole pankrotiseaduses reguleeritud, kas halduri tasu kuulub arvestamisele vara müügilt saadud summalt, millele on juurde arvestatud käibemaks või mitte. Autor on seisukohal, et halduri tasu arvestamine käibemaksuta müügihinnalt toob kaasa ebavõrdse kohtlemise erinevate iseseisvate õiguselukutsete vahel (st. notarite, kohtutäituritega võrreldes) ning see ei oleks kooskõlas ka pankrotiseaduse põhimõttega, mille järgi arvestatakse halduri tasu pankrotivara müügist ja tagasivõitmisest, samuti halduri muu tegevuse tulemusena pankrotivarasse laekunud ja pankrotivara hulka arvatud rahast lähtudes. Edaspidiste kohtuvaidluste vältimiseks, haldurite töökoormuse alandamise ja kohtukulude minimeerimise eesmärgil oleks mõttekas eeltoodud seisukohad reguleerida seaduse tasandil.

Likvideeriva pankrotimenetluse puhul on praktikas probleeme tekitanud ka haldurile tasu määramise ja väljamaksmise aeg. Autor leiab, et kõigi pankrotimenetluse kulude kinnitamine juba jaotusettepanekus tagab eelkõige kõigi osapoolte suhtes õiguskindluse pankrotivara jagamisel. Kuna pankrotivara on enne jaotusettepaneku koostamist üldjuhul realiseeritud, on võimalik ka halduri tasu välja arvestada ning autor ei näe arvestusliku tasu esitamisel

jaotusettepanekus võlausaldajate huvide kahjustamist. Kohtu poolt kulude (sh halduri tasu arvestusliku suuruse) kinnitamisel jaotusettepanekus on halduril ainus võimalus oma tasu, mis on üheks pankrotimenetluse kulu liigiks, hilisemaks väljamakseks reserveerida ning selle hiljem, lõpparuande kinnitamisel ka välja maksta. Autor pakub välja, et PankrS § 65 lg 1 sõnastada järgnevalt: pankrotihalduri tasu määrab kohus pankrotimenetluse jaotusettepaneku, raugemise aruande või lõpparuande kinnitamisel, olles ära kuulunud pankrotitoimkonna arvamuse. Jaotusettepaneku, raugemise aruande või lõpparuande kinnitamisel arvestatakse halduri tasu jaotusettepaneku, raugemise aruande või lõpparuande esitamise hetkeks pankrotivarasse laekunud ja arvatud rahast. Pärast jaotusettepaneku aruande esitamist pankrotivarasse laekunud ja arvatud rahast arvutatava halduri tasu lõpliku suuruse määrab kohus lõpparuande kinnitamisel. Halduri taotlusel määrab kohus halduri tasu büroole, mille kaudu haldur tegutseb.

Praktikas raugemisega lõppenud füüsilisest isikust võlgniku pankrotimenetlustes hüvitatakse pankrotihaldurile tasu ja tema tehtud kulutused riigi vahenditest, kuivõrd füüsilisest isikust võlgnikul puudub selleks vara. Reeglina hüvitatakse pankrotihaldurile tasu ja kulutuste hüvitis riigi arvelt mitte suuremas summas kui 397 eurot (sealhulgas seaduses ettenähtud maksud, välja arvatud käibemaks). Autor on seisukohal, et füüsilisest isikust võlgnike pankrotimenetlustes, mis tegelikult kuuluksid vara puudumise tõttu raugemisele, tuleks halduri tasu maksta terves ulatuses tunnihinna alusel riigivahenditest. Tuleks konkreetselt seaduses sätestada, et haldur esitab kohtule oma üksikasjaliku tegevusaruande tehtud töötundide kohta koos põhjendustega tunnihinna osas. Kohtu poolt kinnitatud halduri tasu kuuluks sellises menetluses väljamaksmisele terves ulatuses riigi vahenditest riigipoolse tagasinõudeõigusega võlgnikult tema kohustustest vabastamise menetluses.

01.07.2014 jõustunud pankrotiseaduse muudatusega sisse uus rakendussäte PankrS § 193 lg 4 näol, millest tulenevalt kui pankrotiavaldus on menetlusse võetud enne 2015. aasta 1. jaanuari, kohaldatakse ajutise halduri ja pankrotihalduri tasu maksustamisele kuni 2014. aasta 30. juunini kehtinud pankrotiseaduse § 23 lõigete 3 ja 4 ning § 65 redaktsiooni ning ajutise halduri või pankrotihalduri tasule lisatakse kas käibemaks või sotsiaalmaks. Kui pankrotiavaldus on võetud menetlusse alates 01. jaanuarist 2015, siis vastavalt PankrS § 65 lõikes 1¹ sätestatule sisaldab halduri tasu seaduses ettenähtud makse, välja arvatud käibemaksu. Autor leiab, et tegemist on lubamatu maksuõigusliku erisusega pankrotiseaduses ning maksumaksjaks on tööandja asemel hoopis kindlustatu. Samuti on autor seisukohal, et

sotsiaalmaksu halduri tasu piirmäärade sisse arvamine on suur muudatus halduri tasu vähendamise suunas (33%), mis oleks pidanud olema seadusandjate poolt hästi põhistatud.

Ülevaatamist vajab ka regulatsioon, mis puudutab halduri tehtud vajalikke kulutusi, mis kantakse pankrotivara arvel. Praktikas osutunud oluliseks probleemiks pandipidajast võlausaldaja osalemine massikohustuste ja pankrotimenetluse kulude, sh halduri tasu kandmisel. Seadusandja on näinud ette, et nagu teised võlausaldajad, nii on ka pandipidajad kohustatud osalema nende kulude kandmises, mis on vajalikud pankrotimenetlusega seotud väljamaksete tegemiseks, maksimaalselt on pankrotimenetlusega seotud kulude katteks võimalik kulutada 15% pandieseme müügist saadud summast. Samas 15% pandieseme müügist saadud rahast ei kata alati kõiki menetluskulusid ning, kui muu vara puudub jääb esimese kuluna katmata pankrotihalduri tasu. Seega kompromissina käesoleva olukorra lahendamiseks tuleks viia sisse uus seadusmuudatus, millega pannakse pandipidajale kohustus kanda kõik pandieseme realiseerimise ja säilitamisega kaasnevad kulud, kuivõrd pandieseme müügist saadava arvel rahuldatakse peaaegu alati üksnes pandipidaja nõue.

Autori ettepanekul tuleks pankrotiseaduse § 153 lõike 2 esimest lauset täiendada pärast sõnu „millest on maha arvatud“ sõnadega „pandieseme valitsemise, pandieseme müügi ja asjaõigusseaduses nimetatud asja säilitamisega seonduvad kulud kogu ulatuses“, mis sätestavad, et pandieseme valitsemise, pandieseme müügi ja asjaõigusseaduses nimetatud asja säilitamisega seonduvate kulude hüvitamisel ei kohaldata samas lõikes sätestatud 15% piirangut. PankrS § 153 lõige 2 saaks sõnastada näiteks järgmiselt: Pandiga tagatud nõue rahuldatakse esimeses järgus pandieseme müügist saadud raha ulatuses, millest on maha arvatud: pandieseme valitsemiseks, pandieseme müügiks ja asja säilitamiseks vajalikud kulud kogu ulatuses; käesoleva lõike punktis 1 nimetatud muud väljamaksed vastavalt käesoleva seaduse §-le 146 lõikele 1 võrdeliselt pandieseme müügist saadud rahasumma suhtele pankrotivara müügist laekunud raha kogusummasse, ent mitte enam kui 15/100 ulatuses pandieseme müügist saadud rahasummast.

REMUNERATION OF INTERIM TRUSTEE AND TRUSTEE IN BANKRUPTCY AND REIMBURSEMENT OF EXPENSES

Summary

None of the proceedings (including bankruptcy proceedings) can function without expenses. If one wishes to process failures openly and in a certain order, one must also accept the expenses of bankruptcy proceedings. However, it is clear that the expenses of the proceedings, including the remuneration of the interim trustee and the trustee in bankruptcy will affect the size of the payment made to the creditors therefore it must be ensured that the procedure is carried out at optimal cost. It is pertinent to note that the trustee's remuneration arrangements must be particularly transparent, but also fair to all the parties of interest, and in terms of work performed.

In bankruptcy proceedings the parties are often confronted with radically different interests, and a trustee as an independent person is bound to protect both creditors and the debtor's rights and interests. Against this backdrop, however, in practice it is often left unnoticed that the trustee has also personal interest in the proceedings. Despite the constant renewal of the Estonian Bankruptcy Act and the efforts to take into account the interests of all parties, there continues to be disagreement and confusion in remuneration of interim trustee and trustee in bankruptcy. The author points out that the problem in hand has been acknowledged by professor Paul Varul already in 1994, and despite the partial legal reforms, the situation has not essentially changed.

Thus, based on the abovementioned circumstances, the author finds that topic in hand is practical and actual, finding solutions to the remuneration problems of trustees continues to be in development until the results would satisfy all the parties in proceedings. Consequently, the work aims to find answers to the research questions, what are the principles of remuneration of the interim trustee and the trustee in bankruptcy, and whether the fee is reasonable, adequate and whether the remuneration in reality is guaranteed. Based on the responses, the author has presented proposals in order to alleviate the problems related to the remuneration of the interim trustee and the trustee in bankruptcy and the reimbursement of necessary expenses incurred in the performance of their duties. Mentioned key issues define the structure of the master thesis. Master thesis is divided into three chapters.

The master thesis is built up to systematic analysis and comparative method. Providing the answers to the questions raised, the author of the work gives proposals to amend and supplement the regulations in purpose to ensure the parties' rights and interests, also the effective insolvency proceedings.

Answering to the questions which are raised, Estonian legislation is compared with regulations in Finland, Sweden, Germany, Lithuania and the United Kingdom. The comparison with Lithuania is because of the country quite similar economic and legal systems, so it gives the reference, whether our legislation is rather similar to or different from the others. Finland, Sweden and Germany have already adopted regulations in insolvency proceedings years ago, so they're practice is well-established and shall be compared to our current regulations. Thus, it is important to consider whether we should take the example of other legal systems. UK bankruptcy law, however, holds significance as the expenses of the bankruptcy proceedings, including the remuneration of the trustee are there themes analyzed both legal scholars, as well as several national committees.

In the thesis there is used different literature about insolvency law and the opinions of recognized experts, such as B. Wessels, I. Fletcher, G. V. Finch, P. Varul. There are also used relevant courts' rulings to explain the practice in Estonian insolvency law.

Current legislation has created a situation where the trustee is unable to work for a statutory fee, in case the debtor does not have any assets. In other words, Estonian legislature provides that a debtor who is insolvent, can file a bankruptcy petition and the court is obliged to prosecute it, regardless of whether the debtor has the assets to cover the expenses of the proceedings or not. Often, the debtor has no assets and no court shall terminate the proceedings by abatement without declaration of bankruptcy. The problems with the remuneration of the interim trustee mostly occur in the latter proceedings, when there is no bankruptcy estate to cover the expenses. Due to the fact that the court is required to process a bankruptcy petition, it must also set the interim trustee. The trustees are indeed free to decide on the granting of consent, but the law is not foreseen the possibility that the no trustee is agreeable. Thus, if the procedure appears to be without perspective to one trustee, the consent will be granted eventually by some other trustee, even with the aim of maintaining good relations with the judge at the trial.

The author thinks that the interim trustee must always be guaranteed the opportunity to get paid for their work, and this regardless of who submits the petition in bankruptcy, or whether the debtor has any assets or not. The Courts could be given the option to order the remuneration of an interim trustee payable and the expenses subject to reimbursement to be paid by the responsible members of the governing body of the debtor. The corresponding regulation could complement the § 23 subsection 4 of the Bankruptcy Act for example, this provision should be formulated as follows: If proceedings commenced on the basis of a petition of the debtor are terminated by abatement without declaration of bankruptcy and the assets of the debtor are insufficient to make the required payments, the court shall order the remuneration of an interim trustee payable and the expenses subject to reimbursement to be paid by the debtor or the persons, who violated their obligations by failing to timely submit a bankruptcy petition.

In Estonia it is possible under certain conditions, to order the remuneration of an interim trustee payable and the expenses subject to reimbursement to be paid from the state funds, but no more than 397 euros, including the taxes prescribed by law, except VAT. The author is of the opinion that that amount of 397 euros is not realistic and will not compensate the hours of work performed by the trustee, therefore the state compensation rates should be surveyed and re-evaluated, since at present it does not take into account the interim trustee's actual amount of work and expenses. It would be wise to establish a system under which an interim trustee's remuneration shall be reimbursed from public funds as expenditures related to the appointment of an expert.

The current remuneration system of the trustees in Bankruptcy requires substantial refinement, since it does not regulate the procedure if it is carried out in a situation where the debtor lacks sufficient assets. The author is of the opinion that the current bankruptcy law governs successfully the trustee's remuneration in proceedings where the debtor has assets to cover the bankruptcy expenses, but there are number of procedures in which the debtor has no property left. Very typically the debtor was declared bankrupt because creditors are willing to participate in covering the costs, to find out the possibilities of recovery or reclaiming the assets, as well as submitting a claim against a member of a directing body. If the trustee's work does not carry any significant results or the bankruptcy estate will not be possible to form, then in such a situation, the Bankruptcy Act does not regulate the remuneration of the trustee. The deposit money paid by the creditor for covering the costs of the bankruptcy

proceedings' covers generally only the interim trustee's remuneration and expenses. The remuneration of the trustee in bankruptcy that is paid out in the end of the bankruptcy proceedings will not be compensated.

It is also not clear whether the remuneration of a trustee shall be calculated on the basis of the money that has been received as a result of the sale and recovery of the bankruptcy estate which includes VAT or should it be calculated on the basis of the money without VAT included. The author thinks that the trustee's remuneration calculation on the sales price without VAT will result in unequal treatment of various separate legal profession (for example in comparison with notaries and bailiffs), and it would not be in accordance with the principle according to which the remuneration of a trustee shall be calculated on the basis of the money which has been received and included in the bankruptcy estate as a result of the sale and recovery of the bankruptcy estate and other activities of the trustee. In order to avoid further litigation, reduce the workload of the trustees and for the purpose of minimizing the expenses of court proceedings, it would be justified to regulate issue with the law.

In liquidating bankruptcy proceedings, in practice there are problems with the prescription and disbursement time of the remuneration of the trustee. The author argues that submitting the expenses of the bankruptcy proceedings for approval in the distribution agreement ensures legal certainty for all parties with respect to the distribution of assets in bankruptcy. The bankruptcy estate has generally been realized before drafting the distribution agreement, so it is also possible to take into account the remuneration of the trustee. Calculating the remuneration of the trustee and submitting it for court's approval already in distribution agreement is the only option for trustee to reserve his or her remuneration for future disbursement and later, upon approval of the final report also pay out. The author suggests that the corresponding regulation could complement the § 65 subsection 1 of the Bankruptcy Act for example, this provision should be formulated as follows: The court shall determine the remuneration of a trustee in bankruptcy upon approval of the distribution agreement, abatement report or final report of the bankruptcy proceedings after having heard the opinions of the trustee, the debtor and the bankruptcy committee. In distribution agreement, abatement report or final report the remuneration of a trustee shall be calculated on the basis of the money which has been received and included in the bankruptcy estate as at the date of submitting the distribution agreement, abatement report or final report. Upon receiving additional money that shall be included in the bankruptcy estate after submitting the

distribution agreement, the court shall determine the remuneration of a trustee in bankruptcy upon approval of the final report of the bankruptcy proceedings. At the request of a trustee, the court shall order the remuneration of the trustee to be paid to the office through which the trustee operates.

In practice if a court has declared bankruptcy on the basis of subsection 171 (11) of Bankruptcy Act and the debtor's, who is a natural person, assets are insufficient for covering the costs of the bankruptcy proceedings, the court is ordering the grant of procedural assistance for covering the remuneration and the expenses of a trustee. As a rule, the bankruptcy trustee fees and expenses shall be reimbursed at the expense of state compensation in the amount of not more than 397 euros (including statutory taxes, excluding VAT). The author is of the opinion that in bankruptcy proceedings of the debtor, who is natural person and who's assets are insufficient, the remuneration of the trustee should entirely be on the basis of the hourly rate and state funding. It should be specifically provided by law that the trustee shall submit to the court a detailed report about procedural activities performed and the hours it took to perform them. Upon approval of such report by the court the remuneration of the trustee in bankruptcy would be paid out in its entirety from state funds.

According to the Amendments to the Bankruptcy Act, which entered into force at 01.07.2014, and it's new provision of § 193 section 4, it is set out that if a bankruptcy petition is accepted before 1 January 2015, subsections 23 (3) and (4) and § 65 of the Bankruptcy Act in the wording in force until 30 June 2014 applies to the taxation of remuneration of the interim trustee in bankruptcy and the trustee in bankruptcy, and either value added tax or social tax is added to the remuneration of an interim trustee or trustee in bankruptcy.

If the bankruptcy petition has accepted since 1 January 2015, then in accordance with § 65 section 1¹ of Bankruptcy Act it is the remuneration of a trustee includes the taxes prescribed by law, except value added tax. If a trustee is entered in the commercial register as a sole proprietor and he or she is a person liable to value added tax for the purposes of the Value Added Tax Act, value added tax is added to the remuneration of the trustee. Value added tax shall be added to the remuneration of a trustee also if it is payable to the office and the office is a personal liable to value added tax for the purposes of the Value Added Tax Act. The author argues that it is impermissible tax law specificity that the tax is paid by the insured instead of the employer Likewise, the author considers that including social tax into the limits

of remuneration of trustee is a big change in the direction of reducing the trustee's fees (33%), which should have been well substantiated by the legislators.

Also the regulation which concerns the necessary expenditures (including the remuneration of the trustee) made by the trustee and the compensation of these expenses on account of the bankruptcy estate, requires revision. In practice, the obligation of a pledgee to only partially participate in covering the costs of the bankruptcy proceedings is proved to be a significant problem. In Estonia the legislator has provided that all creditors, which means including holders of the pledge, are required to participate in incurring costs, which are necessary in terms of the proceedings. The holder of a pledge is obliged to participate in incurring costs of consolidated obligations and the expenses of the bankruptcy proceeding on account of the profit gained from the sale of the pledged object. At the same time, it is important to bear in mind that, on one hand, no unlimited expenses would be made on account of the pledged objects, which would damage the interests of the creditor who has secured claim, and, on the other hand, all rights and interests of the trustee to receive a remuneration corresponding to the performed work would be ensured. Concerning the principle introduced in the Estonian Bankruptcy Act the holder of a pledge must give maximum of 15% of the sales of the pledged object to incur the costs of the bankruptcy proceeding, and 85% of the sale of the pledged object must be ensured to the holder of a pledge in any case in spite of the fact that due to that the trustee might not receive the remuneration of the interim trustee or the trustee in bankruptcy pursuant to the performed work and compensation for the necessary expenses. However, 15% profit of the pledged object does not often cover all consolidated obligations and expenses of the bankruptcy proceeding, including the remuneration of an interim trustee and a trustee in bankruptcy and the expenses necessary for the performance of their obligations, and if there were no other bankruptcy estate either, the interests of the trustee would be neither ensured, as he might be left without a remuneration corresponding to his actual efforts.

So as a compromise to resolve this situation, there should be made a new amendment to the Bankruptcy Act, according to which the pledgee will be obliged to bear all the realization and maintenance costs of pledged object, since the claims secured by a pledge shall be satisfied first to the extent of the money received from the sale of the pledged. The author proposes that the Bankruptcy Act § 153 section 2 first sentence should be amended by adding the words “from which have been deducted the realization and maintenance costs of pledged object”. It

should be stated that the realization and maintenance costs of the pledged object shall not be considered among 15%.

The Bankruptcy Act § 153 section 2, for example, can be formulated as follows: claims secured by a pledge shall be satisfied first to the extent of the money received from the sale of the pledged object from which the realization and maintenance costs of the pledged object and the payments specified in subsection 146 (1) of this Act in proportion to the ratio of the amount of money received from the sale of the pledged object to the total amount of money received from the sale of the bankruptcy estate, but not more than 15/100 of the amount of money received from the sale of the pledged object, have been deducted.

KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU

Kirjandus

1. Arvisto, M., Saarma, T. Nõuded pankrotimenetluses: vaidlused nõuete tunnustamise ja võlausaldajate üldkoosolekul häälte andmise üle. *Juridica* 2001, IX.
2. Corporate Insolvency Law in Sweden. Stockholm: Advokatfirman Vinge 1996.
3. Duns, J. *Insolvency: law and policy*. Oxford University Press, Incorporated, 2002.
4. Eickmann, D. *Heidelberger Kommentar Zu Insolvenzordnung, § 55 lg 1*. Heidelberg: Müller Verlag 1999.
5. Finch, V. *Corporate Insolvency Law: Perspectives and Principles*. Cambridge University Press, 2002.
6. Finch, V. Security, insolvency and risk: who pays the price? *The modern law review*, vol 62 nr 5, 1999.
7. Fletcher, I. F. *Insolvency in Private International Law. National and International Approaches*. Oxford: Clarendon Press, 2002.
8. Fletcher, I. F. *The Law of Insolvency*. 3 ed. London: Sweet and Maxwell 1999.
9. Goode, R. M. *Principles of corporate insolvency law*. 2nd ed. London: Sweet and Maxwell, 2002.
10. Hirvoja, M. Justiitsministeeriumi seisukoht seoses pankrotihalduri tasu arvutamisega. Väljaminev kiri nr 16-4114910, 27.01.2010. Adresseeritud AS-ile Swedbank.
11. Jaakson, M. Pankrotimeister saab parema elu. *Äripäev*, 07.07.2014.
12. Kasak, A. Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttest kõrvalekaldumine pankrotimenetluses. Magistritöö, Tartu 2010.
13. Kerstna-Vaks, K. Pankrotimenetluse kulud – vältimatu osa pankrotimenetlusest. – *Juridica* 2008/6.
14. Kolinitzenko, E. A. Zastsita interesov platezeczposobnovo dolznika pri bankrotstve. *Sravnitelno – pravovoi analiz*. Moskva: Statut 2000.
15. Lehis, L. Arvamus pankrotihalduri tasu piirmäära arvutamise kohta. 24.11.2013. Adresseeritud pankrotihaldur Terje Eipre'le.
16. Lukason, O. Maksejõuetuse põhjuste analüüs. Kokkuvõtte olulisematest uurimustulemustest. Justiitsministeerium, 2010.

17. Madise, Ü., Aaviksoo B., Kalmo H., Mälksoo L., Narits R., Pruks, P., Vinkel, P (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Kolmas, täiendatud väljaanne Tallinn: Juura 2012.
18. Manavald, P. Likvideeriva pankrotimenetluse alternatiivid maksejõuetuse tingimustes. Magistritöö, 2004.
19. McBryde, W. W.. Principles of European insolvency law. Kluwer Legal Publishers, 2003.
20. Mihhaljova, A. Ajutise halduri ja halduri tasustamine ja nende ülesannete täitmiseks tehtud vajalike kulutuste hüvitamine. Magistritöö, Tallinn 2013.
21. Mitt, T. Koja katus peab juba vett. – Juridica 1994/1.
22. Novikov, A. Pankrotihalduri roll pankrotimenetluses. Magistritöö, Tartu 2013.
23. Omar, P. J. European Insolvency Law. Hants: Aldershot: Ashgate, 2004.
24. Rozental, V. Pankrotihaldur unistab tasuvast protsessist. – Äripäev, 11. veebruar 2004.
25. Saarma, T. Nõuete esitamine, kaitsmine ja rahuldamine pankrotimenetluses. Magistritöö. Tartu 2008.
26. Seppik, M. Pankrotiasjade kohtumenetluse probleeme. – Juridica 1994/1.
27. Tenhunen, P., Luukkainen, L., Ahtola, V. European Cross Border Insolvency. Corporate Insolvency Proceedings. Finland. London: Sweet& Maxwell, 2008.
28. Tolmie, F. Corporate and Personal Insolvency Law. Second Edition. London, Sydney, Portland, Oregon: Cavendish Publishing Limited 2003.
29. Toom, T. Äriühingu püsiv maksejõuetus ja edasiste maksete tegemine. Kus on piir keelatu ja lubatu vahel? – Juridica 2014/6.
30. Varul, P. Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele. – Juridica 1994/1.
31. Varusk, M. Füüsilise isiku pankrotimenetlus. Arvutivõrgus: www.just.ee/.../merike_varusk_fuusilise_isiku_pankrotimenetlus_0.pdf (08.02.2015).
32. Varusk, M. Pankrotihalduri, ajutise pankrotihalduri ja pankrotitoimkonna liikme tasu maksustamine pankrotimenetluses. – Juridica 2005/5.
33. Vutt, M. Pankrotimenetluse raugemise kohtupraktika. Riigikohus. Õigusteabe osakond. Analüüs. Tartu 2008.
34. Wessels, B. Business and Bankruptcy Law in The Netherlands: selected essays. Hague-London-Boston: Kluwer Law International 1999.
35. Westbrook, J. L. A global view of business insolvency systems. Leiden-Boston, 2010.

Normatiivaktid

36. Eesti Vabariigi põhiseadus. - 28.06.1992 (RT 1992, 26, 349; RT I, 27.04.2011, 2); (RT 1992, 26, 349; RT I 2007, 43, 311).
37. Asjaõigusseadus. - 09.06.1993 (RT I 1993, 39, 590; RT I, 08.07.2014, 7).
38. Kindlustustegevuse seadus. - 08.12.2004 (RT I 2004, 90, 616; RT I, 12.07.2014, 77).
39. Krediitiasutuste seadus. - 09.02.1999 (RT I 1999, 23, 349; RT I, 23.12.2014, 28).
40. Käibemaksuseadus. - 10.12.2003 (RT I 2003, 82, 554; RT I, 30.12.2014, 18).
41. Maksukorralduse seadus. - 20.02.2002 (RT I 2002, 26, 150; RT I, 23.12.2014, 20).
42. Pankrotiseadus. - 22.01.2003 (RT I 2003, 17, 95; RT I, 21.06.2014, 20).
43. Pankrotiseadus. - 10.06.1992 (RT 1992, 31, 403). Kehtis kuni 31.12.2003.
44. Sotsiaalmaksuseadus. - 13.12.2000 (RT I 2000, 102, 675; RT I, 11.07.2014, 25).
45. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. - 20.04.2005 (RT I 2005, 26, 197; RT I, 31.12.2014, 5)
46. Tulumaksuseadus. - 15.12.1999 (RT I 1999, 101, 903; RT I, 23.12.2014, 4).
47. Täitemenetluse seadustik. - 20.04.2005 (RT I 2005, 27, 198; RT I, 31.12.2014, 14).
48. Võlaõigusseadus. - 26.09.2001 (RT I 2001, 81, 487; RT I, 11.04.2014, 13).
49. Äriseadustik. - 15.02.1995 (RT I 1995, 26, 355; RT I, 12.07.2014, 162).
50. Kriminaal-, väärteo-, tsiviil- ja haldusasjade menetlusest osavõtjatele tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord. Vastu võetud Vabariigi Valitsuse 22. detsembri 2005. a määrusega nr 322. – (RT I 2005, 71, 557; RT I, 09.12.2014, 20).
51. Pankrotihalduri ja ajutise pankrotihalduri tasude piirmäärad ja hüvitamisele kuuluvate kulutuste arvestamise kord. - 18.12.2003 (Kehtetu – RTI 2009, 68, 463 – jõust. 01.01.2010).
52. Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta ratifitseerimise seadus 31.05.2000 (RT II 2000, 15, 93; RT II, 29.05.2012, 2).
53. Euroopa Sotsiaalharta 03.05.1996. Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta ratifitseerimise seadus 31.05.2000 (RT II 2000, 15, 93; RT II, 29.05.2012, 2).
54. Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt. - 21.01.1992 (RT II 1993, 10, 13).
55. ÜRO Peaassamblee poolt vastuvõetud Inimõiguste ülddeklaratsioon. 10.12.1948.
Arvutivõrgus kättesaadav:
www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/est.pdf (26.02.2015).

56. Insolvency Act 1986. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/contents> (26.02.2015)
57. Insolvenzordnung, 05.10.1994. - BGB I 1994, 2866. Arvutivõrgus: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/inso/gesamt.pdf> (22.02.2015)
58. Insolvenzrechtliche Vergütungsverordnung. Kinnitatud Saksamaa Liitvabariigi Justiitsministeeriumi määrusega 19.08.1998. Arvutivõrgus: <http://www.gesetze-im-internet.de/insvv/BJNR220500998.html#BJNR220500998BJNG00010031> (21.03.2015)
59. Konkurslag (1987:672; SFS 2014:1456), edaspidi Rootsi pankrotiseadus. Rootsi keeles kättesaadav: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Konkurslag-1987672_sfs-1987-672/ (21.03.2015).
60. Konkursilaki, 20.02.2004, 120/2004. Arvutivõrgus: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040120> (22.02.2015)
61. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. – Valstybės žinios 2001, 31-1010. Arvutivõrgus: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=321939&p_query=&p_tr2= (21.02.2015)
62. Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību maksātspēju, 12.09.1996. Inglise keeles Law on the Insolvency of Undertakings and Companies. Arvutivõrgus: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=40681> (21.03.2015)
63. U.S. Bankruptcy Code. Arvutivõrgus: <http://www4.law.cornell.edu/uscode/11/> (07.02.2015)

Kohtupraktika

64. RKKrKo 3-1-1-85-11.
65. RKKrKo 3-1-1-49-11.
66. RKPJKo 3-4-1-17-08.
67. RKPJKo 3-4-1-14-06.
68. RKPJKo 3-4-1-16-05.
69. RKPJKo 3-4-1-33-05.
70. RKTko 3-2-1-48-13.
71. RKTko 3-2-1-188-12.

72. RKTko 3-2-1-122-12.
73. RKTko 3-2-1-71-11.
74. RKTko 3-2-1-167-11.
75. RKTko 3-2-1-64-09.
76. RKTko 3-2-1-38-08.
77. RKTko 3-2-1-126-06.
78. RKTko 3-2-1-47-06.
79. RKTko 3-2-1-44-05.
80. RKHko 3-3-1-20-00.
81. RKTko 3-4-1-5-98.
82. TlnRko 2-08-83245.
83. TlnRnko 2-2/713/04.
84. TlnRnko 2-2/1377/04.
85. TlnRnko 2-2/1427/03.
86. TlnRnko 2-09-5612.
87. HMK 2-14-2495.
88. HMK 2-14-51274.
89. HMK 2-13-36486.
90. HMK 2-13-61708.
91. HMK 2-13-59828.
92. HMK 2-13-37259.
93. HMK 2-13-33974.
94. HMK 2-13-8710.
95. HMK 2-13-58449.
96. HMK 2-13-39225.
97. HMK 2-12-45765.
98. HMK 2-12-30609.
99. HMK 2-12-21490.
100. HMK 2-12-25483.
101. HMK 2-12-39281.
102. HMK 2-12-34403.
103. HMK 2-11-38071.
104. HMK 2-11-40673.
105. HMK 2-11-47524.

106. HMK 2-11-23448.
107. HMK 2-11-53645.
108. HMK 2-11-40364.
109. HMK 2-11-57719.
110. HMK 2-10-8258.
111. HMK 2-10-2498.
112. HMK 2-09-5612.
113. HMK 2-09-7408.
114. PMK 2-12-50609.
115. PMK 2-12-4313.
116. PMK 2-12-12104.
117. PMK 2-12-12449.
118. PMK 2-11-38408.
119. PMK 2-11-59550.
120. PMK 2-11-40200.
121. PMK 2-10-30579.
122. PMK 2-10-15736.
123. PMK 2-10-23257.
124. PMK 2-09-41697.
125. PMK 2-09-38761.
126. TMK 2-666/04.
127. TMK 2-552/04.
128. TMK 2-1192/03.
129. TMK 2-13-46765.
130. VMK 2-14-8672.
131. VMK 2-10-4744.

Muud allikad

132. Ausschussbericht, abgedr. bei Balz/Landfermann 3 196.
133. Beschlussempfehlung und Bericht des Rechtsausschusses (BT-Drucks 12/7302).
134. Insolvency Law and Practice. Report of The Review Committee. Chairman Sir Kenneth Cork, GBE. June 1982. Presented to Parliament by the Secretary of State for

- Trade by Command of Her Majesty June 1982. London: Her Majesty's Stationery Office.
135. International Association of Insolvency Regulators (edaspidi IAIR). Mexico 2006. Overview of Insolvency, lk 13-14. Arvutivõrgus: http://www.insolvencyreg.org/sub_publications/docs/IAIR_Mexico_City_2006-Overview_of_Insolvency.pdf (07.02.2015).
 136. Kohtute seaduse ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse 570 SE seletuskiri ja muudatusettepanek. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=d7073724-da3d-45f7-877b-31c882d378d5&> (27.02.2015).
 137. Krediidiinfo paneeluuring: pankrotid Eestis 2013. Tallinn, märts 2014. – Arvutivõrgus: <http://www.krediidiinfo.ee/files/pankrotid2013.pdf> (20.03.2015).
 138. Orderly and effective Insolvency Procedures. Key Issues. Legal Department, International Monetary Fund. 1999. Arvutivõrgus: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/orderly/> (07.02.2015).
 139. Pankrotiseaduse eelnõu ja seletuskiri (1085 SE I). Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=021550023 (22.02.2015);
 140. Pankrotiseaduse eelnõu ja seletuskiri (04.06.2002). Arvutivõrgus: www.riigikogu.ee.
 141. Report of Mr. Justice Ferris' Working Party on the remuneration of office-holders and certain related matters. Arvutivõrgus: www.dca.gov.uk/civil/ferrisfr.htm (20.03.2015).
 142. Riigikantselei maksejõuetuse menetlemise tõhususe uuring. 19. märts 2013. Koostanud AS PricewaterhouseCoopers Advisors. Uuringu tellija: Riigikantselei, tarkade otsuste fond.
 143. Saarmets, V. Kohtute seaduse ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõule 570 SE esitatud muudatusettepanekutest seoses pankrotihaldurite tasude maksustamisega. Eesti Kohtunike Ühing, 17.03.2014. Adresseeritud Riigikogus põhiseaduskomisjonile ja õiguskomisjonile.
 144. Zur rechtlichen Qualifikation der Abtretung siehe Landfermann: HK.-InsO.
 145. The World Bank. Business & Financial Sector Working Group on 05/10/2000. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/LAWANDJUSTICE/GILD/0,,contentMDK:20154445~menuPK:146223~pagePK:64065425~piPK:162156~theSitePK:215006,00.html> (22.02.2015).

146. The World Bank. Debtor-Creditor Regimes. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/LAWANDJUSTICE/GILD/0,,contentMDK:20154449~menuPK:146222~pagePK:64065425~piPK:162156~theSitePK:215006,00.html> (22.02.2015).
147. The 2013 Insol Directory. The comprehensive directory of restructuring, insolvency and bankruptcy professionals throughout the world, 2012.
148. UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law) Legislative Guide on Insolvency Law New York 2005.a, lk 178. Arvutivõrgus kättesaadav: www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/05-80722_Ebook.pdf (27.02.2015).
149. United States Bankruptcy Court Southern District of New York, Case No. 01-16034 (AJG), 12 April 2006. Arvutivõrgus: www.bankruptcylitigationblog.com/archives/bankruptcy (07.02.2015).
150. Õiguskantsleri märgukiri. Pankrotiseaduse § 11 lg 1, § 27 lg 4 ja töötuskindlustuse seadus § 19, lk 4. 22.07.2013. Arvutivõrgus: http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&cad=rja&uact=8&ved=0CDIQFjAE&url=http%3A%2F%2Fõiguskantsler.ee%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Ffield_document%2F6õiguskantsleri_margukiri_pankrotiseaduse_ss_11_lg_1_ss_27_lg_4_ja_tootuskindlustuse_seadus_ss_19.pdf&ei=P2roVPulOYfiau7HguAF&usg=AFQjCNEyik7i2Q4hCFpYWALamj2g5bqqkA&sig2=1OZhTMRX1ItG5nwvWBXL6w&bvm=bv.86475890,d.d2s (21.02.2015).
151. 2009. aasta kohtutäituri seaduse eelnõu seletuskiri. 462 SE III– Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/index.php?page=en_vaade&op=ems&enr=462SE&koosseis=11 (22.02.2015).
152. 2004. a pankrotiseaduse eelnõu seletuskiri Arvutivõrgus: <http://web.riigikogu.ee/ems/sarosbin/mgetdoc?login=proov&password=&op=ems&system=ems&server=ragne11&itemid=021550024> (21.02.2015).

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Merit Tammik

(sünnikuupäev: 30.11.1987)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Ajutise halduri ja pankrotihalduri tasu ja kulude hüvitamine pankrotimenetluses“

mille juhendaja on dotsent Andres Vutt,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 28.04.2015